

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YAŞAR KEMAL'İN FIRAT SUYU KAN AKIYOR BAKSANA VE
KARINCANIN SU İÇTİĞİ ROMANLARINDA KAOS VE KOZMOS ALGISI
ÜZERİNE HALK BİLİMSEL BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe EMRE
1900006291

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Program: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet AÇA

ARALIK 2022

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**YAŞAR KEMAL'İN FIRAT SUYU KAN AKIYOR BAKSANA VE
KARINCANIN SU İÇTİĞİ ROMANLARINDA KAOS VE KOZMOS ALGISI
ÜZERİNE HALK BİLİMSEL BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe EMRE
1900006291

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Program: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet AÇA
Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Aynur KOÇAK
Dr. Öğr. Üyesi Kayhan ŞAHAN

ARALIK 2022

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu ve çerçevesi, teze de adını veren “Yaşar Kemal’in Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana ve Karıncanın Su İçtiği Romanlarında Kaos ve Kozmos Algısı Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme” meselesinin tespiti ve yorumudur. İnceleme, Yaşar Kemal’in kaleme aldığı, “Karıncanın Su İçtiği” ve “Fırat Suyu Kan Akıyor” romanlarındaki kaos ve kozmos meselesine odaklanmaktadır. Yaşar Kemal’in gerek eserleri gerekse bu iki romanda yansıttığı kendine has üslubu üzerinde birçok defa araştırma yapılmış, makaleler yazılmış ve tezler hazırlanmıştır. Ancak bu çalışma yukarıda adı zikredilen iki romanın kaos-kozmos bağlamında mercek altına alınması noktasında alanında bir ilk niteliği taşımaktadır.

“Karıncanın Su İçtiği” ve “Fırat Suyu Kan Akıyor” romanlarındaki kaos-kozmos karşıtlığını açıklamaya çalışan bu çalışma, romanda anlatılanların yaşandığı dönemde yalnızca bireyin değil, toplumun da kaosuna ışık tutarak şimdiye kadar söz edilmemiş farklı bir bakış açısıyla bu romanları incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, yine bu romanlarda geçen sembollerini de ele alarak yazarın anlatmak istediklerindeki mana arayışının derinliklerine ulaşmayı hedeflemektedir.

Tezin yöntemi olarak, öncelikle giriş bölümünde kaos ve kozmosun ‘ne olduğu/olmadığı’ anlatılmış; alanında önemli isimlerden de alıntılar yapılarak birey ve toplumun kaos anlayışına değinilmiş; aile, çevre, ekonomi, eğitim, aşk gibi birey ve toplumu yakından ilgilendiren ve onun hayatını şekillendiren temel unsurlarla ilişkisinden bahsedilmiştir. Birinci bölüm, “Yaşar Kemal ve Eserleri “başlığı altında, Yaşar Kemal’in meslek hayatı, diğer sanatçılarla olan ilişkileri ve yazarlığı üzerinedir. İkinci bölümde, “Yaşar Kemal’in Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana ve Karıncanın Su İçtiği Adlı Romanlarında Bireyin ve Toplumun Kaosu” başlığı altında, çalışmanın temel yaklaşımı olan kaos ve kozmos bağlamında hem birey hem de toplum incelenirken, eserde geçen karakterler ve yaşadıkları aile, ekonomik faktörler, ruhsal sorunlar, aşk-sevgi, yetersizlik hissi, bir yaşam arzusu ve dil farklılığı hakkında yorumlar yapılmıştır. Ayrıca, ilgili alt başlıklarda bireyde oluşan kaos kavramına detaylı bir şekilde değinilerek yorumlamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde Kaos ve

Kozmosun eserdeki motiflere nasıl yansıdığı incelenmiş, sonuç bölümünde ise tüm bu veriler dâhilinde yorumlama yapılmıştır.

Yüksek Lisans yolculuğum boyunca yol göstericiliği ve katkılarıyla bana rehber olan Kıymetli Danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet Aça'ya, Jüri üyeleri Prof. Dr. Aynur Koçak'a, Dr. Öğretim Üyesi Kayhan Şahan'a, sevgisini her daim kalbimde hissettiğim annem Halime Emre'ye ve hayatımın her anında yanımda olup desteğiyle bana ışık olan Öğr. Gör. Merve Günaltay Başak'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
1. BÖLÜM.....	1
1.1. Kaos ve Kozmos Algısı.....	1
1.2. Bireyin Sosyal Hayatında Kaos ve Kozmos Algısı.....	3
1.2.1. Bireyde Ruhsal Olarak Kaos ve Kozmos	5
1.2.2. Bireyde Ekonomik Olarak Kaos ve Kozmos.....	7
1.3. Kaos ve Kozmos Algısında Göç.....	8
1.3.1. Kaos ve Kozmos Algısına Bir Örnek Olarak Mübadele Göçü (1923-1930).....	11
2.1. 'Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana' Adlı Romanın Olay Örgüsü	13
2.2. "Karıncanın Su İçtiği" Adlı Romanın Olay Örgüsü	14
2. BÖLÜM	16
2.1. "Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana" ve "Karıncanın Su İçtiği" Adlı Romanlarda Bireyin Kaosu	16
2.1.1 Aile, Kaos ve Kozmos	17
2.1.2. Ekonomik Faktörler, Kaos ve Kozmos.....	21
2.1.3 Göç, Kaos ve Kozmos.....	24
2.1.4. Ruhsal Sorunlar, Kaos ve Kozmos	25
3.1.4.1. İç Dönük Olma.....	26
3.1.4.2. Öfke Kontrol Sorunu	28
3.1.4.3. İsyan ve Yetersizlik Hissi	30
3.1.4.4. Sevgiliden Ayrılma.....	32
3.1.5. İyi Bir Yaşam İsteği, Kaos ve Kozmos	36
3.1.6. Ölümün Reddi.....	37
3.1.7. Erdemli Olma.....	38
3.1.8. Dil Farklılığı, Kaos ve Kozmos	39
3.2. Toplumsal Kaos	42
3.2.1. "Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana" İsimli Romanda Toplumsal Kaos	43
3.2.2. "Karıncanın Su İçtiği" İsimli Romanda Toplumsal Kaos	44
3.2.3. Toplum Bilinci ve Barış.....	45

3.2.4. Birlik ve Beraberlik	47
3. BÖLÜM.....	49
3.1. Kaos ve Kozmosun Yaşar Kemal'in Teze Konu Olan Eserlerindeki Sembolik Yansımaları	49
3.1.1. Deniz.....	49
3.1.2. Bir Eşik Sembolü Olarak Kayık	52
3.2. Hayvanlar.....	53
3.2.1. Balık.....	53
3.2.2. Yılan	55
3.2.3. At	59
3.2.4. Kuş.....	60
3.3.Bitkiler.....	61
3.3.1. Menekşe.....	62
3.3.2. Nergis.....	63
3.3.3. Ağaç.....	64
3.3.4. Nar Ağacı.....	65
3.3.5. İncir Ağacı	66
4.1. Renkler.....	68
4.1.2. Turuncu.....	69
4.1.3. Mavi, Mor ve Kırmızı.....	69
4.1.4. Sarı ve Beyaz	71
SONUÇ	73
KAYNAKÇA.....	77

Enstitüsü : **Lisansüstü Eğitim Enstitüsü**
Dalı : **Türk Dili ve Edebiyatı**
Programı : **Türk Dili ve Edebiyatı**
Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Mehmet AÇA**
Tez Türü ve Tarihi : **Yüksek Lisans - Aralık 2022**

**YAŞAR KEMAL’İN FIRAT SUYU KAN AKIYOR BAKSANA VE
KARINCANIN SU İÇTİĞİ ROMANLARINDA KAOS VE KOZMOS ALGISI
ÜZERİNE HALK BİLİMSEL BİR İNCELEME**

ÖZET
Ayşe EMRE

Bu çalışmada Yaşar Kemal’in Bir Ada Dörtlemesi içinde olan “Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana” ve “Karıncanın Su İçtiği” romanları kaos ve kozmos ekseninde incelenmiştir. Eserlerde, Mübadele Göçü gibi geçmişte yaşanan, büyük toplumsal bir olayın birey ve toplum üzerindeki etkilerinin hem kültürel hafızada hem de toplumsal hafızada büyük yer edindiği görülmüştür. Çalışmada kaotik unsurların insan psikolojisi, aile faktörü, yetersizlik hissi, dil farklılığı, ekonomik unsurlar ve iyi bir yaşam arzusu gibi faktörler üzerindeki etkisi işlenmiştir. Ayrıca bu kaotik unsurların birey ve toplum üzerindeki tesirlerine ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir. Kaosun kozmosu beraberinde taşıdığı düşüncesinden hareketle karmaşık olayların, travmaların, savaşların en nihayetinde kozmosa kavuştuğu ve aslında Yaşar Kemal’in hayalini kurduğu sevgi, barışa eriştiği tespit edilmiştir. Yaşar Kemal’in birçok eserinde olduğu gibi bu dörtlemeye ait olan iki eserde de kültürel ve tarihi belleğin izlerine rastlanmıştır. Bu romanlar incelenirken anlatımı önemli ölçüde etkileyen, eserler üzerinde önemli bir tesire ve işleve sahip olan semboller üzerinde de durulmuştur. Eserlerde kullanılan sembollerin yazarın anlattığı duruma veya olaya uygun olarak verildiği görülmüştür. Karışık durumlarda kaotik semboller, sakinliğin olduğu durumlarda da kozmosu temsil eden sembollerden faydalandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşar Kemal, Kaos, Kozmos, Semboller, Toplum ve birey, Halk kültürü, Tarihi bellek, Kültürel Bellek.

University : **Istanbul Kültür University**
Institute : **Institute of Graduate Studies**
Department : **Turkish Language and Literature**
Programme : **Turkish Language and Literature**
Supervisor : **Prof. Dr. Mehmet AÇA**
Degree Awarded and Date : **December 2022**

**A FOLKLORIC RESEARCH ABOUT THE PERCEPTION OF CAOS AND
COSMOS IN YAŞAR KEMAL'S NOVELS FIRAT SUYU KAN AKIYOR
BAKSANA AND KARINCANIN SU İÇTİĞİ**

ABSTRACT

Ayşe EMRE

In this study, Yaşar Kemal's novels "Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana" and "Karıncanın Su İçtiği", which are in Bir Ada Hikayesi, are analyzed in the axis of chaos and cosmos. In the novels, it has been seen that the effects of a great social event in the past, such as the Exchange Migration, on the individual and society have a great place in both cultural memory and social memory. In the study, the effects of chaotic elements on factors such as human psychology, family factor, feeling of inadequacy, language difference, economic factors and desire for a good life have been studied. In addition, the effects of these chaotic elements on the individual and society are discussed in detail. Based on the idea that chaos carries the cosmos with it, it has been determined that complex events, traumas, and wars eventually reach the cosmos and that Yaşar Kemal actually dreams of love and peace. As in many of Yaşar Kemal's works, traces of cultural and historical memory have been found in both works belonging to this quartet. While examining these novels, the symbols that have a significant effect and function on the works, which have a significant effect on the narration, are also emphasized. It has been seen that the symbols used in the works are given in accordance with the situation or event described by the author. It has been determined that he uses chaotic symbols in mixed situations and symbols that represent the cosmos in calm situations.

Keywords: Yaşar Kemal, Chaos, Cosmos, Symbols, Society and individual, Folk culture, Historical memory, Cultural memory.

1. BÖLÜM

1.1. Kaos ve Kozmos Algısı

Kaos ve kozmos sözlük anlamlarına bakıldığında, kargaşa ve düzen olarak tanımlanır.¹ Ayrıca birçok disiplinde evrenin yaradılışının ön koşulu şeklinde kabul görür. Geniş bir yelpazede kendine yer bulan bu iki kavram; inanç sistemi, kimya, astronomi, fizik, felsefe, sosyoloji gibi farklı bilim dallarında görmek mümkündür. Kaos ve kozmos kavramlarının gündelik hayat içerisindeki varlığı da anlatılarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Gündelik yaşam içerisinde kaos, genellikle fenomenlerle beraber ele alınmaktadır. Dikkatle bakıldığında bu iki kavram; korku, telaş, vahşet ya da kargaşa gibi tabîi veya doğaüstü bir gücü kendinde barındırır. Nitekim anlatılarda çaresizliği meydana getiren bir durumu izah etmek için de kullanılmaktadır.

Kemal Abdulla, kaosu ilk düzensizliğin bir belirtisi olarak görürken kozmosu ise mevcut düzensizliğe karşı ortaya çıkmış olan ilk düzenin belirtisi şeklinde niteler (Abdulla,1997:28-30) ve şunları söyler:

“Kaosu düzenden önceki, ama düzensizlik olmayan; özel bir yapı (belki yapısızlık) olarak tasavvur etmek, değer verdiğimiz dünya süreçlerinin ve yapılarının birinden diğerine uyumlu geçişini de belirleyebilirdi. Kaos şekilsizliktir fakat aynı zamanda şekilliliğin başlangıcı ve temelidir. Kaos düzensizliktir, fakat aynı zamanda düzenin temelidir, kaidesidir” (Abdulla,1997:46)

Kaosun varlığı yalnızca olaylar içinde kendini döngüsel olarak gösteren olaylar dizisinden ibaret değildir. Kaos zaman ve mekân dahil olarak olayların akışına yön verebilir. Öyle ki kozmosa sağlayacağı başlangıç öncesinde kaos, kendisini belirli mekanlar dahilinde belirginleştirebilir. Anlatılarda yer alan zaman, mekân ya da karakter unsurlarının hepsi öncelikle kaos sonra da kozmosun bir yansımasıdır. Bazen gece vakti, bazen göl kenarı, bir orman ya da umutsuzluk içinde iç dünyası ile münakaşa halinde olan bir karakter anlatıda bize kaosu işaret eder. Anlatının kendi içindeki dengesi daima kaosu besler ve bazen de her şeyin sükûnet içinde akması yaşanacak olan kaosun işaretidir. Bu gibi durumlarda okuyucu kaosu beklemese de

¹ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.05.2022 / 23.30)

ardından gelen kozmos ile beklenen rahatlama sağlanır ve kötüler cezalandırılırken iyiler de ödüllendirilir.

Fuzuli Bayat ise kaos ve kozmosa ilkel mitolojik metinler bağlamında yaklaşır. Kaosun yapısının belli olmadığını ve hisselerle ayrılmamış, coğrafi koordinatları belirsiz bir dünya olduğunu belirtir. Nitekim olumsuzluk barındıran bu özellikleriyle kaos düzene sahip olacak bir mekânın da öncüsüdür. Bunun yanı sıra kozmostan farklı bir şekilde sağ-sol, yukarı aşağı, doğu-batı gibi mekân belirlenmesi kaos için uygulanmaz. Bilinen manada kaos boşluk, zulmet ve açıklıktır. Bu noktada anlam çerçevesi ise;

- a. Kozmosun doğduğu ilkin kaynak
- b. Yeraltı dünyası ve katı karanlık
- c. Yaradılıştan önceki ilkin unsurların karışımı gibi sıralanabilir (Bayat,2016:150).

Bu sıralama kaos kadar sonrasında ulaşılacak kozmosun da haberini vermektedir. Öyle ki kozmos iyimserliğe yol açarak bireydeki karamsarlığı sınırlayabilmektedir. Uzun müddet dış dünya ile bağını koparan ve hayatındaki maddi kaynaklar noktasında çıkmazda olduğunu düşünen bir kişi, kendisi için doğan bir fırsatı değerlendirmeden önce içinde tereddüt ya da endişe yaratan bir umutla yeni bir yol ayrımına girer. Bu bağlamda oyun yazarı ve modernist bir yazar olan Canetti, konuya örnek olması bağlamında, eserinde bir yazar üzerinden örnek vermektedir. Canetti, yazarın yükümlülüklerinden bir tanesinin umudu anlatmak ve onu özenle sunmak olduğunu söyler. Hayatın içinde mevcut olan üzücü ve korkutucu durumlara rağmen eseri sanatçının asla ümitsizlik içinde olmaması gerektiğini vurgular. Umudun ona göre daima diri olmalıdır. Bir eser ortaya konurken yazar içinde bulunduğu dünyanın çok uzağında olmalıdır ve kaçmamalıdır. Ne kadar uzak durulmaya çalışılsa ve planlı şekilde yaşanmaya özen gösterilse de hayatın içinden kaos eksik olmaz. Dünya kendini ortadan kaldırabilecek şekilde artan hızla yolculuğuna devam eder. “Bu durum göz önünde bulundurularak bir eser kaleme alırken yazar okurunu düşünerek dünya üzerinde bulunan olumsuzlukları değiştirip kötülük ve pislikleri süzmemelidir. Ancak kendini de kaos içinde bırakmamalıdır. Tecrübelerinden yararlanarak mevcut kaosla savaşmalıdır. Hatta kaosa inat içinde barındırdığı umut ve güzellikleri ortaya çıkarmakla yükümlüdür” (Elias, 2015:308).

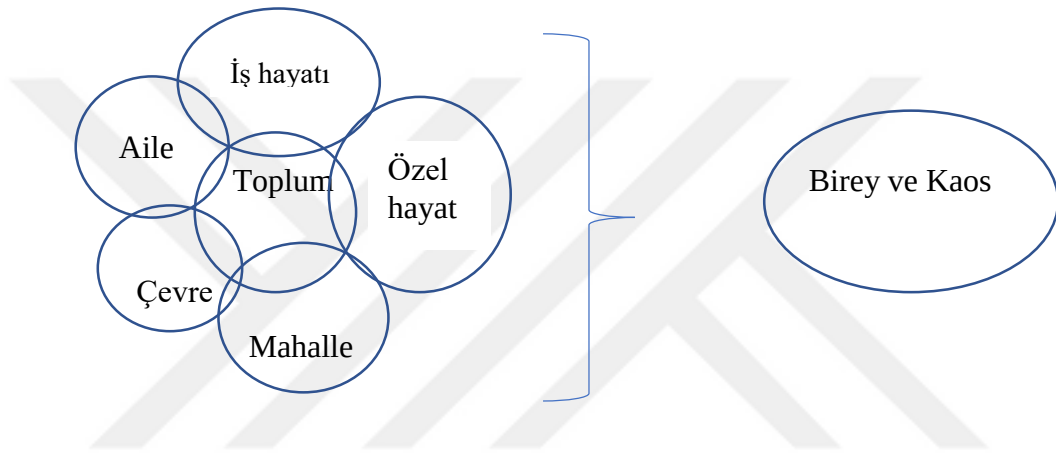
Türk ve Dünya mitolojileri ile destanlarında kaos ile ilintili olarak tasavvur edilen bazı hayvanlar ve yaratıklar vardır. Örneğin; kaosla bağlantılı bir şekilde Bektaşî velayetnamelerinde mevcut düzenin tehdidi durumunda gücüyle birlikte ejderha motifi öne çıkar. Ejderhanın kaosu temsil ettiği ve yıkıcılık özelliğini üstlendiği görülür (KALAYCI, 2021:374).

Destanlar ortaya çıktıkları toplumun tarihinden, dünya görüşünden, değer ve ahlak anlayışından meydana gelmişlerdir. Özellikle destanlarda kendisini gösteren “kaos” ve “kozmosu” modern dönemin romanlarında da görmek mümkündür. Tarih boyunca toplumlar benzer şeyleri arzulamış, benzer durumlardan endişelenmiş, benzer problemlerle karşılaşmaları durumunda benzer tepkiler vermişlerdir. Bundan dolayıdır ki bu kaos ve kozmosları modern çağın romanlarında da görebiliriz (Aça, 2017:324).

1.2. Bireyin Sosyal Hayatında Kaos ve Kozmos Algısı

Birey, hayatı boyunca hayat şartlarına ve sosyal yapıya bağlı bir şekilde dönem dönem kaos yaşar. Bu kaos sürecine birçok faktör etki eder. İçinde yaşadığı toplumun ekonomik bunalımı, sahip olunan ekonomik şartlar, hayattaki amaçsızlık, bir hedefin olmaması, yetersizlik hissi, kendini bir yere ait hissedememe, gruplardan ve toplumdaki dışlanmak gibi birçok faktörden dolayı insan kaotik süreçler yaşar. İçinde bulunduğu karmaşa sebebiyle bireyde değersizlik hissi oluşur ve değer yargılarını sorgulama başlar, ona göre bazı şeyler anlamını yitirir. Nitekim dini inançlar, aile kavramı, arkadaşlık ilişkileri ve çoğu sosyal norm bu sorgulamaya dahil olur. Bireyin, kaosu bu denli hissetmesinin sebepleri arasında tetikleyici bazı unsurlardan bahsetmek gerekir. Bunlar maddi ve manevi olarak ikiye ayrılır. Barınma, ısınma, yeme-içme, giyinme, eğitim-öğretim hakkından yeterince yararlanamama sosyal ve kültürel etkinliklere katılma gibi ihtiyaçların yanında; sevmek ve sevilme, aile kurma, bir unvana/statüye sahip olma gibi ihtiyaçların karşılanmayışı veya kaybedilişi kaosu yaşanmasına hatta yaşandığı süredeki şiddetine etki eder. Toplum tarafından kabul görmek ve takdir edilen bir statüye/unvana sahip olmak özellikle modern çağda bir ihtiyaçtır. Bir müddet bu statüye sahip olan kişinin onu kaybetmesi ya da sahip olmak için emek verilen unvana ulaşılamaması birey için hayatının tümünü etkileyecek bir sorundur. Statü ya da unvanlara ne derece değer verilmesi gerektiği ise başka bir tartışma konusudur.

Kaosla ilgili süreçler devam ederken kişi kendisini bir çıkmazda hatta adeta bir girdabın içinde hissedebilir. Bu durum ilk bakışta görüldüğü gibi tamamen olumsuz değildir. Çünkü kişi bu inişli-çıkışlı halin ardından bir sakinliğe ulaşır. Yine de normale dönüşten önce korku da kendini gösterir. Tam o noktada normale dönüşle birlikte farkındalık ortaya çıkar ve korku da azalır. Kaostan korkulmasının birden fazla sebebi vardır. Temelde belirsizlik yatar. İnsan belirsizlik içerisinde kendisini güvende hissetmez ve bu da korkuya yol açar. Tüm bu korkuya rağmen iyi bir yaşam isteği ağır basar ve kişi korkularının üzerine gider. Bu da artık kozmosa ulaşmanın ve ışığa doğru yol almanın başlangıcıdır.

Kaosun psikolojik, sosyolojik, kültürel, dinsel ve mitolojik gibi birçok altyapısı vardır. Örneğin, mitolojik olarak bakıldığında kaos kelimesinin “kendinden sonra meydana gelecekleri bir şekilde oluşturacak olan düzensiz, şekilsiz, karmaşık bir boşluğu” ifade etmek için kullanılan Yunanca bir kelime olduğu hatırlanırsa, soyut olan kavramların da somutlaşarak yaşanan kaos hakkında net bilgiler verdiği görülebilir. Yunan yaratılış mitine bakıldığında, dipsiz, yönsüz, esneyen ve hiçbir cismin düşmesinin durdurulamayacağı farklılaşmamış bir boşluk olan ‘kaos’ ile başladığı görülmektedir. Bu haliyle kaos, Yunan mitolojisinde dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Varlığının devamı için kendisine mutlak manada ihtiyacı olduğu bilinen kozmik güçler, kendi içlerinde düzene sahip olduktan sonra onu anmamaktadırlar. Antikçağa bakıldığında kaosun evrenin yaratılışının kaynağı ve ilk mitolojik tanrı olduğu görülmektedir (Chon, 1994: 6)

1.2.1. Bireyde Ruhsal Olarak Kaos ve Kozmos

Bireyin içinde bulunduğu kaos hali, onun ruhsal durumunu genel olarak olumsuz etkilemektedir. Kişi kendini çaresiz hissetmekte ve bu çaresizlik hissiyle birlikte geleceğe karamsar bakmaktadır. Kimi zaman bu karamsarlık hali bireyi duygular arası geçişe sürüklemekte; bu geçişler neticesinde bazen kişi kendini kaybolmuş hissetmektedir. Daha sonra kozmosa geçiş söz konusudur. Bir kargaşa hissi veren kaos hali daha sonra yerini bir sakinliğe bırakabilir. Sonuç olarak birey artık zorlu süreçten çıkmıştır

Birey içinde bulunduğu karmaşa/kaos ortamında kendisinin sonradan yadırgayabileceği davranışlarda bulunabilir. Özellikle bireyde karşılaştığı anda şok edici etkiye sahip olan durumlar; tepkisizlik, ağlayamama, ne yapacağını bilememe gibi duygusal ani geçişlere sebep olabilirken baş dönmesi, bayılma ya da kendine vurma (dizleri dövmek/ tifüs bezine vurma) gibi davranışlarda bulunabilir. Dünyanın birçok yerinde, çok eski zamanlardan beri “ağıt yakma” olarak adlandırılan ve bu işlem sırasında bağırıp çağırma, saçını başını yolma gibi duygu durumuna eşlik eden davranışlar gözlemlenmektedir. Örneğin, bir yakınının kaybedilmesi gibi içerisinde yas sürecini de barındıran olaylarda, birey önce tepki vermeyip çevresindekileri telkin edici sakin davranışlar sergileyebilir. Ancak daha sonra kaostan içine dahil olup şiddetli bir şekilde içindeki acıyı yaşayabilir. Bu acıyı yaşarken toplum kurallarını hiçe sayıp edepli olmak gibi ortamın gerektirdiği davranış biçimlerini görmezden gelerek ilkel davranabilir ve kendini kontrol edemeyebilir.² Örneğin, yas süreci bu konuda verilebilecek geçişleri en belirgin örneklerden biridir. Bilinçli olarak yas tutmaktan kaçınanların, kısa bir süre sonra veya sonrasında çeşitli fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklar yaşayarak yavaş yavaş normal yaşam işlevlerini aksattıkları gözlenmiştir. Yas tutma süreci normal ve doğal olsa da oldukça zor olabilir; atlatmak için zamana, cesarete ve desteğe gereksinim duyulur.³

Birey sorun/kaos ortamındayken durumun sıcaklığı içerisinde yaşadığı karmaşanın kaynaklarını sorgulamak, teşhis etmek ya da sorunun üzerinde gitmek gibi

² Aynur Koçak, Motif Vakfı 10. Halkbilimi Yaz Okulu, “ Ağıtlar: Online ders“ (17.09.2022)

³Ayten Zara, “Kayıplar Yas Tepkileri ve Yas Süreci”, <http://gokdenizpsikoterapi.com/wp-content/uploads/Kay%C4%B1plar-Yas-Tepkileri-ve-Yas-S%C3%BCreci.pdf> (21.09.2022)

hususlara hazır değildir. Ancak şok halinden kurtulduktan sonra yaşanan sorunu çözme yöntemlerini geliştirmek/ kaotik durumu sonlandırmak aşamasına geçebilir. Son olarak da normale dönüş yani geceden gündüze, kaostan kozmosa geçişle beraber normale dönüş yaşanır.

Günlük hayatta mitolojiye uzanan “delilik”, psikolojideki terimsel karşılıkları ve kolektif çağrışımlarıyla; sanat ve sosyolojideki has şekilleriyle disiplinler arası tartışmaların devam ettiği ve kapsamlılığı bakımından üzerinde çalışması zor bir konudur. Direkt olarak bir hastalığı işaret etmek haricinde delilik, günlük dilde ve sosyolojik bağlamda toplumsal norm-dışılık, tuhaflık, bazen aptallık bazense cesaret/gözü peklik, direniş olarak görülür. Delidir ne yapsa yeridir”, “Deliye her gün bayram” ya da “delidolu” gibi delilikle ilgili neredeyse her kültürde karşılaşılabilen deyim ve atasözlerinde, halk anlatılarında; bazen olumlu, bazen olumsuz olarak rastlanan ancak hep toplumsal kabullerin, alışılmışın dışında olanı ifade eden alımlanış biçimi buna örnektir. Bunlara ek olarak delilik aslında bir karmaşanın ve başkaldırının ifadesidir. Sakinlik kozmosa ve düğümlerin çözülüşüne işaret ederken, delilik kaosu ve hiddeti işaret eder. Bu da bireyin iç hesaplaşmalarında deliliğin bir duygu durumu olarak görülmesini normal kılabilir. Aslında kaos, sadece kargaşaya sürükleyen ya da içinden çıkılması zor süreçlerin tecrübe edildiği eşiklerde bulunan bir durum değildir. O kozmosun habercisidir. Geçtiğinde ortaya çıkan sükunetle birlikte onu tecrübe eden ve bu tecrübeye dahil olan hiçbir şey eskisi gibi değildir. Bu da bir dönüşümün yaşandığı ve deliliğin de bireye yeniliklerin ve tecrübenin kapısını açan bir duygu durumu olduğunu gösterebilir.

“Toplumsal kabulün dışında kalan aykırı tiplere bu doğrultuda bakılabilir. Bu aykırı tipler, absürt davranışlarla dikkat çeken aptal, deli veya saf görünümle karşımıza çıkabilir ve bizi gerçeklik üzerine düşünmeye sevk edebilirler. Örneğin delilik çoğunlukla aklın kaybedilişi olarak düşünülür. Ancak kültürel alanda delilik üzerine geliştirilen algılar karmaşıktır. Toplum tarafından deliler ve aptallar görünmeyen dünyanın sırlarına vakıf olma gücüne sahip kişiler olarak kabul edilirler. Onlar tam olarak ne aptal ne akıllı, araftaki kişilerdir. İbn-i Haldun delileri görünmeyen dilini anlayan kişiler olarak tarif eder. Bu yüzden onların özgürlüğüne müsaade edilir. Çünkü onlar gizli mesajların habercileridir” (Zijderfeld, 1982: 16).

1.2.2. Bireyde Ekonomik Olarak Kaos ve Kozmos

Ekonomide kaosa bakıldığında, kaosun etkilerini toplumda, ailede ve bireyde görmek mümkündür. Devletin yaşadığı ekonomik zorluklar topluma, toplumun yaşadığı ekonomik kaos aileye, ailenin yaşadığı kaos da doğal olarak bireye yansır. Bu kaos hali birey üzerinde kargaşalar oluşturur. Birey dünyasında yaşadığı bu kaosu kendisi başta olmak üzere önce ailesine ve yakın çevresine yansıtır. Bu etkiler doğal bir biçimde topluma geri döner. Toplumu kısır bir döngüye sürükler. Bu döngüyle beraber toplumun refahı azalır ve giderek kaybolur. Ülke ekonomileri ulusal veya uluslararası sebeplerden dolayı krizle karşı karşıya kalır. “Ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlar genel seviyesinde ani düşme, iflaslar, işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, spekülâtif hareketler, ülkenin finansal sistemindeki sorunlar, ülke içi siyasi istikrarsızlık, kamu maliyesinin bozulması, döviz kuru politikaları, makro ekonomik istikrarsızlıklar, dış ticaret açıkları gösterilebilir (Kama, 2009: 14).

Bu sadece ekonomik bir bunalıma değil aynı zamanda sosyolojik, psikolojik baskılara da yol açar. Oluşan baskılar her yaş grubunda gelecek kaygısına sebep olur. Bu kaygı daha çok ekonomik normları içerir.

Canlılık-doğanın kaotik olduğunu söylemek mümkündür çünkü kaos dinamik bir sistemi barındırır. Ekolojik denge kavramı da bu bağlamda içinde kaotik ögeler barındırır. Nitekim ekolojik denge asla durağan değildir tam tersine daimî bir akıcılık ve dinamizm vardır. Bazen bu dinamizm gözle görülemez fakat oradadır. Bu nedenle ekolojik olarak kesin hesaplamalar yapılamaz. Kaos ve ekoloji ilişkisi tam da burada görülür (Mutlu, 2006:189).

Edebiyatta kaos ve ekoloji ilişkisine gelindiğinde, birçok eserde bu birleşim ve ikilemi görmek mümkündür. Yaşar Kemal de ustalıkla eserlerinde bu dengeyi okuyuculara yansıtır.

“Bir Ada Hikâyesine eko-eleştiri perspektifinden yaklaşmak denendiğinde, çarpıcı biçimde görülür ki, ilk romanın başından itibaren dörtlemenin bütünü boyunca, savaşın ve mübadelenin yarattığı psikolojik travmanın üstesinden gelmeye çalışan insanın temel başvuru kaynağı, insan olmayan doğal varlıklardır.” İncelenen iki eserde de doğanın hem okuyucu üzerinde hem de romandaki karakterler üzerinde kişiyi o anki

kaos halinden çıkarıp onu geçici de olsa rahatlatmaya sevk ettiği görülür. Örneğin adada tasvir edilen deniz kimi zaman çok öfkeliyken daha çok capcanlı renkleriyle ve kokusuyla romandaki karakterleri ve okuyucu rahatlatır. Aynı şekilde söz konusu eserlerde rüzgârın esişini okuyucu oradaymış gibi hisseder. Böylece okuyucu o an ki kaostan verdiği rahatsızlık, iç sıkıntısı ve bunalımdan rahatlama evresine geçer. Yaşar Kemal eserlerinde bu akıştan sıklıkla faydalanır (Cebe, 2015:9).

Dörtlemenin ilk romanı olan “Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana”da zaman zaman deli diye nitelendirilen Vasili Atoynataoğlu kendi içinde sürekli kaoslar yaşayan, kaosları hızlı bir şekilde kozmosa dönen, bazen çok merhametli bazen de çok öfkeli biridir. Bu öfkesi çok şiddetli olmasına rağmen kimseye zarar vermez. Vasili Atoynataoğlu mübadele göçü ile adaya ilk ayak basacak olan kişiyi öldüreceğine dair yeminler eden ve bu yeminin ağırlığı ve kararsızlığıyla yaşayan, katıldığı savaşların travmalarını her daim hatırlayan ve rüyalarında da savaş günlerini gören biridir.

Yaşar Kemal’in araştırma konumuz olan romanlarında kaostan ortaya çıkmasında göç olgusunun önemli bir yeri vardır. Bu nedenle aşağıda göç ve mübadele konusu üzerinde de durulacaktır.

1.3. Kaos ve Kozmos Algısında Göç

Göç insanın ekonomik, coğrafi faktörler, psikolojik, sosyolojik veya birtakım hayalleri gerçekleştirme isteği gibi sebeplerden dolayı daha rahat daha iyi bir yaşam için bir yerden başka bir yere kalıcı olarak gidip yerleşmesidir. Bu göç bazen ülkeden ülkeye bazen de şehirden şehre gerçekleşir. Göç faktörü insan psikolojisi üzerinde gerek kendisinden önce gerekse kendisinden sonra çeşitli etkiler bırakır. Hem göç eden kişi veya kişiler için hem de göç edilen yerdeki insanlar için bazı olumlu ve olumsuz sonuçları beraberinde getirir.

“İnsanın doğduğu ve yaşadığı yeri geride bırakması bireysel kimliği üzerinde olduğu kadar bütün olarak kültürel kimlik üzerinde de büyük etkiler yaratmış, insan ve çevre ilişkisi yeni bir boyut kazanırken, insan ve insan ilişkisi yeniden yapılanmış, ancak en önemli değişim insan ve toplum boyutunda yaşanmıştır” (Tokdil, 2022: 12). Örneğin savaş gibi olumsuz bir faktör sonucunda toplu halde gelen ülke özellikle kültürel boyutta bir kaos yaşayabilir. Göç edilen yerdeki insanların kültürü ile göç ettirilen ülkenin kültürel farklılıkları birlikte yaşamayı zorlaştırabilir. Burada kültür

çatışmasının doğması kaçınılmaz olur. Kültür çatışmasıyla birlikte insanlar da çatışmaya başlar. Böylelikle her iki tarafta da kaos hali egemen olur.

Göç etmeyi düşünen ve buna kendisini hazırlayan bir insan gideceği yerin yaşam şartları, kültürü gibi faktörleri düşünürken kendini düşünceler kaosunda bulur. Bu kişi göç ettiği yerin beklediği veya hayal ettiği gibi ekonomik, sosyal ve coğrafi şartları sağlamadığıyla karşılaşınca bu durum onu psikolojik olarak kendisini kötü hissetmesine hatta travmalar yaşamasına bile neden olabilir. Bu travmalar onun aile hayatını, sosyal çevresini ve dolayısıyla da içinde bulunduğu toplumu etkiler. Böylece her iki taraf da kendini bir kargaşanın içinde bulur. Bu rahatsızlığın verdiği durumla anlaşmazlıklar, ayak uyduramamalar, ait hissedememeler başlar. Özellikle kendini ait hissedemeyen birey toplumla uyum problemleri yaşar. Bunun sonucunda da kişi kendini yalnız hisseder ve kimliksizleşme dediğimiz olgu ortaya çıkar.

“Kimlik, ‘kim’ ya da ‘ne’ sorusunun yanı sıra ‘nerelisin’ sorusunun da karşılığıdır. Kimlik bizim kim olduğumuza ya da öteki insanların kim olduklarına dair anlayışımız ya da insanların kendilerinin ve diğerlerinin kim olduklarına dair anlayışdır (ki kendimizi de içerir)” (Jenkins 2006, Akt. Küçük, 2018:118).

Kimlik dediğimiz olgu insanın aidiyet duygusu için önemli bir faktördür. Bu olguyla kişi kendini bir gruba, bir topluluğa ait hissedebilir. Duyacağı aidiyet duygusuyla kendini güvende hisseder. Kimliksizleşmeyle birlikte kaoslar başlar.

“Kimlik faktörü aynı zamanda toplumda tabakalaşmada da güçlü ve ayırıcı bir faktördür. Bir anda belirmiş küresel hiyerarşinin bir ucunda bireyler kimliklerinden vazgeçebiliyorken bu hiyerarşinin diğer ucunda kimliklerini sonradan seçemeyen zorla dayatılmış olan bir kimliği sırtlarına yüklerler. Bu şekilde zorla dayatılan kimlikler insanı aşağılar ve insandışılaştırır” (Bauman, 2017: 51). Bu gibi durumlar sonucunda da kişi kendini yalnız hisseder ve kimliksizleşme dediğimiz olgu ortaya çıkar. Zorunlu göçler dediğimiz göçlerde ise bu durum daha vahimdir. Göçün sonuçları daha şiddetli olabilmektedir. Şahsi, daha önce düşünülmekle yapılan göçlerde durum biraz daha kabul edilip, ön hazırlık sürecine tabiyken zorunlu göçlerde dışarıdan gelen baskılar sonucunda psikolojik ön hazırlık süreci olmadan yapıldığı için kabullenip uyum sağlamak, ayak uydurmak yeni bir hayata başlamak daha zordur.

Zorunlu göçler beraberinde şiddetli travmaları doğurur. Zorunlu göçlerin travmaları her yaş gruplarının üzerindeki etkileri çeşitli farklılıklar gösterir. Henüz bir yaşındayken göçe tabi olan bebek göç olgusundan aile faktörü haricinde çok fazla etkilenmezken ergenlik dönemindeki bir bireyin göç ettirilmesi beraberinde birçok problemi doğurur. Bu birey önceki ortamından, sosyal çevresinden koparılırsa yeni yerinde özgüven eksikliği, içe kapanma, mutsuz hissetme gibi duygular yaşayıp bir daha hiçbir zaman kendisi olamayacağını düşünebilir ve genellikle de bu şekilde sonuçlanır. Örneğin göç ettirilen bu birey toplum tarafından beklediği veya istediği sıcaklığı saygıyı göremeyince kendisini dışlanmış hissederek içine kapanır ve toplumla etkileşime girmeyi istemez. Bu da onu aidiyet duygusundan yoksun, hedefsiz, mutsuz ve güvensiz bir birey yaptığı gibi ayak uyduramadığı topluma da nefret besler hale getirebilir. Aynı şekilde yaşlılık döneminde kendi vatanında ölüp kendi vatanında gömülmeyi dileyen biri için ölüm ebedi huzuru temsil eden kozmosken zorunlu göç ile birlikte birey ölümden korkar ve artık ölüm bile yurtsuzluğu ifade edip onun için bir kaosa dönüşür. Öldükten sonra bile huzuru bulamayacağını düşünerek içinde bulunduğu andan kopar, yaşam ve ölüm onun için belirsizliğe bürünür.

1.3.1. Kaos ve Kozmos Algısına Bir Örnek Olarak Mübadele Göçü (1923-1930)

1299 yılında kurulan Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren, çeşitli etnik ve dini grupları bünyesi altında yaşatmıştır. İmparatorluğun sınırları içerisinde yaşamış azınlık gruplarından en önde gelenler, Rumlar, Ermeniler, Arnavutlar ve Bulgarlardır. Azınlıklar, ülke içerisinde her kademede kendilerine yer bulabilmiş ve ticaret yapabilmişlerdir. Ayrıca, Gayrimüslim azınlıklar inançlarında serbest bırakılarak önemli imtiyazlar elde etmişlerdir. Özellikle Rum-Ortodoks tebaası devlet kademelerinde önemli yerler edinmişlerdir. Dünyada 18. yüzyıldan itibaren diplomasinin önem kazanması ile birçok Fenerli aristokrat önemli konumlar elde etmeye başlamıştı.

Ancak, 1789 Fransız İhtilalinin yaymış olduğu ulusçuluk akımı Avrupa'da birçok kavmi ayaklandığı gibi Osmanlı'da da azınlıkların büyük bir kısmını etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk ayaklanan millet Sırlar olmasına rağmen, en sistemli şekilde örgütlenmeyi ve eylem yapmayı Yunanlar gerçekleştirmiştir. Çünkü Sırların ayaklanmasını sadece Ruslar desteklerken, Yunanların bağımsızlık

kazanmak için başlattıkları isyanı Ruslar da dahil olmak üzere Avrupa'nın büyük bir kısmı desteklemiştir. İsyan öncelikle Mora'da başlamıştır. Avrupa'nın da desteğini arkalarına alan Yunanlar isyan hazırlıklarına hız vermişlerdir. Diğer taraftan, Anadolu'da yaşayan Rum halkı da dış ülkelerin de körüklediği ayrılıkçı hareketlerden etkilenmişler ve Yunanlılara bağımsızlık kazanmaları konusunda destek vermişlerdir.

Lozan'da yapılan birinci tur görüşmeleri sırasında 30 Ocak 1923 tarihinde Mübadele Antlaşması imzalanmıştır. İmzalanan antlaşma Yunanistan ve Türkiye'de yüzbinlerce insanı doğrudan ilgilendirdiği için Ege Denizi'nin her iki yakasını da etkilemiştir. Antlaşma hükümlerine göre İstanbul ve Batı Trakya hariç olmak üzere Türkiye'deki Ortodoks Rumlarla, Yunanistan'daki Müslüman Türkler yer değiştirecekti. Göçün zorunlu olması, toplumsal bakımdan tarihte eşi benzeri olmayan ve hukuki bakımdan uluslararası sözleşme kategorilerinden hiçbirine ait olmayan bir olaydır. Bundan dolayı hukuki ve siyasi literatürde Mübadele Antlaşması'na yönelik çeşitli eleştiriler yapılmıştır (Abadan,1938:9). Mendelstam ve Kraus gibi hukukçular Mübadele Antlaşması'nın zamanın ahlak ve hukuk anlayışıyla örtüşmediğini belirtmiştir. Lord Curzon göçün zorunlu olmasının büyük bir hata olduğunu savunmuş ve alınan kararın yaratacağı bedelin yüz yıl içinde ancak ödenebileceğini dile getirmiştir (Abadan,1938:13). Göçün zorunlu olması mülkiyet sorununun boyutunu arttırmış olmasına rağmen antlaşmanın uygulanabilirliğini kolaylaştırmıştır.

“Göç ve mübadele sebebiyle kaleme alınan eserler içerisinde ortak olan göç olgusunu anlamak adına hem mübadele hem de göç için ayrıntılı bir şekilde tanımları üzerinde de çalışmak elzemdir. Bu çalışmaya konu olan romanlardaki göç, mübadele nedeniyle göçü yaşayan insanları konu alır” (Ay ,2011:12). Göçün genel hatlarıyla düşünüldüğünden daha çok insan ruhuna ve toplumlara tesir ettiği açıktır. Öyle ki göçün neticeleri ancak onu tecrübe eden birey ya da toplumlar tarafından tam olarak anlaşılabilir. İlginç olan şudur ki Yaşar Kemal yüksek empati gücüyle insanların her halini göç özelinde eserlerinde yansıtabilmiştir.

2. Yaşar Kemal ve Eserleri

Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli olan Yaşar Kemal 1926 yılında Osmaniye'ye bağlı Hemite köyünde gözünü dünyaya açtı. Ailesi aslen Van Gölü'ne yakın olan Ernis köyündendir. 1. Dünya savaşı ve Rus işgali sebebiyle ailesi buradan Osmaniye'ye göç

etmek zorunda kalmıştır. Doğum tarihi bazı kaynaklarda 1923 olarak geçerken bazılarında da 1926'dır. Yaşar Kemal Ortaokul son sınıftayken okulu terk eder. Okulu terk ettikten sonra çeşitli işlerde çeşitli mesleklerde çalışır. Bu mesleklerden bazıları; ırgat kâtipliği, ırgatbaşılık, öğretmen vekilliği, kütüphanede memurluk, traktör şoförlüğü ve çeltik tarlalarında kontrolörlüktür. Sol görüşlü olan Pertev Naili Boratav, Arif Dino ve Abidin Dino gibi sanatçı ve yazarlarla 1940'lı yılların başındayken tanıştı. Onlarla yakın ilişkiler kurdu. Yaşar Kemal 17 yaşındayken siyasi sebeplerden dolayı ilk defa hapse girdi. Folklorik unsurlar açısından önemli bir yerde olan ve derlemeler içeren ilk kitabı Ağıtlar'ı 1943 yılında yayımladı. Yazar, 1946 yılında askerlik görevini bitirip döndükten sonra İstanbul'da Fransızlara ait bir Havagazı Şirketi'nde gaz memuru olarak çalıştı. 1948'de köyü Kadirli'ye geri döndü. Kısa bir süre sonra çeltik tarlalarında bir süre yine kontrolörlük, daha sonra da arzuhalcilik yaptı. Yaşar Kemal 1950 yılında komünizme destek verdiği iddiasıyla tutuklanıp Kozan Cezaevi'nde yattı. 1951 yılında serbest bırakıldıktan sonra İstanbul'da 1963 yılına kadar Cumhuriyet Gazetesi'nde Yaşar Kemal adı ve imzasıyla röportaj ve fıkra yazarı olarak çalıştı. Bu esnada ilk öykü kitabı 'Sarı Sıcak'ı 1952 yılında yayımladı. Bugüne kadar kırktan fazla dile çevrilen birçok coğrafyada yankı uyandıran 'İnce Memed'i 1955'te yayımladı. 1962 yılında girdiği Türkiye İşçi Partisi'nde genel yönetim kuruluğu üyeliği, merkez yürütme kurulu görevlerinde aktif olarak çalıştı.

Yazar yazıları ve siyasi etkinlikleri sebebiyle birçok defa kovuşturuldu. Haftalık siyasi dergi olan Ant dergisinin kurucularından oldu. 1974 ve 1975 yılları arasında Yazarlar Sendikası'nda ilk genel başkanlığını yürüttü. 13 yıl sonra 1988'de kurulan Pen Yazarlar Derneğinin ilk başkanı oldu. İstanbul Güvenlik Mahkemesi tarafından Der Spiegel'deki bir yazısı sebebiyle 1995 yılında yargılanıp sonrasında aklandı. Yine aynı yıl *Index on Censorship*'teki yazısı nedeniyle 1 yıl 8 ay hapis cezasına uğratıldı fakat bu ceza ertelendi. Yaşar Kemal insan ruhunun derinliklerini kavrayışı, betimleyişi, halkın içinden ve halkın kültüründen olan şaşırtıcı bir imgelem ile anlatımında şiirselliğe sahiptir. Bu şiirsellik ile sadece Tür edebiyatında değil Dünya edebiyatında da önde gelen isimlerden olmuştur. Eserleri kırktan fazla dile çevrilerek yayımlanmıştır. Yazar Türkiye'de aldığı birçok ödülün yanı sıra yurtdışında da birçok ödül almıştır. Bunlardan bazıları; Uluslararası Cino del Duca ödülü, Légion d'Honneur nişanı Commandeur payesi, Fransız Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres nişanı, Premi Internacional Catalunya, Fransa Cumhuriyeti

tarafından Légion d'Honneur Grand Officier rütbesi, Alman Kitapçılar Birliği Frankfurt Kitap Fuarı, Barış Ödülü'nün de bulunduğu yirmiden fazla ödül aldı. Bunların yanı sıra ikisi yurtdışında beşi Türkiye'de olmak üzere, yedi fahri doktorluk payesi aldı. Son olarak 9 Kasım 2013'te Norveç Edebiyat ve İfade Özgürlüğü Akademisi'nin (Bjornson Akademi) Norveç'in ünlü milli şairi Bjornstjerne Bjornson adına verdiği "Bjornson Ödülü"nü aldı. 28 Şubat 2015 tarihinde İstanbul 'da hayata gözlerini yumdu.⁴

2.1. 'Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana' Adlı Romanın Olay Örgüsü⁵

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Yaşar Kemal'in Bir Ada Hikayesi Dörtlemesinin ilk romanıdır.

1. 1923'te Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Mübadele Anlaşmasıyla yaklaşık üç bin yıldır orada yaşayan Karınca Adası sakinleri Yunanistan'a göç ettirilir.
2. Ada halkı bu karara önce inanmaz dedikodu olduğunu düşünerek inkâr eder, haberin doğruluğunu teyit ettiklerinde ise öfkelenir ve çok üzülürler.
3. Binlerce yıllık geçmişlerini, evlerini, mallarını, komşularını bırakıp adayı terk etmek zorunda kalırlar.
4. Bu zorunlu göçe Sarıkamış gazisi Vasili Atoynatanoğlu katılmaz.
5. Vasili ve arkadaşları adada kalıp adaya mübadele ile ilk ayak basacak olanı öldüreceklerine dair yemin ederler.
6. Göç günü gelir, ancak Vasili'nin arkadaşları sözlerinde durmayarak Yunanistan'a gider.
7. Herkes gittikten sonra Vasili adada tek kalır. Vasili'nin adadaki yalnızlığı kısa bir süre sonra Poyraz Musa'nın adaya gelmesiyle sona erer.
8. Vasili saklanarak Poyraz Musa'yı öldürme planları yapar.
9. Vasili ilk zamanlarda Poyraz Musa'yı öldüreceğine dair ettiği yemin ile hareket eder. Daha sonra içindeki insan sevgisine yenik düşer.

⁴ Yaşar Kemal kendini anlatıyor: Alain Bosquet ile görüşmeler : röportaj, 2020. (Erişim Tarihi: 08.11.2022)

⁵ Yaşar Kemal, "Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (Bir Ada Hikayesi 1)", Yapı Kredi Yayınları, 7. Baskı, 2021.

10. Adaya Lozan anlaşması kapsamında hükümet yetkilileri tarafından çeşitli insanlar gönderilir ama bu insanlar adada kimselerin olmamasından kaynaklı geri dönerler.
11. Adaya Kurtuluş Savaşında dört oğlu şehit düşmüş olan Lena Papazoğlu gelir. Lena Papazoğlu mübadele ile Yunanistan'a gittikten sonra oradaki yaşama ayak uyduramayıp vatanı olarak gördüğü adasına geri döner.
12. Vasili ettiği yemine rağmen Poyraz Musa'yı fırtınalı dalgalardan ölmek üzereyken canı pahasına kurtarır. Bu olaydan sonra Poyraz Musa, Vasili ve Lena Papazoğlu arasında bir beraberlik duygusu oluşur.
13. Kadri Kaptan hem kendisinin hem de ada halkının yanında çalıştığı Panos Valyanos'un kendisine hediye ettiği tekneyle adaya yerleşecek olanları getirip götürür.
14. Kadri Kaptan ve annesi Melek Hanımın da adaya yerleşmesiyle büyük bir aile olurlar.

Yaşar Kemal, bu dörtlemesinde ortak acıların bir araya getirdiği insanların birlik, beraberlik ve dayanışma içinde yeniden hayata tutunabileceğinin mesajını verir.

2.2. 'Karıncanın Su İçtiği' Adlı Romanın Olay Örgüsü⁶

İsmi Karadeniz balıkçı deyiminden alan kitap hacimli bir eserdir. Bu deyim karıncanın bile su içebileceği kadar durgun denizi anlatmaktadır.

1. Poyraz Musa'nın geçmişinden kaynaklanan korkuları bitmek bilmez.
2. Geçmişinde işlediği suçların muhataplarının kendisini bu ıssız adada bile bulabileceğini düşünmektedir.
3. Adaya peşinde olan ağalardan birinin adamı olduğunu düşündüğü Kerim adında bir genç gelir
4. Adaya Yunanistan'dan mübadiller gelir. Yunanistan'da tütün yetiştiren bu mübadiller Anadolu'yu gezmişler kendilerine uygun yer bulamamışlardır.
5. Adada Poyraz Musa, Lena, Kadri Kaptan ve annesi Melek Hatun vardır.
6. Adaya altın saçlı altı kızıyla birlikte Hüsmen Ağa gelir. Bu aile adaya canlılık katar.
7. Rus zulmünden kaçan Nişancı Veli de adaya ayak basar.

⁶ Yaşar Kemal, "Karıncanın Su İçtiği (Bir Ada Hikayesi 2)", Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, 2008.

8. Nişancı Veli ile eşi Sultan üç oğlunu savaşta kaybetmiştir. Oğullarının künyelerinin gelmesine rağmen Sultan onların öldüklerine inanmaz.
9. Nişancı Veli ve torunlarıyla birlikte Rus zulmünden kaçmak için köylerinden ayrılırlar. Savaş sonrası perişan olan Anadolu'yu geçerek Karınca Adası'na gelirler.
10. Nişancı Veli ve torunlarıyla birlikte Karınca Adası kalabalıklaşmaya ve canlanmaya başlar.
11. Sarıkamış'a katılmış, sonrasında Van'a dönünce memleketinin tamamen boşaltıldığını görmüş olan Baytar Cemil de adaya gelenler arasındadır.
12. Gelenler arasında Giritli at yetiştiricisi Musa Kazım Efendi de vardır. Poyraz Musa, Kazım Efendi'nin kızı Zehra'ya âşık olur. Adada yeni bir hayat başlamıştır.
13. Adada at besiciliği ve arıcılık yapılmaya başlanır. Herkes kardeşçe yaşamaktadır.
14. Kavlakzade Hacı Remzi adalıların huzurunu kaçıır. Adaya gelerek kiliseyi satın aldığını yıkacağını, diğer bazı Rum evlerinin de tapusunun elinde olduğunu söyler.
15. Adaya Dengbej Uso da ailesiyle birlikte gelir. Uso, kavalını çalarak savaşa dair motiflerin tekrarlandığı uzun destanlar söyler ve ada halkı bu destanları dinleyerek hüzünlenir.

Farklı etnik ve kültürel kimlikten insanların ortak acılar sebebiyle bir araya geldiği adada bu acıların sarılarak ütöpik bir hayatın başlayacağı roman karakterleri tarafından dile getirilir.

2. BÖLÜM

2.1. “Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana” ve “Karıncanın Su İçtiği” Adlı Romanlarda Bireyin Kaosu

Yaşar Kemal’de bireyin kaosu çeşitli etkenlerden kaynaklanmaktadır. Bu etkenler göç, ekonomik yetersizlik, aidiyetsizlik hissi, aşk ve beklenmedik olaylardan kaynaklanır. Birey bu gibi durumlardan kaynaklanan çıkmazlara, kaoslara girdiğinde hem kendini hem de yakın çevresini büyük ölçüde olumsuz etkiler. İlk önce durumun farkında olmayarak tepkisiz davranışlar sergileyebilir daha sonrasında ise kendisine zarar verecek veya yıpratacak düşünceler içerisine girer. İçine girdiği bu düşünceler onun ruh halini olumsuz yönde etkiler. Kişi kendini ailesinden, yakın çevresinden soyutlayabilir veya onlara karşı öfkeli, saldırgan davranışlar sergileyebilir. Örneğin; ‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’ ve ‘Karıncanın Su İçtiği’ romanlarında bireyin kaosu doğal olarak göç sebeplidir. Göçle birlikte bireyler önce göçü inkâr etme ve göçe “bu yeni eşiğe” inanmama eğiliminde bulunurlar. İnkardan sonraki evrede yetkili kişilerle veya adanın yerli halkıyla pazarlık girişiminde bulunurlar. Bütün bunlar sonuçsuz kalınca hem kendilerine hem de mevcut yönetime karşı öfkeli davranışlarda bulunurlar. Nihayetinde alınan mübadele kararına boyun eğmek durumunda kalırlar.

Ancak yazar eserlerinde bireyin kaosuna zaman zaman duygulu dokunuşlarla bir ferahlık getirir. Bir çözülme sağlar ve bu da okuyucuyu bireyin kaos anında dahi aslında kendi içinde ne kadar güçlü olabileceğini anlamaya iter. Örneğin, Karıncanın Su İçtiği isimli eserde bir direniş söz konusudur. Bu direniş yaşama karşıdır. Doğruluk ve dürüstlük için kötülüğe karşı geliş vardır. Bu noktada yaşananlar dikkat çeker. Yaşar Kemal bu kitabı yazarken direkt olarak, okuyucuya insanlar farklı din, dil ve ırktan gelebilirler fakat hiç kimse birbirini tanımıyor olabilir, ancak eğer yüreğiniz iyiye beraber yaşarsınız muhteşem bir dünya yaratabilirsiniz diye seslenir. Bu seslenme ile yazar aslında bireyin kaosuna bir ışık tutar ve ona yol gösterir. Nitekim eserde geçmişe dönüşler ile savaş zamanını anlatmak okuyucuda huzursuzluk yaratsa da verilen kozmos anları mutluluğu hissettirdiğinden okuyucu rahatlayan bir ruh haline ulaşır. Aslında amaç bireyin kaosunu çözmek için şifreleri ona sunmaktır. Bu da “bu kadar olumsuzluğa rağmen tüm bunlar gerçekten olabilir, birlik beraberlik, el ele vermek her şeyi çözebilir” mesajıdır. Bir örnek daha vermek gerekirse, eserde büyük bir sofraya kurma geleneği söz konusudur herkes bereketli bu sofralarda birlik beraberlik içerisinde keyifle karnını doyurur. Bir gün Anadolu’da bir gelenek olan

kaval sesiyle hikayeler anlatılır. Onlardan bir tanesi anlatılırken herkes çok duygulanır. Orada bir aile dışında kimse Kürtçe bilmez ancak hep birlikte onun sesindeki tınıdan ve duyguların evrenselliğinden etkilenip herkes yoğun duygular yaşar. Bilmedikleri bir dildeki acıyı hissederek kalp diliyle anlarlar. Yazar burada, biz birbirimizi dil olarak anlamak zorunda değiliz, aynı kökten ve aynı kültürden gelmek zorunda değiliz, birbirimizi anlamakla beraber yaşamak için biz birbirimizi yürekten anlayabiliriz demektedir.

Eserlere döndüğünde bireysel kaosu içinde coşkun şekilde yaşayan, tez canlı bir karakter olan Vasili mübadele kararıyla sarsıntıya uğrar bu karardan sonra arkadaşları ile mübadele kararıyla adaya ilk ayak basacak olan kişiyi öldürerek cezalandırmayı planlar. Mübadele günü arkadaşlarının sözlerini tutmayıp onu yalnız bırakmalarıyla adeta delirir.

2.1.1 Aile, Kaos ve Kozmos

“Aile toplumsal örgütlenmenin ve toplumsal kurumlaşmanın temel işlevsel bir ögesi ve çekirdeğidir. Birçok toplumsal kurum gibi aile de insanlık tarihi boyunca önemli değişiklikler geçirmiş işlevlerinde farklılaşmalar olmuş, ancak hiçbir toplumda yerini, önemini ve değerini yitirmemiştir” (Kır,2011:1).

Aile sosyal kurumun en küçük üyesidir. İnsan sosyal Aile en az iki kişiden oluşan birbirini maddi manevi tamamlayan bireylerden meydana gelir. Bu kurum kimileri için güven ortamını temsil ederken kimileri için de kendisini ait hissedemediği ama mecbur olduğu bireylerin toplamını ifade eder. Ebeveyn ve çocukların kültür ve eğitim düzeyi birbirine yakın değilse çocuklar kendilerini onlara ait hissetmeyebilir ve anlaşılmadığını düşünebilir. Aile içinde beklenmedik durumlar yaşadığında, maddi sorunlar baş gösterdiğinde bir kargaşa ortamı doğabilir. Fırat Suyu Kan Ağlıyor Baksana'daki aileler de kaostan nasibini alırlar.

Başta kozmos düzeninde verilen aileler ve toplum mübadele göçü dedikodusu ile sarsıntıya uğrar ve bir kargaşa hali meydana gelir.

“Haber sağlam yerden,” dedi Barba Spiros. “Mal Müdürü Abdülvahap Bey söyledi. Haber çok gizli. Mal Müdürü dedi ki, haberi bugünlerde sizlerden başka bir kimse duymazsa sizin için çok iyi olur, dedi.”

“Ne haberi, ne haberi?” diye kalabalığın içinden birkaç sabırsız ses geldi. “Ne haberi?”

“Mübadele haberi.”

“O da ne demek?”

“O demektir ki, değiş tokuş olacak.”

“Ne olacak, ne olacak?”

“Değiş tokuş olacak. Yunan hükümetiyle bizim hükümet anlaşmışlar, biz buradan Yunanistan’a gidecekmışız, oradaki Türkler de buraya geleceklermiş.”

“Bize, Yunanistan’a gider misin, diye sordular mı?”

“Ne işimiz var bizim Yunanistan’da?”

“Biz Yunanistan’a gitmeyeceğiz” (Kemal, 2021:53).

Bu diyalogdan anlaşıldığı üzere mübadele haberi ile öfkelenen ve karşı çıkan ada sakinleri tepki göstererek gitmeyeceklerini ifade ederler. Verdikleri tepki tıpkı ölüm karşısında verdiğimiz kabullenmeme ve karşı çıkma tepkisiyle aynıdır. Gidecekleri yerde ne yapacaklarını kabullenmeme duygusuyla birlikte sorgularlar.

“Biliyorsunuz, o beni bugün çok yaraladı. Bunca yıllık, ölüm kalım dostluğu. Beni çok yaraladı. E...dedi, üç bin yıl oturdunuz burada, yeter, dedi. Cehennem olun, gidin, dedi. Ben de gidiyorum. Sağlıcakla kalın, diyemedim.” Döndü, evine yürüdü. Bütün ömründe, hastalıkta sayrılıkta her zaman dimdik yürüyen Perikles iki büküm olmuş, birdenbire kamburu çıkmıştı. Arkasından yürüyen, delikanlı üç oğlunun da kamburları çıkmıştı. Daha merdivenleri çıkarken Perikles: “Hazırlanın çocuklar, gidiyoruz,” dedi. “Hacı Remzi beni çok kırdı. Böyle bir adamın yaşadığı bir yerde yaşamak bana çok ağır gelir. Her gün insanlığımdan utanırım. Mustafa Kemal Paşa gelse, bana yalvarsa ben bir saat bile burada kalamam. Üç bin değil, on bin yıllık toprağım olsa bile burası, ben burada kalamam. Bu adam benim yüreğimi kirletti.” Yüreğimi kirlettiyi de Türkçe söyledi.

Karısı:

“Ben de duydum, o insanlıktan çıkmış insanın söylediklerini. On bin yıl olsa bile durulmaz.”

“Durulmaz,” dedi büyük oğul, ötekiler de ona katıldılar.

“Haydiyin, çabuk olun. Daha gün doğmadan, horozlar ötmeden, kimsecikler yataklarından çıkmadan biz adadan ayrılmalıyız” (Kemal,2021:66-67).

İşlevsel konumuna ek olarak aile kendi içerisinde, özel bir alanda kendi geleneğini oluşturur. Bu gelenek mahrem alanlara işaret eder. Kadın-erkek ilişkileri ve aileye sonradan dahil olan herkes geleneğe tabiidir. Aile üyeleri karşılıklı sorumluluğu paylaşıırken samimidir. Toplum bilincine sahip olursa da özel alanda; ailevi problemler, kederler, sevinçler, hüznler, sırlar, değerler, endişeler ve birçok hale şahit olunur. Yaşananlar toplum içerisinde herkesle paylaşılmaz. Toplumdan topluma az da olsa değişkenlik gösterebilecek bu durum toplumun gelenek sistemi içerisinde daima yerini alır. Perikles ve ailesi de kötü olaylar ve durumlar karşısında tıpkı iyi zamanlarda olduğu gibi birlik içinde olup birlikte hareket ederler. Ailenin reisi konumunda olan babanın fikrine saygı duyup en başından onunla birlikte olurlar.

Aile kurumunu açıklamak adına yapılan tanımların birçoğu benzer şeyler söylerken, aileyi tam bir şekilde niteleyebilmek, ailenin asırlardır devingen olan yapısıyla işlevlerinden dolayı kolay değildir. Ancak herkes tarafından bilinen bir şey vardır ki o da ailenin birlik beraberliği temsil ettiğidir. Aile hem iyi hem de kötü günlerde birbirine kenetlenir. Aile bireylerini hayatımızdaki diğer şahıslardan ayıran en önemli etkenlerden biri bize karşı gösterilen “sabır” dır. Bu noktada yalnızca birbirine değil hayatın zorluklarına karşı da sabırla kenetlenmeyi başaran aile, mücadele ederken güç birliği yaparak imkânsız gibi görülen eşikleri dahi geçer ve kozmosa ulaşır.

“Maşallah, maşallah,” dedi, “ada doluyor. Bugün size gene bir aile gönderdim.” Yüzü acılaştı. “Allah kimsenin başına vermesin. Çok perişan haldeydiler.” “Görmedik,” dedi Poyraz. “Bu sabah gönderdik. Ne üstte üst ne başta baş. Anlatamam, anlatamam. Ne yoksulluk ne perişanlık! Her birisi canlı cenaze” (Kemal,2008: 300).

Yukarıdaki paragrafta görüldüğü üzere aileler kitabın konularından olan göç sebebiyle zor günler yaşarlar. Nitekim burada aile birliğini koruyan ve bir arada tutan sabır ve kenetlenmedir.

Doğum, ölüm, savaş ve göç gibi insan hayatını derinden etkileyen olaylar insanoğlu var olduğundan beri yaşanır. Hepsi de sadece toplumu bir bütün halinde etkiliyor gibi görünse de aslında her bireyde farklı etkiler yaratır. Kimi insan

yaşananları yeni bir ev, coğrafya ya da iş değişikliği ile atlatırken kimisi de içindeki derin izleri daima taşır. Kitapta Ağa Efendi şöyle der:

“Çocuklarım, bizim başımıza gelenler, hiçbir zaman, hiçbir zulümde insan soyunun başına gelmemiştir. Düşünün bakalım, hiçbir suçumuz sudurumuz yok. Bir de bakmışsın ki, candarmalar, polisler kasabanı, köyünü, adanı sarıvermişler, boşaltın köyünüzü, adanızı, evinizi, doğru başka bir ülkeye. Donar kalırsınız. Ölümlerden ölüm beğenden de beter” (Kemal, 2008: 434-435).

Burada ölümden de beter ifadesi dikkat çekicidir. Çünkü ölümle ve mezar sahibi olmakla ilgili kitapta başka sözlere de rastlanır. Aile büyüklerinin ve hatta kendi mezarının dahi bir gün ulaşılamayacak olması Ağaefendiyi düşündürür:

“Musa Kazım Ağaefendi gün ışımadan her günkü gibi uyandı, çabucak kahvaltı yaptı yola düştü, pınara çıktı, pından sonra kuytu bucak dolaşmadık hiçbir yer bırakmadı. Mezarlıkları, mağaraları, bağları, arı evini, koyları, ekin ekilen düzlüğü, kuş yuvalarını, küçük bir yamaçta taşlarına haç oyulmuş Rum mezarlığını gördü. Her mezarın hece taşındaki haçın altına ölünün adı, soyadı yazılmıştı. Epeysinin de soyadı Türkçeydi. Ağa Efendiyi bu hiç şaşırtmadı. Giritte de birçok ailenin soyadı Türkçeydi. Ben de babamın, dedemin, öteki ölülerimin mezarlarını göremeyecek miyim, diye düşündü. Bu mezarlık az bir zamanda yok olacak, dedi kendi kendine. İçine, anlayamadığı, şimdiye kadar yaşamadığı bir hüznün çöktü. Ayakta duramadı, bir sekinin üstüne oturdu, denize baktı” (Kemal,2008: 43).

Aile ile olan bağ yalnızca hayatta değil onları kaybettikten sonra da devam eder. Yas tutulur, özlem, aşk, öfke ve kırgınlık gibi hisler hala canlıdır. Aileden olduğu bilinen ancak hiç görülmemiş kişilere dahi yakınlık duyulur. Burada da görüldüğü üzere köklerle olan bağ devam eder ve “yeri yurdu” değişen kişi içinde bunu bir endişe olarak yaşar. Öyle ki aileden birini kaybetmek her zaman acı verir. Bu sebeple eserde aileden birinin kaybıyla ilgili de vurgu yapılmıştır. “Boynu bükük kalmak” olarak ifade edilen durum şöyle geçer:

“Büyük, iyiliksever köylere, kasabalara birer ikişer hane, üçer beşer hane sığınanlar, sevinçlerinden ne yapacaklarını bilemeyenler, komşularından, akrabalarından, kardeşlerinden ayrılanlar, bu kargaşada ya onlardan önce, ya sonra

gelen köylülerini, analarını, babalarını yitirenler. Yerin yerinden oynadığı bir dünyada boynu bükük, umarsız kalanlar” (Kemal,2008:389).

2.1.2. Ekonomik Faktörler, Kaos ve Kozmos

Ekonomik faktörler insan hayatında her zaman mühim bir yerde olan en önemli etkenlerden biridir. Ekonomik şartların iyi olması sayesinde birey istediği ve hayal ettiği hayatı yaşayabilir. Örneğin iyi bir eğitim almayı, eğitimi için en iyi yerlerde okumayı hayal eden biri için maddi durumun iyi olması elzemdir. Hayallerini maddi kaygılar ve problemler yüzünden gerçekleştiremeyen her birey mutsuzluğa mahkûm olur. Aynı şekilde maddi kaygılar ve yetersizlikler sebebiyle ailesine, çocuklarına iyi bir hayat sunamayan bir ebeveyn de bu mutsuzluğa ve ruh halinin kaosa girmesine sebep olur. Tüm bunların yanı sıra imkanlar zenginse bu faktörlerin toplum üzerinde etkili olması gibi birey üzerinde de olumlu etkiler bırakacağı yadsınamaz bir gerçektir. Mübadele göçüyle Türkiye’ye yerleştirilen Yunanistan Müslümanlarına kendi mesleklerine, kendi iş alanlarına göre destek verilmiştir.

“Mübadele ile Türkiye’ ye gelen Yunanistan Müslümanlarının Türkiye’ de yerleştirilmesi, mülk edinmeleri 30 Ocak 1923 tarihli Mübadele Sözleşmesi’ne göre düzenlenmiştir. Sözleşmeye göre mübadillerin tarımla uğraşanlarına arazi, bağ-bahçe; sanatkâr olanlara dükkân, mağaza, imalathane verildiği ve gerekli olan kredi, hayvan, tohum gibi girdilerle de desteklendikleri bilinmektedir” (Sofracı, Kayam, 2019:191).

Bu destekle uyum sürecinin kolaylaşması amaçlanmıştır ama her değişimle beraber kaosun gelmesi oldukça normaldir. Gerek Yunanistan’a gönderilen mübadillerde gerekse Türkiye’ye gelen mübadillerin çeşitli uyum problemleri ve maddi manevi kaoslar yaşadığı bilinmektedir. Mübadiller sürüldükleri yerlerinde özellikle ilk zamanlarda çok zorluklar yaşamışlardır. Kendi düzenlerini kurmaları ve yeni yerlerine adapte olmaları zaman almıştır.

“Mübadele sonrası ekonomide yaşanan süreç farklı etkiler yaratmıştır. Örneğin; çoğunlukla Rumların elinde olan Anadolu’daki zeytin, üzüm, tütün gibi değerli tarım ürünlerinin üretimi büyük ölçüde durmuştur. Kuyumculuk, marangozluk gibi zanaat alanlarında da Rum’larla beraber büyük boşluklar doğmuştur” (Sofracı, Kayam, 2019:191).

Söz konusu ‘Fırat Suyu Kan Akıyor’ adlı eserde başta balıkçılık yaparak geçimini sağlayan bir topluluk, mübadele göçü ile beraber tüm varlıklarını yok pahasına satarlar veya Türk komşularına dağıtırlar. Sahip oldukları zenginlikleri, birikimleri geride bırakıp giderler.

“Sen mi alacaksın malları Spiros?”

“Gevezelik yapmayın. Bu şakaya gelmez, biz buradan gideceğiz.”

“Gitmeyeceğiz,” diye kesin bir sesle söylendi kalabalık.

“Siz bilirsiniz,” dedi Spiros. “Ben yarın elimde ne var, ne yoksa doldurup bir tekneye satmaya götüreceğim.”

“Pazar ola Barba Spiros.”

“İnşallah çok pahalıya satarsın da zengin olursun.”

“Bu parayla da Atinada ... “

“Evdeki halıları, kilimleri, koltukları, sandıkları, ağıları, tekneyi, her şeyi satacağım.”

“Tekneni de mi satacaksın?”

“Onu da satacağım. Biliyorsunuz iki gözüm gibiydi bu tekne. O tekneyi yapabilmek için yıllarca yemedim içmedim, ağzıma içki koymadım, sigarayı bile terk ettim. Bu tekneyi alabilmek için ne kadar çok, ne kadar çok çalıştım. Bakın ellerime ...”

Kalabalığa avuçlarını açtı. “Gördünüz mü, bakın üstüme başıma, şunları köpeğe giydirdi, giyer mi?”

“Giymez,” diye gülüştüler.

“İşte böyle çalışarak, aç kalarak yaptırdığım bu tekneyi yarın satacağım”
(Kemal, 2021:57).

Ada halkından olan Rumlar çok emek harcadıkları binlerce yıllık evlerini, bahçelerini, mallarını birden satmak veya terk etmek zorunda kalmıştır. Bu evlerde yalnızca maddi birikimlerini değil aynı zamanda anılarını, üzüntülerini, mutluluklarını da geride bırakmışlardır. Rumların gitmesiyle birlikte ada halkının ekonomisi de yerle bir olur. Bereket gider ve ekonomik açıdan da ada ıssızlaşır. Geride kalanlar Rumların gitmesiyle zor günler geçirmişlerdir. Adanın bereketi kaçmıştır.

“Ne dediler de bu Rumları buradan gönderdiler! İşte burada kardeş kardeş yaşıyıp gidiyorduk. Onlar bize hiçbir şey yapmadılar ki... Onlar gidince betbereket de

gitti. Evimizi yapacak bir duvarcı, bir marangoz, söküğümüzü dikecek bir terzi, saban demirimizi dövecek bir demirci, bir doktor, bir baytar, bir tekne ustası, bir motor tamircisi de kalmadı” (Kemal, 2021: 22-23).

Rumlar gittikten sonra ada ıssızlaşır. Böylece bireylerin iç dünyasında bir kaos başlar. Hem gidenler hem de kalanlar bu karmaşadan nasibini alır. Toplumu birleştiren unsurlardan biri olan yardımlaşma ve ticaret kültürü büyük bir kayba uğrar. Öyle ki sadece eş-dostun yokluğu değil, günlük hayatta giderilmesi gereken ihtiyaçlar da özleminden ve sorgulamadan nasibini alır. Bu durum geride kalanlar için depremden sonraki yıkım gibidir. Onlar bu yıkım karşısında önce şokun vermiş olduğu sessizlik halini yaşarlar sonra kabullenmeme durumu başlar. Akabinde bir yas sürecine girilir. Tıpkı ölümden olduğu gibi yas sürecindeki insanlar bu duruma sebep olanları zihinlerinde ve kendi aralarında tartışmaya, sorgulamaya başlarlar.

“Açlığa duçar olduk efendim, nuru aynım, mirim. Sizler okumuş insanlarsınız, bilirsiniz. Rumları niçin gönderdiler, ben bunu düşündüm de bir türlü çıkaramadım. Kim gönderdi bunları da bizi bu hale düşürdü?” (Kemal, 2021: 22-23).

Göç yalnızca ekonomik olarak sebep olduklarıyla değil, aynı zamanda toplumu insanı insan yapan manevi değerleri de etkilemesi nedeniyle geride kalanlara yaşananların sebebini sorgulatır. Bu sorgulama onları mutsuzluk haline sevk eder. Dükkân sahipleri çok nadir gelen müşterilerinin yolunu gözler. Bu bekleyiş onları umutsuz kılar.

Mübadele dönemini yaşayan her birey bu olaydan büyük oranda etkilenmiştir. Yalnızca manevi olarak değil, maddi olarak da mübadelede yaşananlar zorlukları beraberinde getirir. Örneğin, yerleşilecek mekân daima bir problem oluşturur. Giden azınlık grup çoğunlukla zanaatkârlardan oluşur. Rumların ayrılmasıyla Anadolu’da tenekecilik, manifatura tuhafiyecilik ve peynircilik, sektöründe sorunlar başlar. Nitekim kiremitçilik, tuğlacılık, camcılık, çanak-çömlekçilik, un, zeytinyağı, kereste fabrikaları vb. ticaret dallarında ise bir müddet devam eden problemler yaşanır (Sofracı, Kayam, 2019:193).

“Ve tütün yetiştiriyorlardı. Savaş bitmişti. Tütün para etme ye başlamıştı. Toprakları bereketliydi. Zeytinleri, nar ağaçları, incirleri, dutlukları vardı. Bir gün bir komisyon geldi, bütün varlıklarını ölçtüler biçtiler, ellerine birer kağıt verdiler. Hiçbir

kimse bir şeyini satamadı, satanlar da yok pahasına sattılar, beklediler, aylarca ne gelen, ne giden oldu, onları köylerinde unuttular'' (Kemal, 2008: 35).

Savaşın getirdiklerinden biri olan aza kanaat etme mecburiyeti ve zorbalıklara boyun eğmek eserde göze çarpar. İstenmeden satılan mallar, kabul edilmek zorunda kalınan teklifler sıkıntılı bir dönem yaşan halkı zaman zaman bezdirir. Ekonomik sorunlarla birlikte insanlar zaman zaman birbirlerine daha çok kenetlenseler de bu onlarda kaosa sebep olur.

Karınca Adası'nda zaman içerisinde nüfus artar ve daha çok balığa ihtiyaç duyulur. Vasili öncülük yapar ve Karınca Adası'nın balık ihtiyacını karşılanır. Bunun için Nişancı Veli, Hançerli Efe ve Kaçak Hasan iş bölümü yapar. Yapılan iş bölümü ile adadaki insanların beraber yaşama çabası içerisinde ekonomik çabayı da deneyimlemesi ve "halk" olmak için gösterdikleri uğraş noktasında önemlidir. Bu isimler her gün balık avına çıkar. Özellikle Nişancı Veli balık tutmak için yaratılmıştır. Lakabı Nişancı Velidir çünkü ustaca balık tutar.

"Ağama, efendime söyleyeyim, denizin bir yerinde çok balık bulunur, kara görünüyorsa karada bir yeri iyice beller, kerteriz yaparsın. Öbür yana döner oraya bir işaret koyarsın. Bilirsin ki artık burası nişandır, her zaman nişanda balık bulunur. Bir de denizin dibinde kayalıklar vardır, kayalıklar da en değerli balıkları barındırır. Usta balıkçılar, denizin yüzüne bakarak denizin altındaki balık yavrularını bulur, orasını işaretlerler. En çok taş bulan, taşı olan en usta balıkçıdır. Kusura kalma, ben demek şeytana hastır. Bütün balıkçılar içinde, denizin yüzüne bakıp nerede balık var, hangi yerde hangi taşın altında balık yuvaları var, ben bilirim" (Kemal, 2017: 117).

Romanda balık yalnızca geçim kaynağı ya da bir yiyecek değildir. Balık sofralara, sofralar da dostluklara vesile olur. Hem karınları hem de gönülleri doymaktadır. Birlik beraberliğin yanında paylaşmanın da önemi eserde sıkça vurgulanır.

2.1.3 Göç, Kaos ve Kozmos

Ulusal ve uluslararası göç olgusu tarih boyunca toplumların ve bireylerin yaşamını ekonomik, siyasal, kültürel, sosyal ve psikolojik bakımdan çok yönlü ve karmaşık bir biçimde etkiler (Doğan 1988:1). Bu noktada önemli bir kuramdan bahsetmek gerekir. Kültürel Şok Kuramına göre kültürel farklar bireyin uyum güçlüğü

çekmesine neden olur. Eğer içine girilen yeni çevre kendi kültürüne benziyorsa daha az, benzemiyorsa daha fazla uyum sorunu ile karşılaşılır (Garcia 1985; Akt.: Esentürk-Ercan 1998:24). Göçten hemen sonra şokun daha büyük olduğunu ve göçmenler geldikleri toplumun kültürüne alıştıkça ruh hastalıklarının da azalacağını savunan bu görüş, göçmenlerdeki sağlık sorunlarının oluşmasında yer değiştirme faktöründen çok kişinin ailesinden ve kültüründen ayrılmasının rol oynadığını ileri sürer (Doğan 1988: 35). Bu bağlamda Karıncanın Su İçtiği romanında aslında göç sürecini yaşamış bireylerde uyum sorunu zaman zaman göze çarpar. Ancak Karınca adasının bazen ruhu kenetlenen insanları bu sürecin daha kolay aşılmasına da yardımcı olur. Öyle ki, yazar da aslında daha çok bu noktaya dikkat çeker.

“Sabiha Hanımın elleri dizlerinde, orada oturmuş kalmış, gözleri yanındaki yöresindeki yüzlerde bir şeyler arıyordu. O yüzlerde bir giz, bir büyü, sonsuz bir sevinç, bir umut, bir ölümsüzlük arar gibi. İçleri sıcak bir dostlukla doluydu. Bunca zaman oradan oraya atılmış, sürüklenmiş, sürünmüş, ölümler den ölüm beğenlerden de beter durumlara düşmüşlerdi. Gözleri yaş içinde, içi umutla, aydınlıkla kabarmış, yanın daki Melek Hatuna usulca, okşarcana dokundu, Melek Hatun da ona döndü yüreğinin bütün sıcaklığıyla güldü, Sabiha Hanım ürperdi” (Kemal, 2008: 61).

Yukarıdaki satırlarda görüldüğü üzere dostluk aslında yaşanan ruhsal buhran sürecinde bir ilaç ve iyileştirici özelliktedir. Bireyin kaosu ne olursa olsun bir süre sonra kozmosa ulaşmaktadır. Göç gibi birey üzerinde ciddi travmalara sebep olabilecek bir olayın tecrübe edilmesinde dahi sevgi ve dostluğun iyileştirici gücü olduğunu söylenebilir. Göç, hafızalardan silinemeyecekler izler bıraksa da birey çevresinin desteği ile hayata tutunabilir.

2.1.4. Ruhsal Sorunlar, Kaos ve Kozmos

Psikolojik sorunlar birey üzerinde çeşitli olumsuz etkilere neden olur. Bu sorunlar bazı kişilerde doğuştan olurken bazı kişilerde de bir savaş veya kötü bir olaydan sonra meydana gelirler. Bu doğuştan gelen veya sonradan oluşan değişimler bireyin psikolojisi üzerinde birçok olumsuz etki bırakır. Bu bireyler özellikle bedensel bir engeli bulunuyorsa toplum tarafından aciz, muhtaç ve yardım edilmesi gereken kişiler olarak görüldüğü için toplum tarafından özel gereksinimli bireyler olarak ayrı

bir kategoride değerlendirilirler. Söz konusu bireyler de kendilerini onlardan daha aşağıda görüp oraya ait hissetmeyebilirler. Bunun sonucunda da psikolojik bunalımlar, çaresiz ve aidiyetsiz hissetme durumları başlar. İki taraf arasında iletişimsel olarak birbirlerine varmalarına engel bir durum oluşur. Bu durumlar ruhsal bozukluk yaşayan bireylerde tükenmişlik sendromunun ortaya çıkmasına bile neden olabilir. Bireyler hem psikolojik hem de sosyal varlıklardır. Bu yüzden, tükenmişlik sendromu sonrasında sergilediği davranışlar, tutumlar hem yakın çevresini hem de toplumla olan iletişimi üzerinde etkin bir rol oynamaktadır. Bu davranış ve tutumları sebebiyle yakın çevresi ve toplum tarafından daha farklı algılanmaya başlar. Nitekim birey de görünmez olmayı yeğler.

3.1.4.1. İçe Dönük Olma

Yaşadığı travmalar neticesinde birey iki yoldan birini seçer. Bazı insanlar yalnızca kendisi ile kalmayı tercih ederken, bazıları da normalden fazla sayılabilecek derecede sosyalleşebilir. Bu davranışları ve içinde bulunduğu durum sebebiyle toplum bireye ya çok yardımcı olmak ister ya da tamamen onu dışlamaya giden davranışlara bürünür. Bu tarz bir durumla karşılaşan söz konusu birey eğer toplum tarafından yakın bir ilgiye maruz kaldıysa boğulma hissi yaşayabilir, tersi durumda birey özgüven eksikliği yaşayarak içine kapanabilir ve kendini toplumdan soyutlayabilir. Böyle bir durumda kişinin içinde bulunduğu duygu durumu daha da problemli hale gelebilir (Izgar,2013:163). Özellikle, göç, savaş ya da doğal afetlere maruz kalma durumlarında belirgin ruhsal sıkıntılar baş gösterebilmektedir.

“Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana”daki Vasili savaşlarda dehşet görüntüler görmüş olan biridir. Bu savaşın etkileriyle travmaları sıcaktır. Rüyalarında zihninden silemediği savaş anlarını tekrar tekrar yaşar:

“Hançerli eşkıyanın teknesi adadan ayrılırken o da kamışlıktan çıktı, köşke gitti, yukarı çıktı, lambayı yaktı, kedi yatağının üstünde uyuyordu. Kediye uyandırmadan yatağa girdi. Üstüne aynı anda beş top güllesi birden düşen denizdeki, ateş kusan İngiliz gemisi bir yalımdan tepe gibi suya gömülüydü. Öteki gemiler daha durmadan ateş kusuyorlar, Çanakkale Boğazının yamaçları yanıyor, tutuşmuş askerler kaçıyor, kendilerini denize atıyorlardı. Denizin yüzü yalım yalımdı. Her gülle düştükçe koskocaman dağ, bir o yana, bir bu yana sallanıyor, zangır zangır titriyor, yalımlarla karlar göğe savruluyor, taş toprak, kaya siperdeki askerlerin üstüne

yağıyor, neden sonradır ki, her siperden dışarıya ancak birkaç asker çıkabiliyor, onlar da nereye gittiklerini bilmeden dağın doruğuna düşe kalka kaçıyorlardı. Birkaç gün sonra, nasılsa sağ kalmış, dökülen, yılgın, yarı ölü bir alay asker, dağın yamacında ayakta donmuş, yumulmuş, iki büklüm olmuş, yere kaskatı uzanmış bir asker ormanıya karşılaştı. Dağın öbür yamacını inerlerken de akşama doğru yeri göğü sarsan, bir fırtına çıktı, onlar da bu yamaçta dondular”(Kemal, 2021:229).

Rüyalarında gördüğü savaşlar, travmalar onu günlük hayatta da etkisi altına alır. Her şeye koru ve şüpheyile yaklaşır. Duygu durumunda ani geçişlere sebep olur. Doğal olarak yaşadığı bu olumsuz tecrübeler neticesinde Vasili'nin iç dünyasında birçok kaos hali hissedilir.

Vasili Atoynataoğlu adadaki yakın arkadaşlarıyla adaya ilk gelecek olan kişiyi öldüreceklerine yemin etmişlerdir fakat bu yemininin arkasından adım atan sadece o olmuştur. Yemini doğrultusunda planlar yapar ve adaya ilk ayak basacak, yerleşecek olan Poyraz Musa'ya kin tutar:

“Siz gidin, cehenneme kadar yolunuz var. Ben, adaya gelen ilk adamı öldürdükten sonra, kayığıma binip kaçıp gideceğim. İncil üstüne ant içmedik mi? Neee, sizinle gelmek mi, Allah göstermesin. Türkler ne diyorlar, Allah yazdıysa bozsun. Öldüreceğim onu, Ada'mın intikamını alacağım” (Kemal,2021: 93).

Vasili'nin ettiği bu bu yemin ona çok ağır gelir. Gelgitler yaşamasına neden olur. Bazen Poyraz Musa'dan nefret edip onu öldüreceği anın hayallerini kurar bazen de bu yeminin ağırlığı altında ezilerek kararsızlıklar yaşar. Vasili bu ikilemle günlerini geçirirken katıldığı savaşların travmalarını da her daim hatırlar:

“Bunca savaşa girmiş çıkmış, bir sürü düşmanla süngü süngüye gelmiş, yanına düşen top gülleleriyle birçok insan parçalanmış, kollar, bacaklar, gövdeler, kesik başlar havaya savrulmuş, gökten yağmur gibi kan yağmış, hiç böyle olmamıştı. Bir ölü tepesinin altından, tepeden tırnağa kanlar içinde çıkmış, görenler onu kandan insan sanmışlar gene böyle olmamış, koşarak yakındaki dereye gitmiş kendini suya bile atmıştı. Şimdi yerinden kıpırdayamıyordu. Vazgeçsem mi, şu adamı öldürmekten, diye düşündü. Sonra da vazgeçtim, vazgeçtim onu öldürmekten, diye yüksek sesle konuştu, gene de bedeninde, ellerinin titremesinde hiçbir değişiklik olmadı. Yerinden kalkabilse, kalkıp yürüyecek hali olsa burada bir ancık bile durmayacaktı.

Öldürmeyeceğim, öldürmeyeceğim, ona hiçbir şey yapmayacağım, evini de yakmayacağım, diye durmadan içinden yineliyordu” (Kemal, 2021: 150).

Bu ikilemde kalış ona ruhen ağırlık verse de Vasili Atoynatanoğlu bu güdüyü bastıramaz. Kendi kendine aynı sözleri yineler durur. Kendine söz geçirmek onun elinde olsa da vaziyet değişmez. Kendi içinde ikilemler yaşar. Sorgulamalar yapar. Bu sorgulamalar iyi bir insan olduğunun kanıtı niteliğindedir:

“Bu adam da ne kadar çok gecikmişti. İnsan dediğin insan da bu kadar çok uyur mu, gün bile geldi de bir kavak boyu yükseldi, insan hiç üstüne gün doğdurur mu? Arkasından da kim bilir, diye düşündü, garibanın başından neler, neler geçmiştir, ne savaşlara girmiş çıkmış, ne belalara düşmüş çıkmıştır, yorgunluktan ne kadar ölmüştür de bu saate kadar uyuyor. İçindeki acıma damarı kabardı, Vasili de bu damara yüklendikçe, yüklendi. Tükenmişliği, boşalması geçti, damarlarına kan doldu, ellerinin titremesi durdu, kendine geldi, ayağa kalktı geri oturdu. Kedisi atların üstüne oturmuş şaşkınlık dolu gözlerle onu izliyor, ona küçümseyerek bakıyordu. Kediyi okşarken:

“İşte böyle kedim,” dedi, “İnsanı insan eden ne kadar içimizdeki sevgiyse de, Tanrı bunu böyle söylemişse de ondan daha çoğu da acımadır. İnsanı insan yapan da, sevgiyi sevgi yapan da acımadır. Öyle değil mi arkadaş?” diye seslice söylendi. Her şeyi yapacaksın da insanın içindeki, kıyamete kadar kalacak tek teline dokunmayacaksın, o da acıma teline. Ben bu adamı gözümü kırpmadan öldürürüm, ama acıma telim bir tınlarsa ben sineği bile öldüremem. Hele savaş görmüşlerin acıma telleri o kadar gerilmiştir ki, bütün insanlıkları o telde toplanmıştır” (Kemal, 2021:150).

3.1.4.2. Öfke Kontrol Sorunu

Öfke davranışı yaşayan ve bu konuda farkındalık sahibi olan bireyler çözüm ararlar. Öfkenin kontrol edilmesi gereken bir davranış şekli olduğunu düşünen ve bunun için yardım arayışı içerisinde olan bireyler azınlıkta olsa da öfke, yaşam içerisinde zannedildiğinden daha çok etkindir. “Dünyanın içinde bulunduğu zorlayıcı yaşam koşulları, güvenliğin ve sosyal güvencelerin yetersiz oluşu, ekonomik koşulların aileleri zorlaması insanları daha gergin, sıkıntılı, çaresiz ve engellenmiş hale getirmektedir. Kişiler bu engellenmelerin sonucunda kronik olarak uyarılmış ve

gerilmiş hale gelebilmektedirler. Ancak, asıl sorun, günlük yaşamda birçok sorunla karşılaşmaktan çok, kişilerin kendilerinde hissettikleri öfkenin şiddeti ve bu tür duyguları üzerinde ne kadar kontrol sahibi olduklarıdır.” (Soykan,2011:19)

Eserde, Vasili yüreğinde insan sevgisi taşıyan biridir fakat yaşadığı ve gördüğü savaşın vermiş olduğu kaos ortamı yüzünden öfkesini iyi yönetemez. Zaman zaman çok iyi bir insan diye düşünmemize sebep olur bazen de gaddar gözünü kin bürüten biridir. Bu ikilemler onun yüreğine ağır gelmekte olduğu gibi zaman zaman çevresine de yansıttığı görülür. Bu durumla baş etmenin en doğru yöntemi insanın kendi içine bakmasıdır. İçine bakan birey kendinin farkına varır, kendinde gördüğü problemleri iyileştirirse şayet özüne döner. Bu öze dönüş hem kendini huzura erdirir hem de yakın çevresini. Vasili de içine dönüp bakarak içindeki merhametin farkına varır ve özündeki iyi insana vararak kendini iyileştirir ve Poyraz Musa’yı öldürme girişimlerinden vazgeçmesinin yanı sıra ona yardım ederek onunla dost olur. Kurduğu bu dostluk onda rahatlama hissi sağlar. Yani bir nevi kozmosa ulaşır.

“Eski ayakkabılarını giyen Nişancı, keskin şahin gözleriyle her yere, her şeye bakıyor, kadını görünce o da hayran kalıyor, bizimki de böyle güzeldi, diye düşünüyor, insanoğlu güzelliğe böylesine hayran kalabiliyorsa, bu savaş ne, bu birbirlerini yeme, aşışılama, bu akan suya, uçan kuşa, yaprağın üstüne konmuş kelebeğe düşmanlık niye? Deli mi bunlar, deli mi? Bu yaşa geldim, çok savaşımlardan, ölümlerden, zulümlerden, dostluklar dan, sevgilerden, mutluluklardan, ölümüne sevdalardan geriye kaldım, şu insanoğlunu anlamadım gitti. Ne tuhaf, ne çılgın bir yaratık. Allah belasını versin, diye ayağa kalktı, yere kocaman bir tükrük attı, eli ayağı zangır zangır titriyordu. Şu halime, şu günüme bir bakın, söyleyin, insanoğlu bu hale gelecek bir yara tık mı?” (Kemal,2008:107).

Yukarıdaki paragrafta öfkeli bir halde üst üste defalarca durumu sorgulama ve kendine hâkim olamama söz konusudur. “Allah belasını versin, diye ayağa kalktı, yere kocaman bir tükrük attı” cümlesinde görüldüğü üzere, savaş, göç ve yaşanan diğer sosyal karmaşaların yarattığı huzurluk neticesinde romandaki şahıslarda öfke kontrol problemi baş gösterir.” *Eli ayağı zangır zangır titriyordu*” cümlesinde ise yaşananların şahıslarda ne derece ciddi boyutlarda etkiler bıraktığına şahit olunur.

3.1.4.3. İsyen ve Yetersizlik Hissi

Birey, sorunları ile m¼cadele s¼recinde kendi i¼erisinde bir ¼ıkış yoluna ulaşamazsa bu defa kendisinden ziyade, ailesini, ¼evresini ve hatta yaratana karşı sorular sormak ister. Bu bazen yaşanan s¼recin zorluğuna g¼re şiddetli bir şekilde olabilir. Neden Ben? , Nasıl?, Ne zamana kadar? vb. sorularla yaşadığı duruma mana bulma ¼abası i¼erisindedir.

Teze konu olan romanlarda zaman zaman bireyin isyanına da şahit olunur. İnsanoğlunun vahşı y¼nlerine dikkat ¼ekilir ve birey d¼nyadaki k¼t¼l¼kleri sorgulayarak anlamaya ¼alıřır. İşin i¼inden ¼ıkmakta zorlanır ve duygularını øfkeyle dile getirir.

Bireyin kendini başka bireylerden daha değersiz bir insan olarak d¼ř¼nmesi yetersizlik duygusu olarak tanımlanır. Bazen de bu duygu onu isyana sevk eder. Bu duygunun k¼keni ¼ocukluk yaşantısına dayanabilir. Bu his bireyi daha ¼ok şey başarmaya, yaratmaya ve yapmaya g¼d¼ler bu da bir kaosla birlikte kısır d¼ng¼ye sebep olur. Yetersizlik duygusunu yaşayan birey i¼in başka kişiler ondan ya daha ¼st¼nd¼r ya da daha aşağıdadır. Eşitlik yoktur (Gen¼tan, 2021: 77).

Birey ¼eřitli sebeplerden dolayı kendisini yetersiz hissedebilir. Bu etkenler bazen ekonomik, psikolojik, kendini yeterince geliştirmekten veya eğitimsizlikten kaynaklı olabilir bazen de kişi i¼indeki potansiyelin ve yeteneklerin farkında değilse ve bunların zıttı bir yoldaysa o yol kişiye ağır ve zor gelir. Bu yol ona uygun olmamasına rağmen ilerlemeye devam edip o yola kendini uydurmaya ¼alıřır. Bu bocalayış onu en nihayetinde değersizlik duygusuyla karşılaştırır. Kişinin değersizlik duygusuyla yeteneklerinin ve potansiyelinin farkında olmayışı onu yetersizlik duygusunu yaşamaya iter. Kişi kendi øz¼nden ka¼ıp kendinden uzaklaştığı s¼rece bu sıkıntı hali devam eder. Bireyin yetersiz hissetmesindeki bu gibi fakt¼rler onu g¼vensiz ve bir¼ok ortama ait hissedememesine neden olur. Birey ait hissedemediği ortamdan ka¼mak ister. Ka¼amadığı takdirde saldırgan davranışlarda bulunabilir veya i¼ine kapanabilir. Bunun yanı sıra kişi kendini sıkışmış hissedebilir. Eğer bir birey kendisini g¼çs¼z, savunmasız hissetiyse kendisini g¼çlü hissedebileceği bir hale ge¼meyi ama¼lar. ¼ok daha g¼çlü olmanın kendini daha g¼çlü gibi g¼rmenin, kendisine bu pencereden bakmanın ¼aresini arar. Nitekim i¼inde bulunduğu durumu akılı başında

değerlendiremez. Kendisini kandırmaya yönelik yaptıkları sadece sınırlı ölçüde bir başarıyı ona sağlar (Adler, 2004: 56).

‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’da Vasili Atoynatanoğlu çocukluğundan beri âşık olduğu, bir gün döneceğine inanıp evlilik hayali kurduğu zengin bir tüccarın kızı olan Alikı’yi düşününce kendisini özellikle ekonomik açıdan yetersiz hisseder. Bu yetersizlik hissi kendisini sevdiği kadından aşağıda görmesine neden olur.

“Evleneceği kız aklına gelince, hep Alikı geliyordu gözlerinin önüne, Alikı ona gelirim, demiş miydi, hiç onunla bir kezcek olsun konuşmuş muydu? O, bir öksüz çocuk, Alikı bir çorbacının, kumaş, zeytin, şarap tüccarının kızı. Babasının bir de koca koca, canavar gibi gemileri vardı” (Kemal, 2021:95).

Aralarındaki en büyük farkın sebebi olan bu ekonomik yetersizlik Vasili’ye kendisini yetersiz hissettirerek bu hayalin gerçekleşmesi düşüncesine balta vurur. Vasili aynı zamanda bu farklılığın da bilincinde olup yerini bilmektedir. İçinde hem umudu hem de gerçekleri taşımaktadır.

Bir insanın kendini diğer diğer insanlardan daha değersiz bir varlık olarak hissetmesi değersizlik duygusu olarak tanımlanır. Bu duygunun kökenini çocukluktur. Değersizlik ve hatta yetersizlik hissi insanı daha çok şey yapmak ve yaratmak için güdülemez. İçinden çıkılamayan bir kaosa hatta kısır bir döngüye hapseder. Bu duygu durumunun içinde olan bir birey için diğer bireyler ondan ya üstündür ya aşağıdır, eşitlik yoktur (Gençtan, 2021: 77). Değersizlik ve yetersizlik hissi yaşayan bireyler diğer bireylerinin düşüncelerini ve isteklerini, negatif yaklaşımlarını olması gerekenden daha çok önemsemesi halinde, kendinin yeterliliği noktasında kuşku duyabilir. “Çocukluk dönemlerinde yaşanan organ yetersizlikleri ve erken çocukluk döneminde geçirilen hastalıklar (organik aşağılık), şımartma ve ihmalin bireylerin yetersizlik veya aşağılık duygusu yaşamalarının sebebi olarak görülmektedir” (Demir, 2017: 26-31).

Yaşar Kemal bireyin yetersizlik ve değersizlik duygusunu eserlerinde içten bir şekilde ele alır. Okuyucu bireyin iç dünyasındaki kaosa ortak olur, hatta ona merhamet hisseder.

“Sen de sağ olasin, var olasin. Demem o ki eli ayağı ol mayan asker kaçığı yeni giyitlerini giyince zabıt gibi oldu. Tutturdu da tutturdu, beni asker hastanesine götürün diye. Öteki delikanlılar da bu adadan bizi çıkarın da nereye gönde rirseniz

gönderin. Burada ne iş göreceğiz, acımızdan öleceğiz. Hepimiz de savaşımlardan geriye kaldık, dediler. Hepimiz de sakatız” (Kemal,2008:137).

Eğer bir insan kendini güçsüz hissettiği bir duygu halindeyse, kendisini daha güçlü hissedebileceği bir duruma geçmeyi hedefler. Ancak güçlü konumda olmak, daha bilinçli bir şekilde değerlendirmeye değil, kendini daha ve güçlü görme yolunu aramakla sonuçlanır. Bunun akabinde ise birey kendini aldatmaya evresine geçerek sadece belirli derecede bir başarı elde eder (Adler, 2004: 56).

Yaşar Kemal’in Karıncanın Su İçtiği isimli romanına bakıldığında bu yaklaşım farklı şekilde yorumlanabilir. İçinde değersizlik hissi ile karmaşa yaşamakta olan biri. Kendini daha güçlü hissedebilmek için sevgiden medet umar:

“Adadaki bütün çocuklara, şimdiden ölülmüş gibi bakıyor, kız erkek ayırt etmiyordu. Kim çıkarıyordu savaşları, akli bir türlü ermiyordu. Kim icat etmişti savaşı, ne için, onu da kimse bilmiyordu. Savaşta karşı karşıya gelenlerin çoğu ölüyordu. Öl meyenler de yarı deli, yarı mecnun, sakat, tükenmiş, karanlık, cehennem işkencesinde kalıyorlardı. Elini havaya kaldırıyor, başınızı yesin rezil kepaze ettiğiniz bu dünya sizin, diyor, koşarak gidiyor , torunlarını, tepeden tırnağa sevgiye keserek kucaklıyordu” (Kemal, 2008:247).

Yetersizlik hissinin getirdikleri yalnızca bireyi çevrelemez. İçinde yaşanan toplumun tümüne tesir eder. Günlük hayatın içinde, her adımda onunla ve görüştüğü her kişiye eksileriyle dönüt verir. “İnsanı tüketen yetersizlik duygusu bazılarında bu duygunun ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir çabanın gösterilmesine yol açarken, bazı kimselerde ise sosyal ya da anti sosyal bir tutumun doğmasına sebep olmaktadır” (Adler, 2004:15). Yetersizlik duygusu aynı zamanda içinde sosyal yaşama dair kaygılarda barındırmaktadır (Kızıldaş, 2016: 27).

3.1.4.4. Sevgiliden Ayrılma

*Kuş uçmaz, kervan geçmez bir
yerdessin.
Su olsan kimse içmez,
Yol olsan kimse geçmez,
Elin adamı ne anlar senden?*

...
YAŞAR KEMAL

Yüzyıllardır şairler ve yazarlarca önemli sayılan ve sık sık eserlerde bahsedilen, işlenen (Lee, 1977:175) aşk kavramı ile ilişkili anlatılar Antik Yunan dönemine kadar uzanır. Mitler, toplum nezdinde yer alan ve halkların, yapıların anlaşma sağlamasında önemli bir kaynaktır. Örneğin; Aphrodite'nin oğlu Eros ile güzel olması sebebiyle cezalandırılmış Psykhe'nin anlatısı bu mitlerdendir. Ruh manasında olan Psykhe ile aşk manasına gelen Eros beraberliğini anlatan bu mit, ruhun varoluş yolunda aşk unsurunu kuvvetli bir güç şeklinde tasvir eder. (Yalınay, 2012, Akt: Özdemir, 2021:1)

“Sevgi üreterek, sevmek gereksinimini doyurma sürecidir. İnsanoğlunun doğumu ile başlar, yaşadığı sürece devam eder, ölümünden sonra bile varlığını sürdürür. Aşk insanın her hücrelerinde varlığını devam ettirir, tüm canlıların gereksinimidir. Diğer canlılarda daha çok somut ve fizyolojik bir işlev gibidir. İnsanda ise biyolojik olmanın ötesinde tüm beyinsel kapasitesini, psikolojik donanımlarını ve sosyal paylaşımlarını içeren bir eylemdir”⁷

Aşk yaşanan tecrübeler sonucu herkes için farklı bir karşılığı olan bir olgudur. Kimileri için sonsuz bir heyecan, mutlulukken kimileri için kötü tecrübelerle sonuçlanmış bir hayal kırıklığıdır. Aşk karşılıklı yaşandığı takdirde insanı ruhen besleyen, hayata bağlayan, mutluluk veren ve yaşama amacı veren bir olgudur. Kişi karşılıklı yaşadığı aşk ile sevilme ihtiyacını karşılar ve kendini güvende hisseder. Hayallerini genellikle tek kişi olarak düşünürken âşık olunca sadece kendisini değil âşık olduğu kişiyi de eklemeye ve onunla beraber hayaller kurmaya başlar. Kişiler aşk olgusundan önce hedefsizlerse ve belli bir amaçları yoksa aşkla beraber hayatlarının amacı oluşmaya ve anlam kazanmaya başlar. Bu hayaller doğrultusunda yaşama umutla bakarlar. Bütün bunların aksine bu aşk karşılıksızsa veya aralarındaki ilişki iyi bir sonuca erişmediyse âşık kişiler öfkeli, hayattan beklentisi olmayan, hedefsiz biri haline gelmekte olup kendini yetersiz ve değersiz hissedebilirler. Bu olumsuz tecrübelerden sonra da başkasına güvenemeyebilirler. Bu değersizlik ve öfke hissinin birleşimiyle saldırgan ve öfke içeren davranışlarda bulunabilirler. Âşık olduğu kişiyi başkasıyla düşünemezler ve hayal edemezler, bu hayal bile onların öfkeden deliye dönmesine yeterli bir sebep olur. Bunların yanı sıra yanlış ve ani kararlar alıp ömür boyu mutsuz olabilirler. Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana'daki Vasili isimli karakter de

⁷ <https://www.aktuelpsikoloji.com/askin-psikolojik-etkileri-15579h.htm> (13.10.2022 / 15.05)

çocukluğundan beri zengin bir tüccarın kızı olan Alikı'yi sevmektedir. Alikı daha iyi bir hayat sürmek için Amerika'ya çocuk yaşta gitmiştir. Onu seven ve yolunu gözleyen Vasili her gün onu düşünmekte olup onun geri döneceğine inanır. *“O gittiğinde çocuktı. Saçları, kıvrır kıvrır, mavi gözlü, yumuşak, gülen, on yaşında bir kızdı. Aşk mı denir buna. Gelirim, ne olursa olsun, yüz yıl geçse de gene gelirim, dedi. Bir küçüçük kız yüz yılın ne olduğunu ne bilsin. Ablasından duymuştur. Ablasının Manola neler söylediğini adada duymayan var mı? Ablası sözünde durdu, geri geldi. Hem de tek başına. Biliyorum, Alikı de gelecek”* (Kemal, 92: 2021).

Beklemek kavramı bazen korkuyla bazen heyecanla bazen umutla bazen merak duygusuyla birlikte yaşanır. Kişi çok sevdiği veya önem verdiği birinin hastalığında onu kaybetme korkusuyla birlikte bekler, Birini çok seven bir kişi ise heyecan, umut ve mutlulukla bekler. Vasili Alikı'yi hem umut hem de sonsuza kadar kaybetme, onu görememe korkusuyla bekler. Bu bekleyişle birlikte sık sık Alikı'nin geri döndüğü hayalini kurar. Hayallerinde onu arzular, Bu arzulama hali onun aklını başından alır:

“Merdivenden bir tıkırtı geldi, gözlerini açtı, tam merdivenin başında Alikı'yi gördü. Yalnız kalacağını bilmiş, Amerika'dan binmiş vapurla gelmişti. Onu görür görmez sarıldı, ardından da soyundular. Alikı özlemişti. Tahtaların üstünde oradan oraya yuvarlanarak yattılar. Pembe başörtüsünden insanı çıldırtan yoğun bir genç kız kokusu geliyordu. Koku geldikçe Vasili daha da azgınllaşıyordu” (Kemal, 2021: 95).

Sevdiğinin geri döndüğü hayali bir nevi onu ayakta tutan en önemli şeydir. Umut ile hayatını sürdürür. Bu umut hali onu kozmosa ulaştırır. Zorla göç ettirilmek bir nevi yarım bırakılmaktır. İnsanın geride emeklerini, anılarını, aşklarını, sevdiklerini evini bırakmasıdır. Vasili Alikı'nin de bir gün geri döneceği umuduyla vatanını terk etmek ve göç etmek istemez. Çünkü eğer göç ederse aşık olduğu kadının onu bulamayacağına inanır. Bu yüzden o sözünün arkasında durmayı tercih ederek adadan ayrılmaz.

“O geriye dönecekse, gelir de beni Yunanistan'da da, dünyanın öbür ucunda da bulur. Öyle mi? Nasıl bulurmuş! Atina koskocaman bir şehir, Yunanistan büyük bir memleket, nasıl bulacakmış beni oralarda? Angelos, siz gidin yavrum, siz gidin bakalım. Ben Alikı'yi de beklemiyorum. Dedemin mezarını da. Ben adamın bir parçasıyım, gidemem. Ben adamdan ayrı yaşayamam, olmaz” (Kemal, 2021: 92).

Vasili'nin Alikı'yi başkasıyla düşünmesi onu çıldırtır. Öfkeden düşüncelerinde hızlı geçişler meydana gelir. Poyraz Musa'yı öldürme isteğini de canlandırır.

“Adam kuşluğa kadar ağın ağaçlarından kamışlığa, kamışlıktan ağın ağaçlarına, iki büklüm, gözleri yerde gitti geldi, sonra da koşarak değirmene gitti, değirmenin içinde uzun bir süre kaldı. Bu süre içinde Vasili hop oturdu hop kalktı. Kendi kendini yiyordu. Ne etmiş ne eylemişti de bu sabah bu adamı öldürmemişti. “Aaah eşşek kafa,” Türkçe söylendi. “Aah, eşşek kafa!” Başına vurdu. Alikinin başörtüsüne eğer azıcık bir dokunmuşsa, onu parça parça eder de her parçasını bir kayanın üstüne sererim. Onu orada yılan çıyan yer” (Kemal, 152:2021).

Bu düşüncelerin hayali bile onu saldırgan bir tutum içine sürükler. Rakibini öldürmeyi isteyecek kadar öfkelenir. Vasili tüm bu öfkelenmelerle birlikte onun geri döndüğü anları hayal eder. Hayallerinde Alikı'yi adaya getirir ve onunla hayal ettiği sohbetleri ve aşkı yaşar. Bu hayallerden sonra gerçek hayata döner. Hayalleri onu hayata tutunmasını sağlayan niteliktedir.

“Aşk” Eflâtun ile ilk defa İlâh olarak tarif edilir. Ancak Psikolojidense ontolojik bir manayı ona kazandıran ise Parmenide'dir. Daha sonra aşka tamamlanmış bir manayı ona Empedocle kazandırır. Empedocle'a göre aşk duygusu “kin” gibi gözle görülebilen yansımaları olan bir duygudur. Bu sebeple Aristo, Empedocle'un aşka yaklaşımını şöyle açıklar: “Aşk etkili ve etkindir, çünkü onda birbirine yaklaştırma kuvveti bulunur. Ayrıca maddi bir sebebi de vardır. Aşk duyguların karışımında paya sahiptir. Nitekim aşk Empedocle'a göre: “Aşk kin duygusu son sırada düşünülürse; toprak, Su, Hava ve Ateş gibi temel elementlerin beşincisidir.” (Eflatun, 1950 Aktaran, Bayrakdar, 1985:299).

Aşk insanoğlu için içgüdüsel olarak bahsedilmiş ve baş edilmesi zor bir duygudur. Bilimsel birçok araştırmaya konu olan bu kavram muhakkak ki kimya ile de açıklanabilir. Her anlatıda rastlanabilecek bu kavram Yaşar Kemal'in de eserlerinde gördüğümüz önemli bir duygudur. Ölümün karşısında doğmak, kalmanın yanında göçmek nasıl daimî ise nefretin ve hatta korkunun yanında da aşk anlatılarda bir aradadır. Karıncanın su içtiği romanında şöyle bir örnek göze çarpar. Karınca Adası'nda Poyraz Musa, Zehra'yı tekneden indiği sırada görür ve o an Zehra'dan hoşlanır.

“Poyraz, denizden adaya vurmuş mavi ışığın ortasında Zehra’yı görünce bütün bedeni çıngışınca yüreği de çarpınca büyülediğini anladı. Zehra’yla göz göze geldiler. Kız gülümser gibi etti. Etti mi acaba? Belki ona öyle geldi, bedeni bir daha çıngıştı, şimdiye kadar yaşayabildiği en büyük bir tadın içine girdi çıktı” (Kemal, 2008: 208-209).

Zehra ve Poyraz Musa arasında olanlar Karınca Adası halkı tarafından fark edilir. Özellikle Melek Hatun sonra da adadaki diğer şahıslar Poyraz Musa ile Zehra arasında birbirlerine ulaşmalarını sağlayıp destek olurlar. Karınca Adası’nda gösterişli bir nikah yaparlar. Bu tüm kültürlerin ortak noktasına bir vurgu vardır. Zehra babasına hayalindeki düğünü anlatırken buradaki vurgu dikkat çekicidir.

Eserde aşkın yok sayıldığı bunun yerine evlilik kurumunun öne çıkarıldığı bir örnek de mevcuttur. Burada aşk önemsizleşir ve evlilik yüceltilir. Karınca Adası’na yerleşen Hüsmen, ailesi ve eşi ile huzurlu bir hayat sürer. Ancak ada hala tenhadır. Bu sebeple Hüsmen ile eşi Sabiha kızlarının evlenmeleri ve bir yuvaya sahip olmaları konusunda endişelidirler.

“Kollarını iki yana açtı, derinden soluk aldı, çok şükür çok şükür bu kokulara, bu havaya, bu denize, bu toprağa çok şükür, çok şükür diye yinelerken kızları aklına geldi, çarpılmış gibi oldu. Ne kaldı kızların büyümesine, her birisi melek kadar güzel. Bu ıssız adada onları kim görece de evlenecek. Bu adaya eri döndüğümüze o kadar o kadar sevindiler ki ne kaldı şurada, nereden baksan yedi sekiz yıl, bu kızlar evde kalacaklar. Kocasız, aşksız, sevdasız mutsuz olacak, dünya güzellerim benim, kadınlıktan çıkacaklar, kuruyup kalacaklar, otuz yaşına basmadan koca-karı olacaklar” (Kemal, 2008: 53).

3.1.5. İyi Bir Yaşam İsteği, Kaos ve Kozmos

Her birey iyi bir hayat yaşamanın hayalini kurar. Kişinin ekonomik düzeyi ister kötü ister iyi olsun güzel yaşam isteği değişmez sadece kişilerin hayattan beklentilerine göre farklılık gösterir. Ekonomik yönden zor durumda olan bir kişinin güzel yaşam isteği daha kazançlı iş sahibi olma veya zenginlik hayaliyken ekonomik durumu çok iyi olan bir bireyin güzel yaşamı hayal ederken istekleri daha fazla sanat daha fazla üretmek veya daha keyifli vakit geçirmek olabilir. Neticede her iki bireyde de güzel yaşam isteği bulunur.

Toplum içerisinde bireyler mutluluk, iyi olmak ve yaşamın doyumuna ulaşmak ile ilgili felsefi söylemlere sahiptir. Bu söylemler oldukça eski dönemlere kadar ulaşır, tartışılır. Öyle ki bu tarz felsefi tartışmalara bilimsel olarak belirli bir ölçek içerisinde çalışılmaya 21. yüzyılın ikinci yarısında başlanır. Yaşam doyumu, mutluluk, iyi olmak, kendini gerçekleştirmek gibi mevzular ile alakalı kuramsal ve deneysel incelemeler 21. yüzyılın ikinci yarısında hızla artar ve olumlu psikoloji olarak adlandırılır. Bu da yeni bir paradigmadır. Elde edilen bu örneğin en mühim araştırma sahalarından biri yaşam doyumu ve güzel yaşam isteği ile ilgili incelemeler oluşturur (Şimşek, 2011:2).

3.1.6. Ölümün Reddi

Güzel yaşam isteği korku, kötülük ve mutsuzluğu reddeder. Bu korkulardan başı çeken ise ölüm korkusudur. Ölüm aslında kozmosa ulaşmaktır hareket ve kaygı sonlanır. Ne kadar korku olsa da orada sakinlik ve kabullenme söz konusudur, ölüme başkaldırı ancak son nefese kadar sürebilir ve sonunda ölüm kazanır, kozmos başlar. Gılgamış'tan bugüne ölüm için insan hep aynı kabullenmeme ile yaşar. Bu noktada Karıncanın Su İçtiği Roman'ından şu satırlar örnek verilebilir:

“Barba Dimitri altı ayda, yılda bir iki arkadaşını kandırır buraya getirirdi. Derdi ki arkadaşlarına, bakın burada tam yetmiş bir tane zeytin ağacı var. Bu ağaçları aşıyorsanız bir ağaç ne kadar, kaç küfe zeytin verir, dört küfe, hesap et, hepsi kaç küfe zeytin eder? Satarsanız bu zeytinleri bu parayla ne kadar yıl yaşırsınız, üç yıl. Ya bir de Hızının keçilerinin sütü.”

“Bunca yıl çalıştı uğraştı, bir ömür tüketti de Barba Dimitri kimseyi kandırıp bu adaya yerleştiremedi, adasına hasret gitti. Ama adasında öldü ya. Öldüğümde beni bu adaya gömün, di yemedi. Ölümü hiç aklına getirmiyordu ki. Ama adasında öldü. Onun için bu da bir şey. Çok kötü yaptık, onu adasına gömmeyi akıl edemedik.” (Kemal,2008:30-31)

“Ölümü hiç aklına getirmiyordu ki.” Cümlesinde de görüldüğü üzere, birey iyi bir yaşamı arzularken ölümü reddeder. Onu yok sayar ve herkese yakın kendisine uzak hisseder, ancak şüphesiz bir gün o da bu gerçekle yüzleşir.

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana'da hafif deli diye nitelendirebileceğimiz Vasili Atoynatanoğlu gördüğü savaşlarda çokça karşılaştığı ölüm vakalarının da etkisiyle ölümü reddetmektedir.

“Anamın mezarını da beklemiyordum. Babamın mezarı zaten yok, bilmem hangi savaşta onu Ruslar öldürmüşler, künyesi gelmiş. Anam çok ağlamış. Sonunda da hastalanmış. O hastalık onu iflah etmedi, yedi ay önce de öldü. Dedemin mezarını da bilmiyordum. Anamın ölümünden önce de, sonra da ben mezarlığa hiç gitmedim. Sevmem mezarlığı.” (Kemal, 2021:91-92)

Vasili annesinin babasının ve dedesinin ölümünü içten içe reddettiği için onların mezarına bile gitmemiştir. Mezara gitmemesinin sebebi ölüm gerçeğiyle karşılaşmamaktır.

3.1.7. Erdemli Olma

İnsanoğlu kaç yaşında olursa olsun kendisini gelecekte nelerin beklediği konusunda düşünceler içerisindedir. İlkçağ felsefecilerinden bugüne dek en çok konuşulan mevzulardan biri mutluluktur. Aristoteles'e göre mutluluk bir amaçtır. Erdem kavramı beraberinde mutluluğu da getirir. Bireyler erdem kazanmak ve bunu sürdürmek için maddi şeyler, mülk edinmek isterler. Fakat bir müddet sonra erdemin mal ve mülk sahibi olmayı mümkün kılabileceğini, ancak mutlu bir hayatın ancak yeterli kişilik ve zekâyla birlikte kâfi derecede bir mal ve mülke sahip olarak kolayca elde edileceğini savunur. “Çoğu insanın sağ kalma tutkuları nedeniyle acı çekmeye razı oldukları, yaşamanın ve canlı kalmanın belli bir mutluluk verdiği anlatılır. Bu bağlamda devlet yalnızca yaşamayı olanaklı kılan bir şey değil, yaşamayı değerli ve iyi kılan bir varlık olmalıdır“(Aristoteles,1983- Aktaran: Keleş,2020:158).

“O kimdir, bilir onu Poyraz. O, ne cindir! Nasıl yumuşattı Vasiliyi, iki günde muma çevirdi. Onu öldürmeye gelecek adamı da ona gizli, onun kulağına söylerken duymuştu Lena. İşte bunu söyleyince de bir iyi ce onunla kardeş olmuştu Vasili. Böyle bir şey ancak en güvenilen insana söylenir. Vasili sevincinden uçmuş, kalkmış yerinden Poyraza sarılmış, gözlerinden yaş dökmüştü: “Demek bana bu kadar güvendin?” Poyraz, insan adam, bu sözlere hiçbir karşılık vermemişti. “ (Kemal,2008:22)

Erdemli insanın özelliklerinden biri de güvenilir olmasıdır. Eserde zaman zaman bu vurgulanır ve okuyucuya mutluluğa giden manevi hazzın olmazsa olmazlarından biri olduğu mesajı verilir.

“Peki, birer sade içelim,” diyen Han, önündeki yeşil örtülü masaya oturdu. Ötekiler de saygıyla onun yöresine sandalyalarını çekip halkalandılar. Ne tuhaf, diye düşündü Poyraz Musa, Üzeyir Hana herkes gerçek bir Hana davranır gibi davranıyor. Nerdeyse, Kafkasyadaki, yeleleri yerleri süpüren kır atlar gibi, buradaki insanlar da Üzeyir Hanın önüne secdeye varacaklar. Şimdi bu kahveye şu anda bir paşa, bir vali, bir vekil girse, kim girerse girsin Üzeyir Han gibi yürekten bir saygıyla karşılanamazdı. Demek soylu olmanın bir gizi var. İnsanlar, kırk günlük yoldan onun geldiğini duysalar, kokusunu alıyorlar. İlk, palavra sıkıldığını sandığım Üzeyir Hanın Hanlığının büyümesine az sonra ben de kapılıp gitmedim mi? Ben onun Hanlığıyla alay etmek, dalga geçmek için hazırlanırken, biraz sonra zokayı yutmadım mı? Hiç konuşmadan kahvelerini içtiler. Dimdik duran Han posbıyıklarını sıvazladı, ayağa kalktı. Kahvedekiler de hep birden gürp, diye ayağa kalktılar. Üçü birlikte kahveden çıktılar.” (Kemal, 2021:51)

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’da nüfus memuru olan Üzeyir Han da erdem sahibi, mert, dik duruşlu ve cömert biridir. Erdemi ve Kafkas Hanlığına dayanan soyu sebebiyle insanlar arasında saygıyla karşılanır. Gördüğü saygı Poyraz Musa’yı bile şaşırtır. Üzeyir Han’ın dik duruşuna, hanlığına sahip çıkışına hayran kalan Poyraz Musa ona içten içe büyük bir hürmet duyar.

3.1.8. Dil Farklılığı, Kaos ve Kozmos

Kültür dediğimiz olgu belirli adetlere, inançlara ve geleneklere sahiptir. Kültürün aynı zamanda etnografik özelliği de bulunur. Kültürün içerdiği bu öğeler dil ile ifade edilerek iletişim sağlanır.

Dil bir kültüre ait olan geleneklerin, düşünme biçimlerinin sözel, görsel ve yazılı şekilde ifade edilmesinde köprü görevi sağlar. Her toplumun kültürü farklıdır dolayısıyla dil kültürün de aktarıcısı olduğu için ifade biçimleri de farklılık gösterir. Kültür farklılığından kaynaklanan kelime farklılığı da farklı dilleri oluşturarak ifade etme biçimlerini meydana getirir (Ünalın, 2014: 28-29).

‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’da ada halkı kendi aralarında Türkçe ve Rumca konuşur. Bu iki dil birbiriyle iç içe geçmiştir. Hem Rumca hem Türkçenin ada halkı tarafından özgürce konuşulabilmesi dil açısından bir baskı olmadığına dolayısıyla birleştiricilik özelliğiyle kozmosa işaretir.

“Lena, çınardan sırtını aldı, ağır ağır Spiros’un yanına geldi, onu kolundan tuttu:

“Haydi gidelim Spiros, satma hiçbir şeyini. Bak, Türklerin bir sözü var. Onlar ne derler” bunu Türkçe söyledi, “Gün doğmadan neler doğar.”

“Gün doğmadan neler doğar,” diye bağırarak yineledi Barha Spiros Türkçe. Kalabalık ona Türkçe, Yunanca katıldı, “gün doğmadan neler doğar.”

Sessizce dağıldılar”(Kemal, 2021: 56).

Buradan da anlaşılacağı üzere başa gelen, kaos diye nitelendirebileceğimiz durumlarda bile iki dil birlikte kullanılır. Burada dil birleştiricidir. Var olan kaos kozmosa çevirmede pozitif etkilere sahiptir. Burada Rumlar Türkçenin umut vadeden “gün doğmadan neler doğar” atasözünü sahiplenerek kendi durumları için kullanmışlardır.

İnsanlarla iletişim ve etkileşime geçmek amacıyla kullanılan dili insanın tabiatı gereği sosyalleşmesi açısından çok önemli bir araç olarak gören Chomsky dili dar anlamda iletişim ile ilgisinin olmadığını daha çok ifade etme biçimini, muhtevasını ve gerçekte ne anlama geldiğinin anlaşılması dilin kültürel olarak anlamlandırmasıyla mümkün olabileceğini söyler (Chomsky, 1997: 84).

Söz konusu eserde dil kültürün de taşıyıcısı niteliğinde olup bu bağlamda kullanılmıştır. Göçle beraber birey önce gözlem yapar. Bir müddet kendi iç dünyasında vakit geçirerek dışa kapatır ancak zamanla bu değişir. Gözlemin neticesi olarak kültüre ve göç ettiği yere adapte olur. Kültür ve dil artık ona tanıdık. Sanki artık o da oralıdır. Nitekim öyle bir zaman gelir ki yerli halk gibi o topraklardan ve onlar gibi dillerinden konuşmaktadır:

“İrkilen kalabalık sonra duruldu, düşünceye daldılar, ardından da, birkaç kişi bir ağızdan: “Bu kâğıtta böyle bir sözler yok,” dediler.

“Kaç gündür dinliyoruz.”

“Olsaydı bilmez miydik, hepimiz de Türkçe biliyoruz.”

“Milto Çavuş Türklerden de iyi Türkçe konuşuyor. Başçavuştur o. Çok harp görmüştür.”

“O Arapça da konuşur.”

“Yemende öğrendi, çavuşlukta ... “

“Dokuz yıl askerlik yaptı.”

“O Türkçeyi paşadan da iyi bilir.”

“Validen de...”

“Doktordan da...”

“Kaymakamdan da...”(Kemal, 2021:80).

Binlerce yıldır bu adada yaşayan Rumların da artık Türk kültürünü ve dilini benimsedikleri görülmektedir. Duygu ve düşüncelerini ifade ederken Türklere ait olan atasözü ve deyimleri sahiplenerek kullanmaktadırlar. Aynı şekilde Türklerin de Rumlara ait olan bazı gelenekleri, yemek kültürünü kullandıkları bilinmektedir. Her iki toplumun da etkileşim içinde olduğu görülmektedir.

En bilinen anlamıyla göç sosyal, siyasî, ekonomik, coğrafi ya da kişisel sebeplerle bireysel veya topluluklar hâlinde meydana gelen bir yer değiştirme hareketidir. Göçler, gelişme şekline yapısına veya oluşuma bağlı olarak farklı türlere ayrılabilir. Oluşumuna göre: ilkel göç: doğal afetler sonucu meydana gelen göçler. Zorlama ile yapılan göç: Sovyetler Birliği'nin Kırım Tatarlarını Orta Asya'ya sürmesi vb. iktidar gücüyle istek dışı yaptırılan göç. Serbest göç: bireysel arayışlardan kaynaklanan göç. Kitlesel ve bireysel göç: Serbest göçle başka bir yere göçen az sayıda öncü bireyin, eski yerleri ile bir çeşit bağ kurmaları sonucunda o bölgeye topluluklar hâlinde veya bireysel olarak gerçekleştirilen göçtür. Bu göç şekillerinin tümünde dil, göç eden için zorlayıcı bir etkidir.

Göçlerde farklı kültürler ve diller etkileşime girer. Göçün türüne bağlı olarak etkileşim süreci, etkileşim oranı ve sonuçları farklılık gösterir: İç göçlerde veya zorlama ile yapılan göçlerde bir dilin iki farklı değişkesinin, dış göçlerde ise iki farklı dilin birbiriyle teması söz konusudur. Mevsimlik göçlerde temas geçiciyken, sürekli iç göçlerde kalıcıdır. Toplu hâlde yapılan göçlerde göçmenler kendi dilini konuşan kişilerle temasını sürdürebilirken, beyin göçlerinde ana dilleriyle temas çok aza inmekte ve ev sahibi dille etkileşim oranı artmaktadır (Şahru Biltin Ufuk, 2018: 14-15).

Göç edilen yerde karşılaşılan dil sorunlarına bakıldığında ilk karşılaşılan durumun günlük ihtiyaçları karşılayamayacak kadar dil bilmemenin sebep olduğu problemler göze çarpar. Bu tezin konusu olan kitaplardan ‘Karıncanın Su İçtiği’ kitabında duruma örnek vermek mümkündür:

“Ne yoksulluk, ne perişanlık! Her birisi canlı cenaze. Bir kuruş almadan ev de verdik, tapusu elinde. Bilmem hangi diyar muhacirleri. Zor anlaştık. Dilleri yok gibi bir şey. Bir de güzel çocuklar, bir de güzel! Muhacir paralarından yardım da ettik” (Kemal,2008:300).

Yukarıdaki sözlerden anlaşıldığı üzere aynı dil ya da ortak bir dil olmaksızın iletişim kurmak zordur. Planlı/Serbest göçlerde bu durum değişkenlik gösterebilir. Birey göç edeceği yerin dilini ya da ortak kullanılabilecek bir dili öğrenip daha sonra yeni hayatının başlayacağı yere gider. Fakat zorlama ile yapılan göçlerde böyle bir fırsat bulunmaz. Bu da zaten zor olan ve kaosu her yönüyle yaşatacak zamanları çok daha şiddetli hale getirir. Dil bilmeden bir yerin kültürüne uyum sağlayabilmek zordur. Dil ve kültür iç içe olduğundan öncelikle dil öğrenmek esastır. Dil öğrenme sürecinin gecikmesi bireyin kendine olan güvenini doğru orantılı olarak olumsuz etkiler. Süreç uzadıkça stres ve yalnızlaşma artar.

3.2. Toplumsal Kaos

İnsanlar varlığını, soyunun devamlılığını sürdürme, hayatta kalma, temel gereksinimlerini karşılama, daha iyi yaşam koşullarına sahip olma arzusuyla hayatlarını devam ettirme güdüsüne sahiptir. Çalışarak, emek sarf ederek elde edilenlerin birdenbire yıkılan ve sarsılan bu düzenin bozulmasıyla önce kısa süreli bir şok yaşar. Bu kaos karşısında duygu durumlarında ve davranışlarında karmaşıklıklar ortaya çıkar. İnsan böyle bir vaziyette yaşadığı bu kaosa sebep olan faktörlerin yanında, olayın sebeplerini de irdeler. Ayrıca, kendi dışında gelişen sebepleri de sorgular. Bu kaosun sebebini tespit ettikten sonra düzene geçmeye meyilli olan insan daha önce sahip olduğu ve çeşitli anlamlar yüklediği güvenli ortama geçmek amacıyla çözüm yolları aramaya başlar. Bunu bireye yaptıran temel güdü varlığını, hayatını anlamlı kılan şartlara yeniden kavuşma arzusudur. Aynı durum, bir araya gelerek oluşan toplum için de geçerlidir. Benzer kaosları yaşayan toplumlar da bu düzensizlik ortamından sıyrılmak ve eski güvenli düzene geçmek amacıyla harekete geçer. Bunu bazen kendi içinden seçtiği lider olarak gördüğü bilgin biriyle bazen de birlikte hareket

ederek bir olarak bunu gerçekleştirmeye çalışır. Bu toplumlar veya bireyler bu girişimlerden bazen başarısız olup kaosu içinde mücadele edip dururlar bazen de başarılı olup düzenlerine devam ederler. Yeniden sağlanan güvenli ve huzurlu düzenin tekrar bozulmaması için önlemler alırlar. (Aça, 2017: 321)

3.2.1. “Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana” İsimli Romanda Toplumsal Kaos

Göçler yaşanan her coğrafyada derin izler yaratır. Bu izler toplum üzerinde genellikle olumsuz tesirler bırakır. Göç alan yerin halkı ile göç veren yerin halkı arasında oluşan kaos adeta kıyameti andırır. Göç ile belirsizlik süreci başlar. Bu belirsizlik göçü yaşayan topluluklarda kaygı bozukluğu, stres, öfke vb. ruhsal problemleri de beraberinde getirir. Mücadele Göçü ile birlikte ada halkı toplumsal bir kaos sürecine girer.

‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’da toplumun kaosu mücadele göçü haberi ile başlar. Haberi alan ada halkı önce buna inanmaz ve öfkeli tepkiler sergilerler:

“Yalan, yalan, yalan,” diye bağırdı bütün sesiyle. Hiç kimse şimdiye kadar bir kezcik de olsa Yardanisi böyle yıkılmış, böyle öfkeli görmemişti. Yüzü sapsarı, kanı çekilmiş, ölmüş gitmişti. Kalabalık onun sesini böylesine öfkeli, yıkılmış duyunca, tepeden tırnağa ürperdi. Korktular. Derin bir sessizlik oldu. Donmuş kalmış sessizliği neden sonra Lena Papazoğlu bozdu: ‘Yalan, yalan, yalan’ diye bağırdı. ‘Yunanistan bizi ne yapacaktı!’” (Kemal, 2021:55).

Daha sonra bu haberi sorgulamaya başladılar. Haberin doğruluğuna inandıklarında ise kendi içlerinde konuşmaya tartışmaya başladılar. Çanakkale’de Mustafa Kemal ile birlikte savaşan oğulları olan Lena bu durumu düzeltmek için ada halkına Mustafa Kemal’in yanına gidip ondan yardım isteyeceğini söyler. Mustafa Kemal’i lider olarak kabul eder ve yardım isteyeceklerini düşünürler.

“Bak Barba,’ dedi sevecenlikle, “bana bak. Sen hiç korkma. Böyle bir şey olursa Mustafa Kemal Paşaya giderim, ona her şeyi söylerim. O da bu sözü çıkaranlara çok kızar, üstelik de oğullarımı görürüm.”

Kalabalığa döndü: “Dediğimi duydunuz mu? Çanakkale’de benim oğullarımın arkadaşı olan Mustafa Kemal Paşa paşaların başı olmuş, anladınız mı?” (Kemal, 2021:56).

Lena Papazoğlu oğullarının arkadaşı olan Mustafa Kemal’i bu düzensizlikten mevcut kaostan düzeni ifade eden kozmosa geçişte çıkış noktası olarak görür.

3.2.2. “Karıncanın Su İçtiği” İsimli Romanda Toplumsal Kaos

Sosyal değişimde toplum somuttur ve toplumun dinamik olması nedeniyle değişim hemen hemen her zaman yaşanabilir. Bu değişim olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Toplumun sosyal yapısındaki farklılaşmalar belirsiz zamanlar içinde yaşanır. Sosyal değişim süreci kurumlar, bireyler ve topluluklarda görülür; artış hızı ve zamanı belirsizdir. Bu süreçte kalıplaşmış davranışların değişerek sosyolojik kurumları da etkilemesi sonucunda normlar mekanizmasının evrimi gerçekleşmektedir. İnsan-doğa ilişkisi ve insan-insan ilişkilerindeki din, dil, gelenek, normlar, dünya anlayışındaki değişimlerdir (Kızılcı, 1992: 73). Toplum= somut, yapı=soyut; bu her iki olgunun birbirine bağlı değişime uğradığı belirtilmiştir.

Toplumun kaosu bireyin kaosu olabilir ama bireyin kaosu her zaman toplumun kaosu olamaz. Toplumlar da tıpkı insanlar gibi depresyona girer. Depresyona giren toplum kontrolünü kaybeder. Bu depresyonun sonuçları bireyin depresyonunun sonuçlarından daha yıkıcı olur çünkü depresyondaki birey kendisine ve en fazla yakın çevresine zarar verip olumsuzluklar sergileyebilir fakat depresyondaki toplumun sonuçları tüm toplumu etkiler. Örneğin savaşlar ve insan katliamları bunun en güzel örneklerindendir. Bir savaşla tüm toplum hem ekonomik hem ruhsal hem de ekolojik olarak büyük zararlar görebilmektedir.

Bir Ada Hikayesi’ne ait dört romandan ilki olan “Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana” Romanında hareketli bir durumda olan toplum içerisindeki kaos ve düzensizlik “Karıncanın Su İçtiği” Romanında dinginleşen haliyle okuyucu ile buluşur. Adadaki herkes kozmosa özlem duyar ve self-kontrol aşamasındadır. Öyle ki olumsuz düşüncelere sahip, adaya taşınanlar için şiddete meyleden düşünceler içerisinde olan yerli halk dahi daha olumlu davranmak için kendisi ile sürekli bir savaş

halindedir. Böylece yaşanabilecek kaosu doğurma ihtimali olan, toplusal huzuru kaçırabilecek her hareketin önü kesilmiş olur. Bu da büyük dalgaların yerini sakin bir denize bırakması gibi, birlik beraberlik içerisinde oturulabilen kalabalık sofralara evrilir. Bu sebeple toplumun kaosu yavaş yavaş yerini kozmosa bırakır.

“Ateş yakıldı, tencere sacayağının üstüne kondu. Lena, Sa biha, Melek Hatun ocağın başına çömelmişlerdi. Ötekiler de sedirlerin üstüne sıralanmışlar, gözlerini de tencereye dikmişler di. Ocaktan yanmış tereyağı cızırtıyla tenceredeki bulgurun üstüne dökülünce dehşet bir koku aldı ortalığı. Arılar, kelebekler doluştular çınarların altına. Çocuklar eve gittiler, bir yer sofrası ve koltuklarında ekmeklerle koşarak geriye döndüler. Vasili masayı sedirlerin önüne çekti, uzun bir sediri de yana götürdü. Pilavı, biraz demlendikten sonra getirdiler masanın ortasındaki siniye boca ettiler. Tahta kaşıklar işe başladı.

Poyraz:

“Ah,” dedi, “bir baş soğan da olsaydı bulgur pilavının yanında, yemeğin tadına doyum olmazdı.” (Kemal,2008:64-65)

Kurulan sofralar kaosun yarattığı sıkıntılara karşı durabilmek için güçlerin birleştirildiği özel bir mekandır. Aslında bir parça ekmeği paylaşabilecek hale gelmeden önce yaşananlar olmamış gibi davranılır. Romandaki karakterler kendi dönüşümlerine şahit olurlar.

3.2.3. Toplum Bilinci ve Barış

Psikoloji gibi bilimsel bir alanın çalışmalarının yanı sıra toplumun kendi içinde oluşturduğu, mutluluğa kapı açan ve yalnızca bireyi diğer bireye değil, toplumları da birbirine yaklaştıran uygulama ve kavramlar vardır. Yaşar Kemal’in bu çalışmaya konu olan eserlerinde görülebileceği üzere mutluluğun toplum bilincine erişebilmek ile kesin bir ilişkisi bulunur. Beraber kalabalık bir grup ile yenen yemekler, doğanın kucağında, ağaç altında yapılan hem cins sohbetleri, bir balığın renginin güzelliğini beraber seyretmek gibi günlük hayatın içinde olabilecek dinamikler kişiye haz, huzur ve mutluluk verir. Nitekim güzel yaşam isteği de mutluluk ya da mutsuzluk anında

insanın hissedebileceği bir duygudur. Eserde yaşanan savaşın getirdiği acı ve zorluklardan usanan, dünyadaki kötülükleri anlamlandırmaya çalışan ve “*Bu güzel dünyada kardeşçe yaşamak varken bu kaos neden*” diyerek duygularını dile getiren karakter aslında özlemini duyduğu güzel yaşam isteğine gönderme yapar.

Bugüne değin yapılmış olan araştırmalara göre yaşamdan zevk alma ve yaşam doyumunu noktasında kişilik, bireyin sahip olduğu koşullar ve onun elinde olan denetim alanları oldukça mühimdir. Mutluluğun değişkenleri noktasında genetik yapıya göre belirlenen mutluluk derecesi diğer bir deyiş ile kişiliğin %50’sine ve mutluluk ile ilgili fiillerin %40’ına bunların yanı sıra çevresel faktörler de %10’una tesir eder (Şimşek, 2011:3).

Güzel yaşam isteği aslında dünyaya gelen her bireyin yaşam döngüsü içerisinde bulunan bir haktır. Bu haktan mahrum olmak ya da mahrum bırakılmak romandaki karakterler üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Karakterine bağlı olmaksızın bireylerin böyle bir durum karşısında verecekleri tepki aşağı yukarı aynıdır. Yalnızca bazı bireyler yoksunluklara karşı daha uzun süre toleranslı olabilir.

Bunların yanı sıra, iyi insan diye nitelendirebileceğimiz ahlaki normlara sahip bir birey eğer geçmişinde birilerine kötü şeyler yaşatmışsa veya zarar vermişse her şeyden önce bağışlanmayı, affedilmeyi ister. Güzel ve sakin bir yaşamdan önce bu kötü deneyimlerinden arınmayı ister. Bu arınmadan sonra yeni bir hayata başlar. Yeni bir hayata başlamak bu kişi için yeni bir sayfa açmak gibidir.

‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’da, yine Emir Selahattin üzerinden açılır. Yezidi kırımıyla ilgili olarak tüm insanların sorumluluğunu vurgular emir: “*Bir tek insan ne kadar acı çekerse bütün insanlar o kadar acı çekiyor demektir. Bir insanla birlikte bütün insanlık öldürülmüyor mu?*” (Kemal, 2021: 245). Fakat bunları anlattıkça Poyraz’ın bu katliamlardaki rolü nedeniyle ezildiğini de görür ve ona bir kapı aralar:

“Üzülme” dedi, “biz insanoğluyuz, doğumdan ölüme kadar başımızdan geçmeyen kalmaz. Yalnız şunu bil ki kardeş, insanoğlu her gün anasından terütaze doğmuş gibi bir kez daha doğar, her gün doğan günle birlikte.”

“Doğar mı?” diye kendini tutamayarak sordu Poyraz.

“Yeter ki her sabah g nle birlikte doğmayı isteyelim,” dedi Emir. “Bütün suçlardan, kötülüklerden, pisl klerden arınıp pir pak oluruz. İnsan kendi kendini arındırdığında kendi kendini bağışlar. İşte o zaman insan yeniden doğar, pir pak olur” (Kemal, 2021:248-249).

3.2.4. Birlik ve Beraberlik

Çağdaş bir filozof olan Eric Fromm, insanın mutlu olmasının ancak diğer insanlar ile ilişki kurup karşılıklı olarak dayanışma içerisinde olmasıyla mümkün olabileceğini belirtir. Diğer insanları sevmek insan doğası için bir ihtiyaçtır. Bu sevgi insan ile dış dünya arasında bir köprü kurar. Bencillik insan doğası için uygun değildir. İnsan ancak dış dünyayla iletişim halinde olarak mutlu yaşama hedefine erişebilir. “Erdemli olmak; insanı sevmek, başkalarıyla iletişim kurmak, empati yapmak, yardım ve iyilikte bulunmakla olur. Erdemli olmak insanları mutlu yapar” (Fromm, 1995: 93).

Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’da Ada halkı Rumları Türkleri ile birlik ve beraberlik içindedirler. Yardımlaşma ve dayanışma gözle görülür derecededir. Özellikle adada deniz kenarında yapılan balık şenliklerinde bu beraberlik göze çarpar öyle ki bu şenliklerde Rumların Türk inancına olan saygılarından dolayı bu şenliklerde i ki içmedikleri görülür.

“Bu şölenlerde i ki i ilmezdi. Belki başka adalarda, kıyı köylerde içilirdi, kim bilir, yalnız Karınca Adası şölen geleneğinde kesinlikle i ki yoktu. Bu şölenlere kimi zaman dost Türkler de katılırlar, bu şölenleri ömürleri boyunca anımsarlar, yeri gelince de nerede olurlarsa olsunlar, ballandıra ballandıra anlatırlardı. Adalardaki, kıyılardaki Rum köylerinde yemek masada yenirdi. Belki Türklerden kapıp yer sofrasında yemek yiyenleri de çıkardı aralarından. Bütün bunlara karşın Karınca Adalılar yemeklerini masada yerlerdi. Yalnız Pazar,  arşamba balık şölenleri hep yer sofrasıdaydı. Bu şölenlerde balıklar k zde kızartılırken denizde olanlar uzaktan yanmış mis gibi balık yağının kokusunu alırlar, dümeni adaya kırar, kim olursa olsunlar, ister yedi kat yabancı olsunlar, gelir babalarının sofrası gibi sofranın başına geçer otururlar, ilk kızarıp nar gibi olmuş balıklar da onların sofrasına konurdu.” (Kemal, 2021:82).

Karıncanın Su   tiği’nde iyi bir balıkçı olan Nişancı yukarıda geçen insanı özelliklere sahip biridir ve paylaşımcıdır. Gücü yettiğince sofraları bereketlendirir. Oradakilerin hem ruhu hem de karnı doyar çünkü o sofrada birlik ve beraberlik vardır.

“Eski ayakkabılarını giyen Nişancı, keskin şahin gözleriyle her yere, her şeye bakıyor, kadını görünce o da hayran kalıyor, bizimki de böyle güzeldi, diye düşünüyor, insanoğlu güzelliğe böylesine hayran kalabiliyorsa, bu savaş ne, bu birbirlerini yeme, aşışılama, bu akan suya, uçan kuşa, yaprağın üstüne konmuş kelebeğe düşmanlık niye? Deli mi bunlar, deli mi? Bu yaşa geldim, çok savaşımlardan, ölümlerden, zulümlerden, dostluklar dan, sevgilerden, mutluluklardan, ölümüne sevdalardan geriye kaldım, şu insanoğlunu anlamadım gitti. Ne tuhaf, ne çılgın bir yaratık. Allah belasını versin, diye ayağa kalktı, yere kocaman bir tükürük attı, eli ayağı zangır zangır titriyordu. Şu halime, şu günüme bir bakın, söyleyin, insanoğlu bu hale gelecek bir yaratık mı?” (Kemal,2008:107).

Romanda zaman zaman bireyin isyanına da şahit olunur. İnsanoğlunun vahşi yönlerine dikkat çekilir ve birey dünyadaki kötülükleri sorgulayarak anlamaya çalışır. İşin içinden çıkmakta zorlanır ve duygularını öfkeyle dile getirir.

3. BÖLÜM

3.1. Kaos ve Kozmosun Yaşar Kemal'in Teze Konu Olan Eserlerindeki Sembolik Yansımaları

İnsan, hayatının ilk evrelerinden itibaren bazı şeyleri anlamlandırmak için farkında olmadan sembolleri yaratırlar. Bu bağlamda semboller insanlığın ortak ürünüdür. Bu nedenle dünyanın birbirinden çok uzakta olan birçok farklı yerinde aynı sembollere rastlarız. Tıpkı mitolojilerin de dünyanın birçok farklı yerinde benzerlik ve ortaklık göstermesi gibi. Hem mitoloji hem de semboller benzer bir şekilde anlatılırlar. Edward B. Tylor, insanlar tarafından oluşturulan sembollerin unutulmadığını aksine uygar toplumlarda bile kendilerini ilkel düşüncelerde gösterdiklerini belirtir (Ateş, 2001: 18).

Yaşar Kemal'in bu iki eserde kullandığı simge ve motifler ilk başta okuyucuya betimleme yapmak için verilmiş hissi gibi görünse de aslında hepsinin kendine özel bir anlamı vardır. Simge görevindedirler. Bu simgelerin anlamını anlayabilmek için literatür taraması yapılmış ve bazı kaynaklardan faydalanılmıştır.

3.1.1. Deniz

Yeryüzü ile ilgili oluşum hakkında merak uyandıran maddeler konusuna dair ilk fikir bugün Türkiye sınırlarına dahil olan Milet'te görülür. M.Ö. 624 dolaylarında doğan Thales, İlk doğa filozoflarından. Thales, evrendeki ilk unsuru “arche” yani su olarak açıklar. Thales, deniz kıyısında yaşar ve ticaret ile uğraşır. Sonsuz görüntüdeki denizlerle iç içe olması bu düşüncesinde etkili olabilir kanaati vardır. Ayrıca, dünya mitolojilerine bakıldığında, her şeyden önce dünyanın suyun üzerinde yüzer halde olduğuna dair fikir de Thales'in, “arche”nin su olduğu düşüncesini kuvvetlendirir. Aristoteles, Thales'in felsefi manada fikirlerini bugüne dek aktaran kişidir. Thales e ait görüşler, Aristo tarafından aktarılırken ü. Ana noktada değerlendirilebilir: “1. Su, her şeyin arkhesidir. İlkesi, doğası, nedeni veya tözüdür. 2. Dünya, suyun üzerinde yüzer. 3. Her şey tanrılarla doludur.” (Arslan, 2013: 88).

İnsanoğlunun varlık mücadelesinin gerçekleştiği yer olarak doğal mekânlar oldukça önemlidir. Deniz bu mekanlar içerisinde özel bir yere sahiptir. Büyük su kütlesi olan deniz; ucu bucağı olmayan manzarası, enginliği, dalgaları, derinliği, kıymetli madenleri ile bazı canlılara ev sahipliği yapar. Yaşanılan dünyanın coğrafi

olarak büyük bir kısmını oluşturan bu doğal mekân sudan oluşması sebebiyle de önemlidir. Nitekim su, mitoloji ve dinlerde hayatın kaynağıdır (Burckhardt, 1994:140).

Daima değişen ve dipsiz bir ruhun sembolü olan denizin engin sularının simgelediği şey, her şey için başlangıç ile çıkış noktalarıdır. Victor Hugo deniden şöyle söz eder: “Koskoca bir okyanus hayalinde yaşıyorum, git gide denizin uyurgezeri haline geliyorum ve tüm bu olağanüstü gösteriler ve kendimi yıpratmış bu anormal büyüklükteki yaşayan düşünce karşısında, Tanrı’nın ispatının bir şekli olmakla kalıyorum” (Akşit, 2014:445).

Türklerin yaratılış mitleri içerisinde en uzun olma özelliğini taşıyan Altay Yaratılış mitinde, her şeyden önce sadece su görülmesi şöyle anlatılır: “Yerin yer olduğunda, sularla kaplıydı her yer, “Ne yer vardı, ne de ay, ne güneş, ne de bir yer” (Ögel, 2010: 451).

Karıncanın su içtiği romanında deniz, karıncanın bile su içebileceği sakinliktedir. Dörtlemenin ilk kitabı olan eser deniz tasviriyle başlar. Balıkçı olan, tabiatın dilini bilen Nişancı Veli, denizdeki ışık oyununu bilen kişidir. Beraber denize açıldığı Vasili’ye bu ışık oyunlarını anlatsa da Vasili fark edemez. Nişancı ışığın herkes tarafından görülemeyeceğini dile getirir: “*O ışık bilinemez. O ışık bir sezgidir gözünün bebeğinde, yüreğinin başında, ciğerinde, teninin altında. Bakınca o ışık balığın ışığıdır, hemen anlarsın*” (Kemal, 2017: 220).

Nişancı Veli, denizin dilinden anlayan bu konuda özel biridir. Birçok denizi tanıır. Kızıldeniz bunlardan biridir. Kızıldeniz renk renk balıkları ve suları ile anlatılır. Bu ıslıl ıslıl deniz Nişancı Veli’nin rüyalarındadır.

Deniz Yaşar Kemal’in söz konusu bu iki eserde canlılığın ve hayatın sembolü niteliğindedir. ‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’ da deniz motifi ile başlar. Deniz bazen geçim kaynakları görevindeyken bazen de korkunç dalgalarıyla korku sembolü olarak betimlenmiştir. Bunların yanı sıra capcanlı renkleriyle hayat veren, insana mutluluk veren, sakinleştiren bir görevdedir. Örneğin ‘Fırat Suyu Kan Akıyor’ romanında;

“Tanyerleri ısıdı ışıyacaktı. Deniz sütlimandı, apaktı. Küreklerin şıptısından başka ses yoktu. Martılar daha uyanmamıştı. Gün doğmadan önceleri, dünya dümdüzken, deniz işte böyle sonsuz bir aklığa keser” (Kemal, 2021: 9) şeklinde geçmektedir.

İnsanoğlunun varlık mücadelesinin gerçekleştiği yer olarak doğal mekânlar oldukça önemlidir. Deniz bu mekanlar içerisinde özel bir yere sahiptir. Büyük su kütlesi olan deniz; ucu bucağı olmayan manzarası, enginliği, dalgaları, derinliği, kıymetli madenleri ile bazı canlılara ev sahipliği yapar. Yaşanılan dünyanın coğrafi olarak büyük bir kısmını oluşturan bu doğal mekân sudan oluşması sebebiyle de önemlidir. Nitekim su, mitoloji ve dinlerde hayatın kaynağıdır (Burckhardt, 1994:140).

Karınca'nın su içtiği romanında deniz, karınca'nın bile su içebileceği sakinliktedir. Dörtlemenin ilk kitabı olan eser deniz tasviriyle başlar. Balıkçı olan, tabiatın dilini bilen Nişancı Veli, denizdeki ışık oyununu bilen kişidir. Beraber denize açıldığı Vasili'ye bu ışık oyunlarını anlatsa da Vasili fark edemez. Nişancı ışığın herkes tarafından görülemeyeceğini dile getirir:

“O ışık bilinemez. O ışık bir sezgidir gözünün bebeğinde, yüreğinin başında, ciğerinde, teninin altında. Bakınca o ışık balığın ışıdır, hemen anlarsın” (Kemal, 2017: 220).

Nişancı Veli, denizin dilinden anlayan bu konuda özel biridir. Birçok denizi tanır. Kızıldeniz bunlardan biridir. Kızıldeniz renk renk balıkları ve suları ile anlatılır. Bu ıslıl ıslıl deniz Nişancı Veli'nin rüyalarındadır.

Deniz Yaşar Kemal'in söz konusu bu iki eserde canlılığın ve hayatın sembolü niteliğindedir. ‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’ da deniz motifi ile başlar. Deniz bazen geçim kaynakları görevindeyken bazen de korkunç dalgalarıyla korku sembolü olarak betimlenmiştir. Bunların yanı sıra capcanlı renkleriyle hayat veren, insana mutluluk veren, sakinleştiren bir görevdedir. Örneğin ‘Fırat Suyu Kan Akıyor’ romanında;

“Tanyerleri ısıdı ışıyacaktı. Deniz sütlimandı, apaktı. Küreklerin şıptısından başka ses yoktu. Martılar daha uyanmamıştı. Gün doğmadan önceleri, dünya

dümdüzken, deniz işte böyle sonsuz bir aklığa keser” (Kemal, 2021: 9) şeklinde geçmektedir.

3.1.2. Bir Eşik Sembolü Olarak Kayık

Kayık hem ada halkının balıkla geçimini sağlamaya yarayan bir aracı görevinde hem de ada halkının karşıdan karşıya geçmesini sağlayan araç görevindedir. Kayığın eşikleri sembol ettiğini söylemek de mümkündür.

“Poyraz Musa gülümseyerek yerine oturdu, küreklere yapıştı, kayığın burnunu gündeğuya doğrulttu, kıyı kıyı gitmeye başladı. Gün kuşluğa doğru da adanın önündeki koya ulaştı, kayıktan çakıl taşlarının üstüne atladı, birkaç adım attıktan sonra döndü, alandaki üç ulu çınara baktı, çınarlar tomurcuğa durmuştu, ince, tüylü bir yeşillik havayı, denizi okşuyordu” (Kemal, 2021: 10).

Aynı zamanda bir hayattan yeni bir hayata geçişin temsilidir. Bu geçiş sırasında denizdeki fırtınalar kayığın sallanması da bu eşğin zorluğunu ve kolay olmadığını ifade eder. Kayığın doğu ve batıyı temsil eden iki ucu adeta zıtlıktan oluşan kaosu; neticede varılmayı umulan yere ulaşması da kozmosu temsil eder.

“Köprü kavramı; birleşme, kavuşma, bağlantı noktası, iletişim, eşik gibi birçok anlamı sembolik olarak karşılar. Kültür araştırmalarında köprünün somut varlığının olduğu kadar metaforik anlamları da önemli bir yere sahiptir. Yeryüzünden gökyüzüne bir köprü kuran mitolojik gökkuşakları, ölüm sonrası yaşamın eşği olarak kabul edilen köprüler ve pek çok anlatıda, inanışta karşılaşılan köprü motifi elbette tesadüfen ve anlamsızca ortaya çıkmış semboller değildir; insan doğasına, evrene dair bir anlam taşırlar” (Uğurcan, Koçak, 2022: 440).

Yukarıda köprü sembolü için söylenenler aynı zamanda akıllara bir sembol olarak kayığı da getirir. Çünkü kayık da çok eski çağlardan bu yana yazılı ya da sözlü anlatılarda görülür. Tıpkı köprü gibi kayık da kaos ile kozmosu birleştirebilir ya da bu iki kavramdan birinin başlangıç ögesi olabilir. “Biedermann, Dictionary of Symbolism’de köprü sembolünün kahramanı sudan geçiren kayıkçının yerini aldığını ifade eder (1992: 50, Aktaran, Uğurcan- Koçak, 2022:446). Biedermann’ın söz ettiği bu motif oldukça tanındıktır.” Bu bilgidен yola çıkarak romanda adı geçen kayık motifinin de birleştirici özelliği bağlamında yorumlanması mümkündür.

3.2. Hayvanlar

İnsanlar ve hayvanlar tarih boyu etkileşim içerisinde olmuştur. Hayvanlar ve insanlar yaşam içerisinde birbirlerinden ayrı düşünülmemiştir. Öncelikle hayvanlar ile beslenme ihtiyacını karşılamak isteyen insanoğlu zamanla onu ehlileştirir. Böylece ayrılmaz bir bütünlük oluşur. Kültür dünyasına da dahil edilen hayvan etrafında bir dünya inşa edilir çünkü yaşamın sürekliliğinde hayvanların büyük payı vardır. Doğayı ve evreni anlamlandırmak isteyen insan, bitkilerin ya da hayvanların yararlı veya zararlı olması noktasında deneyerek yol alır. İnsanoğlu bunun ardından kendinin zayıf olduğu noktaları fark ederek yaşamın zorluklarıyla mücadele etmede bazı varlıkları kutsallaştırır. Hayvanları kutsallaştırma ya da ilah olarak kabul etme bunun göstergesi sayılabilir (Öger ve Köse, 2014: 164). İlkel insana ait olan hayvan algısı zamanla farklılık gösterir.

3.2.1. Balık

“Besin kaynaklarımızdan biri olan balık, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Destan, masal, efsane, fıkra, deyim ve atasözü gibi sözlü kültür ürünlerinde balığa yer verilmiş olması da Türklerin hem asırlardır balıkçılık yaptığını hem de balıkla ilgili önemli bir kültürel birikime sahip olduğunu göstermektedir” (Derdiçok, 2015: 20).

Balık ada halkının temel geçim ve beslenme kaynağıdır. Yaşar Kemal, ‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’ ve ‘Karıncanın Su İçtiği’ isimli eserlerinde balığı hem halkın geçim ve beslenme kaynağı olarak hem de canlılığın sembolü olarak vermiştir. Ada halkı balıktan farklı farklı yemekler yapmakta ve kutlamalarda sofralarını balıkla donatmışlardır. Yazar okuyucuya kaosla birlikte gelecek olan kozmosun sevinç ve heyecanının mesajını vermek istediğinde balıkların renkleri, fazlalığı ve hareketiyle bunu sağlar.

“Balıklar, büyüklü küçüklü arka arkaya denizden fırlıyor, ışıklarını havada bırakarak denize geri düşüyorlardı. Denizin üstü bir çocuk boyu pul pul oldu” (Kemal, 2021:10).

Aynı zamanda balık tutmak ada halkı için hem heyecan kaynağı hem de temel besin kaynağı niteliğindedir.

“Sevinç içinde oltayı çekti. İlk çektiği mercan büyüklüğünde bir çipura ipin ucunda çırpınıp duruyor, çakıp durdukça keskin ışıklarını denize yayıyordu. Balığı aldıktan sonra olta kendiliğinden denize indi, hemen de balık vurdu. Vay anasını, dedi Vasili, deniz balık kaynıyor. Çektiği balık bir lüferdi. Olta bir daha kendiliğinden denize inecekti ki, Vasili kendini tuttu, kim yiyecek, diye içini çekti, bu balıklar bana üç gün yeter. İlk çektiğim çipura öğle için, ikincisi akşama, üçüncüsü de yarın sabah kahvaltısında...” (Kemal, 2021: 108-109).

Rumlar balıkçılıkta, balık yemeklerinde, şarap yapımı gibi birçok şeyde çok iyidirler. Onların adadan sürülmeleri yerli halkın bundan sonra bu işleri kimin iyi yapacağını sorgulamalarına sebep olur:

“Bizi gönderirlerse, böyle bir şarabı kim yapacak onlara?

Böyle ak petekli bal?

Böyle yumruk büyüklüğündeki incirleri...Böyle kehribar üzümleri? ..

Böyle oynar oynar balıkları? ..

Barbunileri, kılıçları, orkinosları, fener balıklarını, dülger balığını, mezgimleri ve hem de palamutları... Ve hem de tekirleri...” (Kemal, 2021: 58).

“Kayık gecenin içinden yavaş yavaş çıktı. Deniz süt beyazdı. Gökte üst üste kayan yıldızlar bir ışık patlamasıyla denize dökülüyordu. O anda da ince bir sisin arkasından belli belirsiz bir ada ortaya çıktı. Kayıktaki adam yavaşça kürekleri denize indirdi. Olduğu yerde bir süre durdu kaldı. Sağa sola yorgun bakıyordu. Arka arkaya üç balık fırladı havaya. Üçü de pembe bir pırıltıdaydı” (Kemal, 2008:11).

Yazar eserde kullandığı zengin sembol akışıyla yalnızca anlatının dilini güçlendirmez aynı zamanda derin manalar da katmaktadır. Burada bir sisin adaya çöküşü ve ardından parlayan balıkların olması adeta eser boyunca yaşanan inişli çıkışlı duygu dünyasının bir yansımasıdır. Çünkü balıkların yansıması da renklidir. Hem renkler hem de kayan yıldızlar beklenen ve özlenen kozmosu temsil eder. Üç sayısı da yine yazar tarafından seçilir. Halk inanışlarında mitolojik dönemden bugüne değin bazı sayılara özel manalar yüklenir. Bu inanışlara bakıldığında “üç”, “dört”, “beş”, “yedi”, “dokuz” ve “kırk” gibi bazı sayılar özeldir (Durbilmez, 2008 :340).

“İnsanın 3 hakkı vardır: Özdeyiş neden "iyi şeyler üç kere olur," eler ve neden psikologlar 3'ün, 2'nin bölünmesinin yol açtığı zararı giderdiğini düşünürler. Neden, Ludwig Paneth'in ifade ettiği gibi, üçleme yeni bir bütünleşmeye yol açar, önceki

dualiteyi olumsuzlamaz, daha çok, çocuğun erkek ve kadın olarak anne babayı birleştirici bir öge olması gibi, üstesinden gelir” (Schimmel, 2006:69).

Menevişlemiş balıklar denizin üstünde oynaşıyorlardı. Ortalık bir ışıltıya kesiyor, ilik lerine kadar ışığa giriyor çıkıyor, karanlığa düşüyor, hemencecik de bir maviye dönüşüyordu. Dört bir yan maviye kesmiş ken az ötesinde arka arkaya, pul pul menevişli üç balık fırladı, ince bir yel esti, denizin yüzü kırıştı (Kemal,2008:12). Yine burada, “karanlığa düşüyor, hemencecik de bir maviye dönüşüyordu” ifadesi kaosa gider her durumun beraberinde kozmosu da getirdiğini ifade eder. Okuyucunun içini kaplayan kasvet eserde bir anda neşeye hatta mutluluğa dönüşür. Böylece yazar vermek istediği mesajın okuyucunun tüm benliğine sirayet etmesini sağlar.

3.2.2. Yılan

İlkellerden itibaren neredeyse tüm ilkçağ topluluklarında kutsal olan yılan ile ilgili çok sayıda anlatı, bugün de tüm kültürlerde görülür. Yılandaki hızlı manevralar, ölümcül zehri, yeraltındaki yaşamı daima insan için dikkat çekicidir. Derisini değiştirebiliyor olması birçok toplumda hayatın yeniliği ve canlılığının sembolüdür. Özellikle bu hali ile tarım yapan topluluklar için yılan bereketi ifade eder.

Yılan, hemen hemen her kültürün mitolojisinde yer alan hayvanlardan biridir. Görünüş itibariyle soğuk bir hayvan olan yılan, özellikle eski çağlarda hem saygı gösterilmiş hem de kendisinden korkulmuştur. Çünkü bedeninde barındırdığı zehir ölümcül sonuçlara yol açabilmektedir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen tıbbın sembolü olmasını da zehri ve panzehri bünyesinde barındırmasına borçludur. Yılanı karşı toplumların aldığı tavır ve yılanı yükledikleri anlamlar dönem dönem farklılıklar göstermektedir. Özellikle tek tanrılı inançların kabul görmesiyle yılanın itibarı daha da kötüye gider. Cennet ve cehennem anlayışının baskın olduğu bu inançlarda yılan, Şeytan olarak kabul görmüş ve kendisine olumsuz yakıştırmalar yapılmıştır çünkü yılan ilk insan Âdem ve Havva’nın cennetten kovulmasına neden olmuştur. Özetle yılan zıtlıkları içinde barındıran bir varlıktır ve birçok farklı toplumda da bu özellikleriyle öne çıkan ve tekrarlanan bir motif, sembol ve simgedir (Sivri-Akbaba,2018:54).

Hemen hemen bütün mitolojilerde yer alan yılan, özellikle yaratılış mitlerinde kendisinin varoluşun temelinde yer almasını destekleyen başka unsurlarla birlikte de

dikkat çekmektedir. Çoğunlukla yılan; ağaç, yumurta ve su ile ilişkilendirilmektedir. Sayılan unsurlar doğada yılanın üremeyle ve varoluşla ilgili bütünlüğünü sağlayan sembollerdendir. Bu noktada öncelikle yılan ve ağaç arasında bağ kuran Ateş, ağacın, yani hayat ağacının da doğurganlıkla ilgili bir sembol olduğunu söyler. Ağaç ve bitki dallarıyla kadın genital bölgesi arasında da ilişki kuran Ateş'e göre ağaç-bitki dalı simgeleriyle yılan arasında da yakın bir bağlantının var olduğunu savunur. Çünkü her iki simgeyi de kadın doğurganlığı ile ilintili bulur (Ateş, 2012:96-97, 169).

Yılan ile ilişkilendirilen bir diğer unsur ise yumurtadır. “Yumurta pek çok halkın inanışında doğumun hatta evrenin yaratılışının sembolü sayılmıştır” (Öztürk, 2009: 1005). Ölümsüzlük ve yeniden doğuş sembolü olan yumurta yine pek çok halkın mitlerinde özellikle de yaratılış ile ilgili olan mitlerde kendini göstermektedir. “Mükemmel ve kendi kendine yeten organizma olan yumurta doğal olarak yaşamın sembolüdür, doğanın uyanışına, berekete, kökene ve yeniden doğuşa işaret eder” (Gardin, 2014: 656).

Yılan, Yakındoğu'nun ilk medeniyetlerinden itibaren kutsallaştırılmış hayvanlar arasında yer almaktadır. Zira yılan, kısa zamanda ölüme neden olabilen zehri ve gömlek değiştirmesiyle de gençleşmeyi ve ölümsüzlüğü çağrıştıran davranışıyla sıra dışı güçleri olan bir varlık olarak değerlendirilmiştir. Yılanın ölümle “thanatos” dolayısıyla yaşamla “zoe” yakın ilişkisi, onun insanın yaşam süresinin ya da ömrünün belirleyicisi olan bilinmeyen güçlerle bağlantılı olduğu fikrini beraberinde getirir. Bu nedenle yılanın sağaltıcı güçlerinin, ölümle yaşam arasındaki sınırın koruyuculuğunu üstlenişinin ve tıbbın simgesi sayılışının ve zamanın hâkimi olan evrensel tanrıların da temsilcisi olduğu verileri birlikte okunmalıdır (Naskali, 2014:5-6).

Orta Avrupa'daki bazı batıl inanışlara göre, eğer ayın etkisinde kalmış; yani adet dönemindeki bir kadının saçlarını kazır ve bunları gömerseniz saçlar yılanı dönüşür. Başka anlatılara göre ise büyücülerin saçları yılanı dönüşmektedir. Eliade'ye göre herhangi bir kadının böyle bir gücü yoktur; ancak ayın etkisi altında kaldığı sırada “dönüşüm” ün büyüsel gücünü paylaştığı için bu şansa sahip olmaktadır. Bu durum ise yılanlar aracılığıyla gerçekleşen büyücülüğün ayla ilişkisini pek çok kültürde belgelemiştir. Örneğin; Çinliler için yılan, tüm büyü güçlerinin kökeninde bulunmaktadır; İbranicede ve Arapçada büyü anlamına gelen kelimeler, yılan anlamı taşıyan sözcüklerin kökünden türemiştir (Eliade,2003: 179)

Tüm mitlerde yılan zıt unsurları sembolize eden bir hayvandır. İyi ve kötü güçlerin mücadelesinde her zaman önemli bir rol üstlenmiştir. Fakat yılan bu mücadelede çoğunlukla dişil gücü temsil etmiş ve iktidarı simgeleyen eril güce yenik düşmüştür. Her ne kadar eril güç tarafından alt edilse de yine eril gücün soyunu sürdüren de o olmuştur. Yaratılış mitlerinde doğurganlığı, üremeyi sağlamıştır yani neslin devamını getirmiştir. Fakat bu özelliklerine rağmen yarattıklarına da düşman olup onları yok etmek isteyen de bir yönü vardır. Dişil gücü temsil etmesinin yanı sıra görünüşü bir fallusu andırmaktadır ve eril tarafı ön plana çıkmaktadır.

“Bahçeye girer girmez, ak benekleri küçük küçük lacivert bir yılanın karınca katarının üstünden akarak bir çalı kümesinin içine girip yittiğini gördü. Vasili, yılanın yittiği çalı kümesinin yöresinde birkaç kez döndü, oraya buraya bakındı, çalıyı tekmeledi ödü koparak. Yılan gözükmeydi. Öbür çalıları ayırarak köklerine baktı, hiç bir yerde yılanı göremedi. Ak benekli upuzun lacivert yılan yitip gitmişti! Yardan aşağı denizin kıyısına indi. Yarların dibi kimi yerde üç, beş, kimi yerde yirmi beş kulaç kumluktu” (Kemal, 2008:13).

Burada bir yüzleşme olduğu söylenebilir. Hiçbir şeyden korkmayan cesur Vasili yilandan çekinmektedir. Yılanın üzerindeki beyaz benekler ise adeta her kötülüğün içinde bir iyilik her kaosun içerisinde de bir kozmos ışığı barındırdığının işareti sayılabilir. Dikkatle bakıldığında Vasili de tehlikeli görünse de kötü biri değildir.

“Bu, o adam değil miydi?” diye sordu Lena. “Bence o adama benziyordu.”

“Benziyordu,” dedi Vasili, “tıpkı o adam. Bir de hık demiş Poyraz’ın burnundan düşmüş. Öyle değil mi?”

“Hık demiş,” dedi Lena. “Ne için öldürmediniz onu?”

“Hiç uykuda insan öldürülür mü? Yalnız, yılanlar yuvalarda uyuyan kuş yavrularını yerler.”

“Yılanlar bile kıyamazlar,” diye kendi kendine söylendi Poyraz Musa. Dalgın, kendinden, her şeyden geçmiş, buradan çok uzaklara çekilmiş gitmiş, bir düş içinde, öyle yapayalnız, tek başına kalmış, elleri yanlarına düşmüşken başını kaldırdı, yönünü denize döndü, Kadri Kaptan’ın teknesi uzaklaşmış gitmiş, sislerin arkasında kalmıştı” (Kemal,2008:25).

Zehri öldürücü olmasına rağmen yılanda bile iyi olma hali görülür. Buradaki iyi olma hali insanoğlu için iyi insan olma, birlikte yaşama gibi mesajlara örnek niteliğindedir. Yılan sembolüne ‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’da da sıklıkla rastlanır.

“O adamı bulmak için bu adayı didik didik ettim, hallaç pamuğu gibi attım, kuşların kanatlarının altına, yılanların deliğine bile baktım, adam yok” (Kemal, 2021:212).

İnsan zihni birtakım soyut kavramları somutlaştırma ve bu sayede anlaşılır kılma çabası içindedir. Dinî terminolojide yer alan; Allah, peygamber, velî vb. gibi olumlanan kavramlar ile şeytan, cehennem, zebani vb. gibi olumsuz anlamlar yüklü kavramlar, karşıtların birliğini oluşturmakta yani; birbirini bütünlemektedirler (Uyaniker,2022:56-82). Yaşar Kemal de daha çok insan zihninde kötülük ve tehlike ile özdeşleştirilmiş olan yılanı burada işe yarar, sorun çözücü olarak işlemiştir. Bununla birlikte evvel zamandan itibaren her daim yaratılışın bir parçası olan yılan, tufan sürecine de dahil olmuştur (Koçak, 2016:155). Söz konusu eserimiz ‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’da yılan tufan sürecine dahil olmuştur.

“Şeyh Adi Bin Misafirin tür be kapısının sol yanında bir buçuk insan boyundan da uzun bir yılan tasviri var, üç büklüm. Sağ yandaki duvarda da birçok timsal var, büyü. Buradaki her şey büyü. Ağaç, kurt kuş, börtü böcek, yeryüzü, gökyüzü, her şey büyü. Bu büyü tuhaf biçimlerin hiçbirini kimse bilmiyor. Nedir, neyin büyüdür, bilen yok, soran da yok. Yılanınsa ne olduğunu bilmiyorlar ya bir şeyler uydurmuşlar. Bir de üç yüz yıl kadar önce de Fırat’ın dibinden tunç bir yılan heykeli çıkarmışlar, kızıl gözleri hep yanan. Yılan ve öteki duvardaki timsaller belki de Sümerlerden bile öncedir. İnsanlar insan olduklarından bu yana dört bir yanlarını timsallerle örmüşler. Yılan da her yerde kutsal. Tufanın en azgın günlerinde Nuh’un gemisi delinmiş, su alıyor. Nerdeyse hattı batacaklar. Yılan çıkmış ortaya, kuyruğunu geminin deliğine sokmuş. Laliş’e sonra gideriz. Yılanı görürüz”(Kemal,2021:259-260).

Yaşar Kemal bir halk kültürü unsuru olan efsanelere yılan örneği üzerinden değinmiştir. Nuh Tufan’ında geçen hayvanlardan biri olan yılan efsanedeki rolüyle sorun çözücü rolüyle adeta probleme şifa niteliğinde işlenmiştir.

3.2.3. At

At hislerinin kuvvetli olması sebebiyle özel bir binek hayvanıdır. Her kültürde özel bir anlamı olsa da ortak yönler de çoktur. At kahramanlar için yoldaş, sırdaş ve hatta bazen anlatılarda da karşımıza çıktığı gibi kardeştir.

“At dünya tarihinde ve insan hayatında çok önemli roller üstlenen bir hayvan olmasının yanı sıra destanlarda, motiflerde ve halk anlatılarında genişçe yer almıştır. “Atların dünya tarih ve kültüründe oynamış olduğu önemli roller; bu hayvanın sıradan bir binek aracı, etinden, sütünden ve kılından yararlanılan bir varlık olmanın ötesine çıkarmıştır” (Kaba, 2011:19).

At Türkler için toylarda bir eğlence aracıdır. Bunun yanı sıra mutluluk verici hadiselerde kutlama yapmak amacıyla düzenlenmiş ortamlarda daima görülür. Türklerin için sosyal yaşamda en önemli unsurlardandır. Gençler de eğlenmek ve yiğitlik kanıtlamak göstermek amacıyla at yarışları yaparlar. Nitekim atın bu gibi yarışmalarda ödül olarak verildiği de bilinir.

Atların mitolojik en ilkel şeklini Yakut, Tuva, Altay ve diğer Türk halklarının epik eserlerinde görmek mümkündür. Yakutlar arasında anlatılan efsaneye göre at gökteki tanrıların buyruğu ile yerdeki adamlara (kahramanlara) hizmet etmesi için gökten gönderilmiş ve Ürün Ay Toyon adlı tanrı tarafından insana verilmiş kutsal bir hayvandır (Karadavut, 2010:75). Toyonlar sayesinde kahraman çok zorlu savaşlarda dahi korunur. At, ona can yoldaşı olur. Yorulmazlar ve yenilmezler insan gibi akıllıdırlar. Ayrıca konuşabilirler. Dünyaya gelişleri bazen kahramaninki gibidir.

“Şamanist törenlerde at, Şaman’ın gökyüzüne çıkacağı bineği ve kurban hayvanı olarak önem kazanmıştır. Şaman, at yardımıyla yer altına ya da öteki dünyaya geçebildiğinden ölümün de sembolü olduğu için çoğu kez kanatlı olarak düşünülmüştür” (Özkartal, 2012:67).

Ölüm de bir nevi ruhun özgürlüğünü simgeler. Nasıl öte dünyaya geçiş bir başlangıç ise insanın yurt bellediği bir yerden ayrılması da önce ölüm gibi kati bir sonu, ardından da hayatta kalabilmenin hafifliği ile yeniden doğuşu kozmosu simgeler.

“Düğünlerde, bayramlarda at üstünde türlü cambazlıklar yapar, doludizgin attan atlar, atlamasıyla ata binmesi bir olur, atı gene son hızla giderken, karnının

altından girer, öbür yandan atın üstüne çıkar, sırtında dimdik durur, bu hiç at görmemiş adada herkesin yüreğini ağzına getirirmiş. Altındaki atla akla hayale gelmez çok başka hünerler de yaparmış. Adada kaldığı sürece çok at almış Vasili, çok da güzel atları olmuş her zaman” (Kemal, 2021: 292).

Vasilinin babası tez canlı ve hiçbir yere sığamayan sürekli kayıplara karışan bir karakterdir. Yalnızca oğlunun doğumunda adaya gelmiştir. Onun bu hür ve hiçbir yere sığamayan hali atlar ile olan bağına ışık tutar.

“Baytar atını sürdü. Yorgundu, bitkindi. Atın üstünde duracak hali yoktu. Atın başını gene bıraktı, at aldı onu güneye götürdü. Van şehrinin surları, minareler, Van kalesi gözden yitinceye kadar arkasına döndü döndü baktı. Baytar ata hiç dokunmadı. At, başını almış istediği yere gidiyordu. Öğleye doğru geldi Vanın kapısında durdu” (Kemal,2008:158-159).

At baytara yalnızca bineklik etmez, ona yarenlik eder. Atın başını alıp gittiği yer aslında baytarı ulaştırması gereken yerdir.

3.2.4. Kuş

Mavi renk hem tarihsel akış hem de toplumların çeşitli katmanları içerisinde farklı anlamlara sahip olabilir. Mavi, herkesçe aynı kabul edilebilecek bir evrensel algıyı temsil etmez (Pastoureau 2005:73). Bu renk yalnızca özel bir şekilde kendisine yüklenen hikâye içerisinde olumlu veya olumsuz bir sembol üretebilir. Neticede renkler, bir sembolik mana barındırıyorsa bu sembolik manayı bir hikâyeye borçludur (Binyazar,2002:176).

Kuşları Türk kültüründe üç farklı şekilde görmek mümkündür. Birincisi Türklerin çok eski dönemlerinde mitolojik anlamların yüklendiği, ikincisi ise yaşam içerisinde reel kimlikleri ile kendilerine yer bulan kuşlardır. Atmaca, kartal,doğan, şahin gibi avlanma kabiliyeti olan kuşlar ve sesleri ile görüntülerinin güzelliği sebebiyle beslenmekte olan papağan, bülbül veya kanarya gibi kuşların Türk kültüründe önemi büyüktür.

Karınca'nın Su İçtiği kitabında mavi kuş güç karşısında ezilen insanlarda mistik bir ruhu harekete geçiren nesnedir. Kitapta şöyle geçer:

“Bu sırada da sırtı mavi kuş kümesi geldi gene yolun üstü ne kondu, konar konmaz da kalktılar, gökte bir halka çizip yolun üstüne geri indiler, iner inmez de kalktılar. Nişancı da yekindi yola düştü, köyün dışına kadar çıktı. Mahallenin son evi denizin kıyısındaydı. Evin avlu duvarlarını böğürtlenler sar mıştı. Hayal meyal evin ikinci katındaki kapıdan bir başın gözüktüğünü, hemen de içeri çekildiğini gördü. Evin avlusundaki ağaca bir küme o göğsü kınalı kuş kondu. “Haydaaa kuşlar göğsü kınalı kuşlar. Haydaaa kuşlar” Evlerden deniz kıyısına, deniz kıyısından evlere, “haydaaa kınalı kuşlar,” diyerek gitti geldi, gözlerini evin kapısından ayırmadan. “Haydaaa, mavi kınalı kuşlar!” Ayakları aldı onu evin avlu kapısına götürdü” (Kemal,2008:260).

Yukarıda bahsedilen kuşların tasvirinde geçen mavi ya da kınalı gibi ifadeler tesadüfî değildir. Her ikisi de Anadolu lu olmanın işaretidir. Kınalı kuşlar romanda yaşanan gurbet halini anlatan, yerinden yurdundan olmanın simgesidir. Mavi ise umudunu kaybetmeyen insanları temsil eder.

Kuşlar daha çok ruh sembolü olarak kabul görür. Aynı zamanda cenneti temsil ettiğine de rastlanır. Kuşların şamanın biçimine girerek onu koruduğu belirtilir. Kuş türü olarak kaz, ördek, kuğu, sülün, turna, saksağan, karga, ördek, tavus, bıldırcın ve güvercin bu kuşlar arasında sayılır. Bilhassa bıldırcın, yiğitlik, sülün güzellik ile bol şans, saksağan güzel haber, turna da ölümsüzlük, zenginlik ile uzun hayatı simgeler. Bunların yanı sıra altın veya kırmızı karga da güneş, kara karga şeytan ile kötülük, ördek (Budizm tesiri altında olunduğunda) mutluluk ile refahı, kaz erkeklik, evlilik ve başarının sembolü simgesidir. Kuğu ile kaz Türkler için kut ve beyliği temsil eder. Bunlara ek olarak, bu kuşlar eski Hint ile Budist mitolojisine bakıldığında mühim bir yerdedir. Muhakkak bu durum Budist Türklerin inançlarına tesir eder. İslamiyet’in ardından da kuşlar hakkında bu gibi manalar tanrılar ile ilişkili olanlar haricinde mevcuttur. (Çatalbaş, 2011:53).

3.3. Bitkiler

Bitkiler, İnsanlığın yaşam döngüsü için en değerli kaynaklardandır; doku, şekil, renk, desen, gibi farklılıklarıyla da göze hitap eden bir hazine olarak sayılabilir. İlkel dönemden bu yana insanlar tarafından çoğu duygu ve düşünce çeşitli bitkiler vasıtasıyla ifade edilir. Özellikle doğum, ölüm, sevinç, hüzn, zafer, acı, mutluluk, aşk

ve özlem gibi hisleri anlatmak adına, neredeyse tüm coğrafyalarda sembol olarak bitkiler seçilir. Bu semboller farklı kültürler olsa da duyguların aynılığına dikkat çeker. Hatta aynı yorumunu ifade eden ortak sembollere de rastlanır. Bir örnek vermek gerekirse, “asma” kültür ve dönemlerde mevcut ve hala canlı bir imgedir. Şarap üretimi için 5000-5500 yıllık bir geçmiş düşünülür ve şarabın; Mezopotamya, Mısır, Yunan ve Roma kültürlerine bakıldığında dini törenler ve din ile alakalı bir sosyalleşme aracı görevi vardır ⁸. Dionysos-Bakkhos kültüne bakıldığında “asma-üzüm-şarap” esas simgelerdir. Üzümlerin hasadının sonbaharda olması sebebiyle, Akdeniz coğrafyasında üzüm aynı zamanda güzün ve hüznün ifadesidir.

3.3.1.Menekşe

Violaceae L. familyasına mensup olan menekşenin yaklaşık 900 türü vardır. Cinsin Arjantin, Doğu Asya (Japonya) ve Doğu Avrupa (Balkanlar) olmak üzere üç ana yayılış merkezi bulunmaktadır.

Anadolu mitolojisine bakıldığında menekşe ile ilgili şu hikâyeyle karşılaşılır: Bir Frigya tanrısı olan Attis, oldukça yakışıklı biridir. Hem Tanrıça Kybele hem de Agdistis Attis’e âşık olur. Attis babası Frigya kralı Midas tarafından evlendirmek istenir. Kıskançlık sebebiyle Agdistis Attis ve çevresindekileri sinirlendirir. Attis biran çıldırır ve kendi kendini hadım eder. Tam da o anda Attis’in kanının değdiği yerlerde menekşeler açar. Midas’ın kızı bu duruma çok üzülür ve canına kıyar. Yine onun mezarı üzerinde de menekşeler açar. Menekşelerin doğuşunu anlatan bu mit Frigya’lılardan Helenlere ve Romalılara kadar bilinir. Ancak anlatılar zaman içerisinde değişir (Erhat, 2001: 15).

Karınca’nın Su İçtiği kitabında Melek Hatun ve Lena arasında geçen konuşmada Lena ona bir sır vereceğini söyler ve menekşe tarlasına giderler. İçleri sevinçle doludur ve yan yana sırt üstü uzanırlar. Etraflarını harika bir koku sararken masmavi bir görsel şölen de onlarıdır. Lena burada cennetten söz eder ve o an cennette olduklarını dile getirir. Böylece menekşe, cenneti hatırlatan bir bağlayıcı unsurdur. Yine Baytar ve Poyraz menekşeleri koklayıp çok beğenirler. Bu güzel menekşelerden söz ederler.

⁸ <http://www.wga.hu/index1.html> (24.08.2022)

“Melek ikircikli ayakta duruyor, ikircikli, şu yaşını başını almış kadının haline içinden gülüyordu.

“Çabuk yat yanıma. Seni cennete götüreceğim. Şimdi. Hemen şimdi. Gel!”

Lenan’ın sesi öylesine buyurgandı ki Melek Hatun hemen onun yanına uzandı, biraz da utanarak.

“Bak, bak! Kokla.”

“Boynu bükük menekşeler çalının her bir yanını almış, bu tün yeryüzünün mavisi çalının altına gelmiş doluşmuştu. Kokusu da insanın iliklerine kadar işliyordu. İki kadın orada uzun bir süre, kendilerine gelemeyen yattılar kaldılar. “ (Kemal,2008: 45)

“Deniz kıyısından kumların üstünden yürüyerek çorbacı Dirnitra’nın evine geldi, merdivenleri üçer üçer atlayarak yukarıya, cihannümaye bir solukta çıktı. Yorganının yüzü yeşil ipektendi. İşlemeliydi. Yastık yüzü de gül işlemeli patiskaydı. Mor menekşe kokuyordu” (Kemal, 2021: 99).

Menekşe burada hem kadınların hem de dostluğun saflığını simgelemektedir. Tıpkı zambaklar gibi menekşeler de dişilik enerjisini yayar. Rengi itibarıyla bulunduğu ortamda enerjinin merkezi sayılabilir. Mor menekşe kokusu gül işlemeli patiskalarda gülleri akla getirmeyecek kadar önemlidir. Çünkü menekşe eserin geçtiği coğrafyada, gelenek ve uygulamalarda çokça kullanılmaktadır. Bu sebeple hafızalarda derin izler bırakmıştır.

3.3.2. Nergis

Çiçek motifleri ‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’ ve ‘Karıncanın Su İçtiği’ adlı eserlerde canlılığın sembolü olarak verilmiştir. Adaya hâkim olan birçok çiçek bulunmaktadır. Bu çiçekler rengarenktir. Kullanılan renkler de canlı renklerdir. Renk ve çiçeklerle okuyucuya adadaymış hissi verilir. Okuyucu sadece oradaymış gibi hissetmekle kalmaz adeta çiçeklerin kokusunu alır.

“İskelede indi, kamış köklerinin çukuruna yerleşti. Tam yanında sarı gözlü bir top nergis kümesi açmıştı. Yoğun bir kokuyla koktu. Vasili, iyi ki dedi, dalgınlıkla üstüne oturmam, Alıki gelince, bu top nergisi olduğu gibi koparıp iskelede ona sunmak ne güzel olur. Kokusu bütün iskeleyi doldurur, şimdi kamışlığı doldurduğu gibi” (Kemal, 2021: 105). “Nergis de kadın gibi kokar. Çiçekler içinde bir tek çiçektir

ki nergis tıpkı kadındır. Onu gecenin karanlığında kadından ayıramazsın” (Kemal, 2021: 106).

Yine Karnıncanın Su içtiği isimli eserde nergisten şöyle bahsedilir:

“Hüsmen, uzaktan, derinden gelen bir kuş ötüşüyle uyandı, giyindi, su dökmeye gitti kamışların arkasına. Burnuna nergis kokusu geldi. İşini bitirince iskeleye vardı, menevişlemiş deni ze baktı. Denizin dibinden ışık kaynarken bir tuhaf oldu. Bin pınarlı İda dağının başında da ışıklar kaynaşıyordu. Herkes uyuyordu. Bir tek Hüsmeni uyku tutmamıştı. Uyuyanlara sev giyle, hayranlıkla baktı. Kamışlıktan burnuna bir nergis kokusu geldi” (Kemal,2008:52).

3.3.3. Ağaç

Varlığın başlangıcı ve devamında hava, su ve toprak kadar önemli bir yere sahip olan ağaç, kişiöğlunun inanış ve düşünüş dünyasında “türeyiş”, “beslenme”, “Tanrı ile irtibat kurma”, “cennete ulaşma”, “şifa”, “dilek” vs. aracı rolünü üstlenmiş ve ağacı “tanrısal” bir varlık olarak kabul eden insanlık, onu, neredeyse bütün inanma ve pratiklerinde ana eksene oturtmuştur. Ağaç, dünya kültürlerinde “yağmur yağdırma”, “güneşi açtırma”, “sürüleri ve sığırları çoğaltma” ve “kadınları kolayca doğurtma” gücüne sahip “canlı bir varlık” olarak düşünülmüştür (Frazer,1991:61).

Ağacın günümüzde de birçok yerde dilek ağacı olarak kullanıldığı görülmektedir. Çocuk sahibi olmak istendiğinde veya bir dileğin gerçekleşmesi istenildiğinde kutsallık atfedilen ağaçlar vasıtasıyla önce dilek tutulur sonra bir kumaş parçası ağaca asılır.

Türk mitolojisinde ağaçlara kutsallık atfedilmektedir. Bir ağacın kutsal sayılabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gereklidir. Bu özellikler Gök Tanrı’nın sıfatlarıyla benzerlik gösterir. Bu vasıflar şunlardır:

1-Kutsal ağaç bulunduğu çevrede yalnız olmalı etrafında başka bir ağaç bulunmamalıdır ki bu özellik Tanrının tek olma özelliğiyle aynıdır.

2- Kutsal ağaç yapraklarını yaz-kış fark etmeksizin dökmemelidir ya da çok az dökmelidir. Bu düşünce de Tanrının ölümsüz olduğu düşüncesiyle aynıdır.

3- Kutsal ağaç etrafında bulundurduğu ağaçlardan daha heybetli ve yaşlı olmalıdır. Bu özellik de Tanrının bütün her şeyden daha kudretli daha büyük olduğu inancıyla aynıdır.

4- Kutsal ağaç meyvesiz olmalı meyve vermeyen türde olmalıdır. Bu özellik de Tanrının doğuramaz ve doğrulamaz kabul edildiği düşünce ile paraleldir.

5- Kutsal ağaç gölge veren ağaç olmalıdır. Bu özellik de Tanrının sığındığımız özelliği ile aynıdır (Ergun,2004:73).

Yaşar Kemal'in romanlarında ağaç motifi sıklıkla karşılaşılan motiflerdendir. Yaşar Kemal'in 'Bir Ada Hikayesi'nde en çok kullandığı ağaçlar; nar ağacı, çınar ağacı, çam ağacı, kavak ağacı, zeytin ağacı, portakal ağacıdır. Nar bereketi temsil ederken çınar ve kavak ağacının da heybetiyle bilgeliliği temsil ettiği söylenebilir. 'Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana'daki en çok adı geçen ağaç zeytin ağacıdır. Zeytin ağacının bu kadar çok kullanılması uzun yıllardır beraber yaşayan Rum ve Türk halkının uzun yıllar birlik içinde barış içinde yaşadığı söylenebilir. Barışı simgelediği için de adadaki kaosun kozmosa olan özleminin temsili olduğu düşünülebilir.

"Orta yere yakılan ateş çoktan kızıl köze kesmiştir. Zeytin ağacının közleri kolay kolay kül bağlamaz, öteki odun küllerine benzemez, ta uzaklara kadar karanlığı deler, ışığını yöreye cömertçe gönderir" (Kemal, 2021 81).

"Ev denize bakıyor, iskeleye yakın. Hem önde, hem de arkada, şu bizim portakal bahçesinin belki de beş misli birer bahçe. Evin önündeki bahçede de üç tane koskocaman nar ağacı var."

"Narları pembe mi?"

"Bilemem."

"Yoksa nar vermiyorlar mı, narlar çok mu yaşlı?"

"Yok ana yok. Yaşlı değil. Daha nar zamanı değil de ondan" (Kemal, 2021: 10-311).

3.3.4. Nar Ağacı

Yaşar Kemal'in eserlerine bakıldığında Nar ağacını beklemekte olan bir yılan motifi görülür. Karıncanın Su İçtiği eserinde Hüsmen Ağa Balkanlar'dan gelir ve Karınca Adası'na yerleşir. Kızları bereketin sembolü olarak bilinen nar ağaçları ile

anlatılır. Nar bahçelerini gezen saçları altın gibi altı kız kardeş ak ak benekleri olan lacivert bir yılanlar karşılaşır.

“Sonunda nar bahçesine yöneldiler. Nar bahçesine gelince en küçük bir çıtırtı bile çıkarmadılar. Fısıltıyla olsa da konuş madılar. Nar bahçesini ağaç ağaç sessiz dolaştılar. Bir tek kuş bile yoktu bahçede. Ortılığı binbir renkli, kanatları binbir ışıktaki kıvılcımlanan eşekarıları almıştı. Lacivert renkli, benekli yılan, yaşlı nar ağacının ardından önlerine çıktı, ağır ağır yarıların ka yalığına gidiyordu. Yılan bir ara çimenlerin üstünde durur gibi etti, azıcık da başını kaldırdı onlara baktı” (Kemal,2008:14-15).

“Bir kezinde Vasili bir nar ağacının altında otururken, narlar çiçek açmıştı, dallar apal nar çiçeklerini götüremiyor, dallar çiçekten kırılıyor, bal arılan, sarıca arılar, eşekarıları, daha başka arılar çiçeklere çokuşmuşlar, ağaçlara bulut gibi inip kalkıyorlardı” (Kemal, 2021:105-106).

Nar ağacı ve yılanın bir arada anılması hayat ağacını hatırlatır çünkü mitolojide yılanlar tarafından korunan ağaç hayat ağacıdır. Mircae Eliade, merkezi olmayan hayat ağacının her kültürde kendine has bir kutsal mekânı işaret ettiğini belirtir. Ayrıca hayat ağacının yılanlar ile canavarların himayesinde olduğunu söyler. Eliade’ye göre insan, yılan ve ağacın birlikteliği ölümsüzlüğün sembolüdür (Eliade,2009: 287). Buradan hareketle Yaşar Kemal’in eserlerindeki ağaç ve yılan birlikteliği de aslında sonsuz bir döngüye işaret eder.

3.3.5. İncir Ağacı

İncir ağacı, Doğu Asya’da oldukça önemlidir. Çünkü o yer ve göğü birbirine bağlayabilen dünya ağacıdır. Güney Doğu Asya’ya bakıldığında ise güç ile hayatı simgeler. Kökleri yeni gövdeler ve dallar oluşturan Hint inciri, bu sebeple ve uzun yaşadığından ölümsüz sayılır. Hindistan mitleri ile efsanelerinde olmazsa olmazdır (Koçak,2004:9).

İncir Ağacı, Asya bölgesinde küçük Symrna bölgesine has olan ve genellikle saygı duyulan kutsal ağaçlardan biridir. Eski İbranilere bakıldığında ise incir ağacının barış ve bolluk simgesi olduğu görülür. İncir Ağacı, İsa Bethay yolunda incir yemeyi arzuladığından, ilk Hristiyanlar için de önemlidir (Lehner, 2003:38).

“Mitolojide incir ağacı, bütün bitkilerin kökü ve kuvvetli bir hayat verici” (Jobes, 1962: 567) olarak kabul edilir. Anlatı dünyasına bakıldığında incir ağacı, zeytin ve üzüm ağaçlarıyla birlikte “varlık” ile “bereket” manasına gelir. Büyük kültür ve dinlerin hepsinde incir ağacı bir semboldür. *“İncir ağacının gölgesinde oturmak ya da bunların meyvelerinden tatmak dingin, huzur dolu bir var oluşu tatmakla eşanlamlı gibidir. İnsanlığın ilk giysisi olan yapraklar, üç dinin de kutsadığı ağaçtan koparılmıştı. İncil’de en fazla adı geçen incir ağacının cennette olduğuna inanılır.”* (Koçak,2004:6).

İncir ile incir ağacı Yaşar Kemal’in de ‘Karıncanın Su İçtiği’ ve ‘Fırat Suyu Kan Akıyor’ romanlarında çokça kullandığı bir semboldür. Aslında bu semboller özenle seçilmiştir. Adada bereket vardır. Yaşanan zorluk ve mücadele dolu günlere rağmen hem sofralarda hem de gönüllerdeki kardeşlikte bereket hep adada kendini gösterir.

“Evler bahçe içindeydi. Her bahçede de yan yana üç nar ağacı göze çarpıyordu. Büyük, dalları bahçe ağalının dışına taşmış incir ağacının meyveleri sarardı sararacaktı. Diplerinden balları aktı akacaktı. Bütün bahçeye domates, biber, patlıcan dikilmişti. Bahçenin susuzluktan kurummasına karşın yer yer yeşilliğini korumuş fidanlar arasından kırmızı domatesler gözükiyordu” (Kemal,2008:475).

Yine burada incir ağacıyla birlikte kullanılan taşmış ifadesi de bereket sembolünü desteklemektedir. İncir lezzetiyle adadaki huzur bereketiyle de gelecek güzel günlerin habercisidir:

“Gece gündüz koku esen bu ince yel nerden geçerek gelir? Ve incir ağaçları yakında oluşacak, sarı, ballı incirler, pembe narlar, her biri çocuk başı büyüklüğünde, bağlardaki üzümler, her şey bir tansıkta. İnsan inanamıyor. Bu küçücük ada: ne kadar zengin. Bu küçük ada bu kadar zenginse kim bilir bu dünya ne kadar zengin?” (Kemal,2008:468).

Küçük adanın zenginliği sadece bereketi değildir, aslında dünyanın da sahip olduğu ancak farkına bir türlü varamadığı kardeşlik ve birlik olma kuvvetidir. İnsan inanamıyor ifadesinde gizli olan da umuda karşı bir sesleniştir.

“Değirmenin dört yanında birer ulu çınar büyüklüğünde incirler, çok uzun, telli kavaklar, kavaklara sarılmış asmalar, taa dağın yamacına kadar giden narlar... Aylardan haziransa al al dalgalanan nar çiçekleri... Arkın kıyılarında yabannaneleri, un kokusuna karışmış binbir koku. Değirmenin pervanesinden, köpüğe kesmiş, kaynayarak dökülen su. Suyun kıyısında bitmiş binbir kokuda çiçekler ... Un kokusuna karışmış suyun kokusu. Som sarı sarı asmalar incirlerde üst üste ... Sapsarı her yan. Işılayan ekinler. Ova ... Ova yoğun bir sarı ışığın çalkantısında, dalgalanışında, göğe ağan, durmadan çakan dönen, kıvılcımlanan bir ışık denizi. Buğdayların üğütülmesi bitene kadar Poyraz Musa incir ağaçlarının üstünden inmezdi. Bir dalın üstünde kendisi, öbür dallarda her biri bir güvercin kadar büyük sarıasmalar” (Kemal, 2021:11).

“Genç ağacın zeytini büyük, parlaktır. Yaşlı ağaçların meyvesiyse küçük, buruşuktur. Meyvesini vermiş, olgunlaştırmış genç ağaç, şöyle uzaktan, insanı görünce kabırır, sevinçten yaprakları ışık gibi açar, titrer. Ya buğday, ya pirinç, ya incir, nar, elma, kiraz, şeftali ne emeklerle yetişir. İnsan düşünmeli, elini attığı her zeytin tanesinde, her pirinç, her buğday tanesinde ne kadar, ne çok alın teri, ne kadar çok emek var” (Kemal, 2021:97-98).

“Ortadaki değirmenin kalın duvarlarında yabanincirleri bitmişti. Bu Allahın belası incirler de böyle sahipsiz duvarları, örenleri bulmasınlar, hemen orada bitiverirler. Kayalıkların üstünde bile biterler. Bir de arsız bir sarı çiçek vardır. Küçücük mine çiçekli, o da cilalanmış mermer taşın üstünde bile biterdi” (Kemal, 2021:194).

4.1. Renkler

“Kaos ve kozmosun yaşanan dünya ve doğada karşılığı vardır. İnsan düşüncesinin toplumsal bilgiyle örtüşerek kültürel kodlamalarını biçimlendiren algılarında, kaosu ve kozmosu birbirinden ayıran sınır, mekân, zaman ve renklerden bahsetmek mümkündür” (Köse, 2021: 61).

Renkler yüzyıllar önce keşfedilmiştir. Zaman geçtikçe renklerin türleri, adları artar ve yaygınlaşır. Neredeyse gözümüzün görebildiği ya da görmediği yerlerin hepsinde renkler mevcuttur. Renklere ait adlar, dillerde farklılık gösterebilir ancak görünüşleri daima aynıdır. Kültürel yapılara bakıldığında renklerin manaları fazlaca

farklılık gösterir. Milletlerin tümü kendilerince manalar belirler ve inançları da bu mana çerçevesinde şekillenir. Ayrıca bu manaları sembollerle birleştirip tapınaklarda görsel efekt olarak kullanırlar. Çok eski çağlarda renkler mağara duvarlarındaki çizimlerde karşımıza çıkar. Burada renkler bir iletişim aracı görevi üstlenirler. Lascaux ve Altamira’da ilk örnekleri görülen, taş devrinden kalan mağaralarda renkli hayvan figürlerin bulunur. “Eski zamanlarda insanlar renkleri güzel görünebilmek, düşmanlarından saklanmak, korkutucu görünebilmek, tapınma sırasındaki görsel etkileycilik için kullanmışlardır” (Dokumacı,2020:122).

4.1.2. Turuncu

Turuncu; enerji verir, yaratıcılığı ve hırsı harekete geçirir. Baskın olarak kullanılması durumunda nevroz ve huzursuzluğa yol açar.

“Yatağının üstünde karnına doğru bir yerde turuncu kedi, tüylerinde ışıltılar kıvrılmış uyuyordu”, “Arka arkaya üç balık fırladı havaya. Üçü de pembe bir pırıltıdaydı, “Deniz süt beyazdı. Gökte üst üste kayan yıldızlar bir ışık patlamasıyla denize dökülüyordu”, “Kırmızı benekli kayalığı çıkarken bir çiçek gördü. Moru mavisi ıslıl ıslıl yanı yordu” (Kemal,2008:11-14-21).

Burada turuncunun belki kedilerin doğasına, belki de adada her an yaşanabilecek hareketli hayatın akışına bir gönderme olarak kullanıldığı söylenebilir. Kayan yıldızların varlığıyla devam edilmesi de yine hareketlilik ve enerjinin devamlılığını simgeler.

4.1.3. Mavi, Mor ve Kırmızı

Karınca'nın Su İçtiği romanından bazı örneklerle bakıldığında çok sayıda rengin yazar tarafından kullanıldığı ve her birinin manayı güçlendirmek adına farklı vazifeleri olduğu görülmektedir:

“Kırmızı; gücü, neşeyi, mutluluğu ifade etmektedir. Kullanıldığı ortamda dinamik, canlı bir etki oluşturmaktadır. Negatif olarak, korku, aşırı öfke, kontrolsüz tutkuyu öne çıkarmaktadır ve kan basıncını arttırmaktadır.

Mavi; sakinliğin, umudun rengi olarak bilinmektedir sessiz ve sakin bir ortam yaratmak için kullanılmaktadır. Negatif olarak, hüznün ve iç karartıcı bir etki yaratmaktadır ve ortam donuk, sıkıcı olabilmektedir. Mor ile mavi arasında bulunan lacivert; mantık, sezgi ve disiplini yaratıcılıkla birleştirmektedir. Negatif olarak durgunluk ve zihinsel yorgunluk etkisi yaratabilmektedir.

Mor; İrâdenin, statünün ve üst sınıfın rengidir. Antikçağda tanrılara yapılan sunularda mor renk kullanılmış ve bazı tanrı (ça)ların rengi kabul edilmiştir. Krallar veya imparatorlar tarafından tanınan özel imtiyazlarla bazı üst sınıf yöneticiler tarafından da kullanılmıştır. Mor renk, antikçağdaki önemini günümüzde Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerde de sürdürmüş olup bu dinlerde kutsal kabul edilen ve seremonilerde kullanılan tanrısal renklerden biri durumuna gelmiştir. (Kolancı,2017:261)

“Yaşar Kemal, romanlarının mutluluk ve iyimserlik duygusunu hâkim kılmak istediği kısımlarında doğa tasvirlerini renk cümbüşü ile yapar” (Boztilki, 2021:156). Yaşar Kemal ‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’ adlı eserinde de okuyucuyu rahatlatmak onu iyimserlik haline sevk etmek istediği zaman renklerin ve tabiatın güzelliğini anlatır:

“Önce denizin aklı kaydı gitti, bir anda gözden silindi. Ardından denize yansımış şeftali çiçeklerinin pembesi birden uçtu gitti adanın üstüne kondu. Yıldızlar parladı söndü. Bir balık, nerdeyse bir çocuk boyu, denizden fırladı, havada çakararak, çelik mavisi, çelik yeşili, çelik moru, çelik kırmızısı ışıklarını fışkırtarak, geri düştü” (Kemal, 2021: 10).

4.1.4. Sarı ve Beyaz

Sarı rengin manası, mutluluk ve coşkudur. Verimliliği ve üretkenliği de olumlu olarak etkilemesiyle bilinir. Bu özelliği sayesinde, yaratıcı tarafı daha baskın olan kişilerin favori rengi sarıdır. Sarı, geçiciliği de temsil eder⁹.

Renklerin dilinden eserlerinde bolca yararlanan Yaşar Kemal, manaların derinliklerine inmek için olanları bir araç olarak kullanır. Ayrıca okuyucuyu daima anlatının içinde tutmaya yarayan kaos ve kozmos karşıtlığını kuvvetli kılabilmek için de zaman zaman renklerin zıtlık kuvvetinden yararlanır. Örneğin parlayan yıldızlar bir anda söner, ya da yemyeşil yaprak yerini sapsarı toprağa karışmış bir hale bırakır.

“Güneye denizin kıyısına sıra sıra dizilmiş, iki katlı evlerin önünden son eve kadar yürüdü, oradan doğuya doğru döndü, orada da evler iki katlı yan yana dizilmiş tahta evlerdi. Ardından köyün içine yürüdü, hepsi tahta evlerdi, çoğu pekmez rengine, bir kısmı da sarıya, mora, patlıcan rengine, maviye, aka boyanmıştı. Denizin kıyısına sıralanmış evlerin hepsinin de rengi silme, aktı. Adadaki üç yel değirmenin de rengi apaktı. Üç değirmen de her an, ışığa batıyor çıkıyordu” (Kemal, 2021:10).

Beyaz; akromatik olarak bilinmektedir. Beyaz saflığı ve temizliği temsil etmektedir. Beyaz ışık gücün sembolüdür negatif olarak beyaz ışık altında her şey kendi rengine görünmektedir bu da ortamdaki kusurların görünmesine yol açmaktadır.” (Dokumacı, 2020:125).

Burada “ak” rengi rastgele kullanılmamıştır. Beyaz, huzuru ve saflığı temsil eder. Adada her renk adeta farklı karakterdeki bir insanın ruhunu yansıtır. Neşeli, öfkeli ya da hüzünlü herkesi temsil edebilecek bir renk okuyucunun aklında hemen kodlanabilir. Kaleminin gücüyle bunu yapmak Yaşar Kemal için hiç de zor değildir.

“Yaşar Kemal, romanlarının mutluluk ve iyimserlik duygusunu hâkim kılmak istediği kısımlarında doğa tasvirlerini renk cümbüşü ile yapar” (Boztilki,2021:156). Yaşar Kemal ‘Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana’ adlı eserinde de okuyucuyu rahatlatmak onu iyimserlik haline sevk etmek istediği zaman renklerin ve tabiatın güzelliğini anlatır:

⁹ <https://www.avansas.com> (18.10.2022)

“Önce denizin aklığı kaydı gitti, bir anda gözden silindi. Ardından denize yansımış şeftali çiçeklerinin pembesi birden uçtu gitti adanın üstüne kondu. Yıldızlar parladı söndü. Bir balık, nerdeyse bir çocuk boyu, denizden fırladı, havada çakarak, çelik mavisi, çelik yeşili, çelik moru, çelik kırmızısı ışıklarını fışkırtarak, geri düştü” (Kemal, 2021:10).

“Güneye denizin kıyısına sıra sıra dizilmiş, iki katlı evlerin önünden son eve kadar yürüdü, oradan doğuya doğru döndü, orada da evler iki katlı yan yana dizilmiş tahta evlerdi. Ardından köyün içine yürüdü, hepsi tahta evlerdi, çoğu pekmez rengine, bir kısmı da sarıya, mora, patlıcan rengine, maviye, aka boyanmıştı. Denizin kıyısına sıralanmış evlerin hepsinin de rengi silme, aktı. Adadaki üç yel değirmenin de rengi apaktı.Üç değirmen de her an, ışığa batıyor çıkıyordu” (Kemal, 2021:10).

“Pekmez rengi” ifadesi burada oldukça önemlidir. Halka, kültüre ve eskinin özlemine ait olan bu renk anımı yalnızca rengi gözlerde canlandırmaz adete sıcak ve yanık bir kokuyu da okuyucunun burnunda hissettirir. Tahta evler ve köy ifadeleriyle anlam daha da kuvvetlenir.

SONUÇ

İnsanoğlu ruhunda barındırdığı karmaşa ve davranışları sebebiyle adeta bir muammadır. Bu muamma zaman zaman onu hem kendi benliğinde hem de dış dünyada bir labirentin içinde kılar. Olaylar karşısında her insan aynı tepkiyi vermez. Bundan dolayı insanın gerçek halini ortaya koyan, ruhunu meydana getiren, onu var eden unsurları eksiksiz çözümleyebilmek mümkün değildir. Sağlıklı ve huzurlu bir toplumun yolu yine psikolojik açıdan sağlıklı bireylerden geçer. Bu da ancak kökleriyle bağlantı kurabilen, geçmişinden olumlu izler taşıyan ve mutlu toplumlar ile mümkün olabilir. Yaşanan zorluklar karşısında kenetlenip birbirine destek olabilen toplumlar her zaman kazançlı olur. Toplum bireylerin toplamından oluştuğundan kişi kendisini iyileştirdiği ve kendi özüne döndüğü vakit toplum da doğal olarak iyileşir. Böylece bireyin ya da toplumun hayatında var olan kaos her ne sebeple olursa olsun kozmosa ulaştığında kazanılanlar yalnızca bireyler için değil herkes için fayda sağlayacaktır.

Bu tezde kaos ve kozmos karşıtlığı Yaşar Kemal'in romanları üzerinden çözümlenmeye çalışılmış ve yukarıda bahsedilen insana özgü bu ruhsal durumun örnekleri aranmıştır. Kaos ve kozmostan ayrıntılı bir biçimde bahsedilmiştir. Kaosa ve kozmosa sebep olan faktörlerin çeşitliliği; ekonomi, psikoloji, yetersizlik hissi, sosyoloji ve ekoloji bağlamında bağlantılar kurularak ve örnekler vererek detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Bu bağlamda her insanın hayatında eşikler bulunduğu ve bu eşiklerin genellikle ortak duygu ve zorluklardan oluştuğu sonucuna varılmıştır. Savaş, kıtlık, işsizlik ya da yalnızlık gibi daha birçok örnek verilebilecek zor durum herkes için büyük bir kaos olsa da sonunda bir kozmosun olduğu saptanmıştır.

İnsanın var oluşundan bu yana yazılı ya da sözlü anlatının varlığını sağlayan duyguların, birey ya da toplum birliğinin oluşmasında yoksunluk ve yetersizlik hissiyle nasıl şekillendiğinin vurgusu yapılarak asıl olması gerekenin ne olabileceği örnekleriyle tartışılıp sunulmuştur. Bireyin kaosunda göç, ekonomik yetersizlik, aidiyetsizlik hissi, aşk ve beklenmedik olaylardan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Göç olgusuyla birlikte ekonomik yetersizliklerin, aidiyetsizliklerin oluştuğu saptanmıştır. Bu aidiyetsizlikler bireyin güvenli ve huzurlu yaşamasına engel olmuştur. Aidiyet hissi taşımayan bireylerin hayatlarının hep bir mücadele ve huzursuzluk hissiyle baş ettiği saptanmıştır. Göç faktörü sebebiyle aidiyet hissetmeyen bireyler kendilerini yetersiz

görüp aşk hayatlarında, toplumsal ve sosyal ilişkilerde, aile düzeninde kaoslar ve yetersizlikler hissetmişlerdir.

Bunlara ek olarak, göç olgusu ve mübadele göçü hakkında bilgiler verilmiş ve bu sürecin de toplum nezdinde büyük bir eşik olduğu Yaşar Kemal'in eserlerindeki örneklerle sunulmuştur. Göç olgusunun insan hayatındaki çeşitli etkilerine değinilmiştir. Bu etkilere değinilmesinin temel sebebi, Yaşar Kemal'in eserlerinin merkezinde olan göç faktörünün insan hayatındaki etkileridir. Göç, Yaşar Kemal'in söz konusu eserlerinde kaosun asıl sebebi durumundadır.

Göç ile mevcut olan huzur ve düzen temelinden sarsılmıştır. Bireyler ailelerinden, komşularından, arkadaşlarından, aşklarından ve doğalarından ayrı düşmüşlerdir. Bu ayrı düşüş onları özellikle ruhsal açıdan olumsuz etkilemiştir. Eski düzene, vatanlarına, kültürlerine, evlerine ve komşularına yeniden kavuşup huzur içinde birlikte yaşama isteği onları uzun sürecek olan bir mücadelenin içine çekmiştir. En nihayetinde adada kalan, adaya geri dönen ve adaya mübadele kararı ile yerleşenler arasındaki bu mücadele aşk, sevgi ve birlikte yaşama olan özlem duygusuyla birleşme sağlamışlardır. Yaşar Kemal, insan sevgisi ve barışın her şeyin üzerinde bir değer olduğunu okuyucusuna vermiştir.

Son bölümde ise çalışmanın konusunu oluşturan iki eser dahilinde, bireyin ve toplumun kaosu ile kaos ve kozmosu temsil eden semboller üzerinde çalışılmıştır. Sembollerde saklı olan derin manaların çözümlenmesi her anlatının kendi içerisinde görünenden daha fazla mana barındırdığı sonucuna ulaştırmıştır.

Örneğin, “Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana” adlı eser, gün doğumuna yakın, derin bir sessizlik ve denizin sakinliği ile başlar. Bu sakinlik denizin beyaz olması rengiyle de pekiştirilmiştir. Sessizlik ve hareketsizlik anı aslında kaosun yaklaşıyor olduğunun habercisi niteliğindedir. Yazar burada okuyucuyu kendini belli eden bir merakla baş başa bırakmıştır. Poyraz Musa'nın sabahın erken saatinde henüz kuşlar bile uyanmamışken nereye doğru kürek çektiği okuyucuyu merakta bırakmıştır. Kayığın eşiğin de sembolü olduğunu düşünürsek onun yeni bir hayata başlamak üzere olduğu okuyucuya düşündürülmüştür. Sakin bir denizde bu hareketlenmenin başlaması gelecek olan kaosun, mücadelenin, bilinmezliğin mesajı niteliğindedir.

Yaşar Kemal'in birbirine zıt unsurları sembol diliyle eserlerinde bolca kullanmasının amacı okuyucunun dikkatini çekmek, gergin bir ortamdan onu rahatlatarak yeni bir ortama çekmek olmuştur. Örneğin fırtınalı ve denizin çok dalgalı olduğu bir geceyi bireyin de kaosu niteliğindedir. Burada doğanın kaosunu bireyin kaosuyla birlikte vererek uyumu sağlamıştır. Doğanın sakinleşmesiyle bireylerin de sakinleştiği, kapkaranlık gece bittikten sonra gün doğumuyla birlikte olayların da sakinleştiği, durulduğu saptanmıştır. Bunların yanı sıra anlatı boyunca anlatmak isteneni daha net ve daha derin bir şekilde zıtlıklarıyla kuvvetli bir akış sunmuştur.

Yaşar Kemal zorluklardan sonra gelecek olan huzuru ve kenetlenmeyi vermek için okuyucuya önce kaosu ardından da kozmosu verir. Okuyucu her ne kadar kaosu ardından kozmosun geleceğini bilse de Yaşar Kemal'in usta kalemi sayesinde kaostaki gerilimi doruklara kadar hisseder. Ayrıca anlatı kozmosa ulaştığında da adeta kaos hiç yaşanmamışçasına bir coşkuya ulaşıldığı saptanmıştır. Örneğin; yazar eserde geçen insanları neden barışın daimi olduğu ve hiçbir sıkıntının olmadığı bir huzur adasında bir araya getirmez? Çünkü Yaşar Kemal kaos ile hem kozmosu hem de beklenenin ötesinde bir aydınlanmayı okuyucuya yaşatır. Her iki romanda varılan sonuç birlik beraberliğin her zorluğu aşmada kolaylık yaratacağıdır. Yazarın bunu anlatırken kaleminin gücüyle okuyucuya aktardığı duygu yoğunluğu şiddetli şekilde hissedilmiştir. Bu noktada insan hayatındaki kaosu anlatılarda ya da gerçek hayatta tecrübe edilirken aynı yoğun duygularla hissedebileceği saptanmıştır.

Yazar, hayatı boyunca edindiği bilgi birikimi ve tecrübelerini eserlerinde yansıtır. Eserleri tarandığında fazlaca folklorik malzeme olduğu görülür. Göç ve kişiye getirdiklerini ve çiftçiliği yakından tanır. Farklı birçok meslekte deneyimi olan Yaşar Kemal, öğrendiklerini eserlerinde başarıyla kullanır.

Yazarın özellikle doğa sembollerini tercih etmesi üzerinde de durulmalıdır. Çünkü seçilen doğa sembolleri rast gele bir düzende değildir. Gökyüzünden başlayarak toprağın altındaki canlılara kadar bir sıra takip edilmiştir. Nitekim semboller yazarın hayal gücünün kuvvetiyle okuyucuyu dikkat çekici bir mana dünyasına çekmektedir. Yaşar Kemal, “yılan” deyip geçmek yerine “beyaz benekli lacivert yılan” diyerek yine iyilik ve kötülüğü bir çırpıda zihinlere sunabilmiştir.

Sonuç olarak Yaşar Kemal, kendine has olan üslubu ve sanatsallığı ile hem okuyucular hem de araştırmacılara sosyal analiz yapma fırsatı tanır. Çünkü O, romanlarına mekân seçtiği coğrafyadaki maddi ve manevi şartları tüm ayrıntılarıyla araştırıp ekonomik dönüşümün de meydana getirdiklerini toplum ve doğa ile bütünleştirebilir.

Değerlendirme ve Öneriler;

Kaos ve Kozmos hayatın her alanında karşılaşılan bir denge unsuru olduğundan psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi alanlardan istifade edilerek edebi eserler üzerinde daha detaylı okumalar gerçekleştirilebilir.

Özellikle göç ve yas gibi travmaya sebep olabilecek konuların bulunduğu eserlerde kaos ve kozmos yorumları “Travma Kuramı” okumaları ile birleştirilebilir.

Yaşar Kemal’e ait diğer eserler bağlantılı noktalar üzerinden kaos-kozmos bağlamın incelenmeye devam edilebilir ve bir arada tekrar değerlendirilerek ortak noktalar ele alınabilir.

Yaşar Kemal gibi halk bilimi unsurlarını çokça kullanan bir duayenin eserlerine halk bilimi alanında daha detaylı çalışmalarda yer verilebilir. Bu çalışmalar halk biliminin bağlantılı olduğu sosyoloji, psikoloji, mitoloji gibi alanlarla da ilgi kurularak incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdulla, Kamal, “Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut”, (Akt. Ali Duymaz), (İstanbul: Ötüken Neşriyat,1997.
- Aça, Mehmet (2017). “Destandan Romana Kozmos ve KaosAlgısı: Er Sogotoh ve Onlar da İnsandı Örnekleri.”*Vatanı Dilinde Cengiz Dağcı*. (Haz. İbrahim Şahin, Salim Çonoğlu) İstanbul: Ötüken. 321-324
- Adler, Alfred (2004). Yaşamın Anlam ve Amacı. İstanbul: Say Yayınları
- Adıgüzel, G. & Yılmaz Kolancı, B. (2017). Antikçağda Statünün Rengi: Mor. CEDRUS The Journal of MCRI.
- Ahmet Mutlu, Ekolojideki Kaos: Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (2006).
- Akbaba, Sivri (2018) Dünya Mitlerinde Yılan Folklor/Edebiyat, Cilt:24, Sayı:96.
- Arıkoğlu, Ekrem Kuular, Klara. (2003) Tuva Türkçesi Sözlüğü, TDK, Ankara.
- Aristoteles. (1983). Kitap 1. Politika. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Arslan, Ahmet (2013); İlkçağ Felsefe Tarihi-Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ateş, Mehmet (2001). Mitoloji ve Semboller. İstanbul: Aksiseda Matbaası.
- Ateş, Mehmet (2012). Mitolojiler ve Semboller “Ana Tanrıça ve Doğurganlık”. İstanbul: Milenyum.
- Ay Ferudun. Yaşar Kemal’de Göç Olgusu (Bir Ada Hikâyesi I Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Bir Ada Hikâyesi II Karıncanın Su İçtiği, Bir Ada Hikâyesi III Tanyeri Horozları)” Yüksel Lisans Tezi, Kültür Üniversitesi, 2011.
- Bauman, Zygmunt (2017) Kimlik. Ankara: Heretik Yayınları
- Bayat, Fuzuli, “Mitten Tarihe- Sözden Yazıya Dede Korkut Oğuznameleri”, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016)
- Bayrakdar Mehmet, “İBN Sînil'da Varlık, Varoluşun Sebebi ve Varlığın Delili Olarak 'Aşk", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,1985.
- Beyza Akşit. Larousse Semboller Sözlüğü. İstanbul: Bilge Yayınevi, 2014.
- Binyazar, Adnan: “Yaşar Kemal’in Ütopya Dünyası: Karıncanın Su İçtiği”, Kitaplık, Sayı 54, 2002.
- Burckhardt, Titus (1994). Aklın Aynası Geleneksel Bilim ve Kutsal Sanat Üzerine Denemeler. Çev. V. Ersoy İstanbul: İnsan Yayınları.

- Burckhardt, Titus (1994). Aklın Aynası Geleneksel Bilim ve Kutsal Sanat Üzerine Denemeler. Çev. V. Ersoy İstanbul: İnsan Yayınları.
- Canetti, Elias (2015). “Sözcüklerin Bilinci”, (Çev.: A. Cemal) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Cebe, Günil (2015). Bir Adanın Hikâyesini Anlatmak: Yaşar Kemal’de Tarih, Bellek ve Doğa.
- Çağlar Abiha, B. (2016). Geleneksel Halk Sanatında Şahmaran Motifleri ve Bu Motiflerin Dili. Folklor/Edebiyat,22 (88) , 99-116 . Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Fe/Issue/39352/464117>
- Çatalbaş, Resul (2011). Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi. Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, 3(12), 49-60.
- Demir, S. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri ile Kaygı Düzeyleri ve Yetersizlik Duyguları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul).
- Derdiçok, Sevim Nükte (2015), “Kadın Balıkçı Folkloru: İzmir ve Muğla Örneği” (Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversitesi.
- Dinç, Muhittin (2002), İç Anadolu Bölgesi’ndeki Viola L. (Menekşe) Cinsinin Revizyonu, Doktora Tezi, Konya (Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü)
- Doğan, Süleyman, “Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1988.
- Dokumacı Meryem (2020), “Renklerin İnsan Yaşamındaki Etkileri ve Renklerin Tarih Boyunca Yolculuğu”, Derleme Makalesi Takvim-İ Vekayi ISSN: 2148-0087.
- Durbilmez Bayram, “Nahçıvan Türk Halk İnanışlarında Mitolojik Sayılar”. Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 3/7 Fall 2008.
- Eliade, Mircea (2003), Dinler Tarihine Giriş, (Çev. Lale Arslan) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ergun, Metin. (2004). Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikayelerindeki Yansımaları. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 46 (1998/1), 71-80
- Erhat, Azra, (2001), Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Esentürk-Ercan, L. (1998). “Yabancı Uyruklu ve Türk Üniversite Öğrencilerine Ait Sorunların Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi.

- Ezgi Tokdil (2022). Göç Olgusunun Kültürel Boyutları ve Çağdaş Sanata Yansımaları: Tematik Bir Analiz. Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities, 2022 Volume 7 Issue 19.
- Fromm, Eric (1995). Erdem ve Mutluluk. (A. Yörükkan, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Gardin, Nanon, Robert Olorenshaw, Jean Gardin ve Olivier Klein (2014). Semboller Sözlüğü. (Çev: B. Akşit), İstanbul: Bilge Kültür Sanat
- Gençtan, Engin (2021). İnsan Olmak. İstanbul: Metis Yayıncılık
- Gençtan, Engin (2021). İnsan Olmak. İstanbul: Metis Yayıncılık
- İhsan Erdem Sofracı- Melike Kayam (2019), Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Ekonomiye Olan Etkileri, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt:23. Sayı:2. Ss.187-201
- Kaba, Ali (2011), “Altay, Tuva, Hakas ve Şor Destanlarında At Motifi Üzerine Bir İnceleme” (Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi.
- Kalaycı, Erkan (2021), Hermann Gunkel’in “Kaosla Mücadele” Teorisi Bağlamında Bektaşî Velayetnamelerinde Ejderha İle Mücadele Üzerine Bir İnceleme, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 374,358-377.
- Kama, Fatma Ebru (2009), 2008 Global Krizi ve Kobilere Etkisi, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Karadavut, Zekeriya (2010). Kırgız Masallarında Mitolojik Unsurlar. Millî Folklor Dergisi, 85, 71- 80.
- Keleş Şerafettin (2020). “Mutluluk Üzerine Ampirik Bir Analiz” Asbider Akademik Sosyal Bilimler Dergisi s. 156-174.
- Kemal, Yaşar (2020). Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor: Alain Bosquet ile Görüşmeler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Yaşar (2021). “Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (Bir Ada Hikayesi 1)”, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 7. Baskı.
- Kemal, Yaşar (2008) “Karıncanın Su İçtiği (Bir Ada Hikayesi 2)”, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı.
- Kır, İbrahim (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.
- Kızılcı, Selçuk (1992). Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü. Konya.
- Kızıldaş, Ayşe (2016). Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Yetersizlik Duyguları Açısından İncelenmesi. Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, (8), 25-35.

- Koçak, Aynur. (2016) “Mitlerle Varoluş Yolculuğu”, İstanbul, Melisa Matbacılık, s.155.
- Köse, Serkan. “Türk Destanlarında Kaos ve Kozmos”, Ankara, Gazi Kitabevi, s.61,2021.
- Lee, Jhon Alan. (1977). A Typology Of Styles Of Loving. *Personality And Social Psychology Bulletin*, 3, 173-182.
- Naskali, Emine Gürsoy (Ed). (2014). Yılan Kitabı. İstanbul: Kitabevi.
- Norman Cohn (1994). Cosmos, Chaos, And The World To Come: The Ancient Roots Of Apocalyptic Faith, 2.Bs, New Heaven ve London, Yale University Press.
- Öger, A. ve Köse S. (2014). “Uygur Kültüründe Tufan’ın Kuşları: Kırlangıç ve Güvercin”. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 3: 163-175.
- Özdemir İlknur (2021). Kuramsal Perspektiften Aşk Kavramının İncelenmesi, *Onto Dergisi*.
- Özkartal, Mehmet (2012). Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış (Dede Korkut Kitabından Örneklerle). *Millî Folklor Dergisi*, 94, 58-71.
- Salt, Alparslan (2006). Semboller; RM Yayınları; İstanbul
- SchimmeL, Ann Marie (2000). Sayıların Gizemi; Kabalcı Yayınları; İstanbul
- Soykan, Çiğdem (2011). Öfke Ve Öfke Yönetimi. *Kriz Dergisi* s. 11,19-27
- Şimşek, Eylem (2011), Örgütsel İletişim ve Kişilik Özelliklerinin Yaşam Doyumuna Etkileri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Şükrü, Ünalın (2014). Dil ve Kültür, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Ufuk Bilten, Şahru (2018). Göç, Dil ve İletişim Üzerine Toplum Dil Bilim Yaklaşımları, *International Journal of Language Academy*, s.86-95.
- Uğurcan, Fatma Zehra-Koçak, Aynur (2021). Mitik Anlatılardan Masal Ve Destanlara Köprü Sembolizmi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* , 14 (34) , 439-451 .
- Uyanıker, Nursel. (2022) “Okunan Yazma Eserlerden Hareketle İblisin “Kötülük Kahramanı” Oluşu Bakımından İncelenmesi”56-82.
- Wiktor, Osiatynski, Noam, Chomsky, Contrasts: Soviet and American Thinkers Discuss the Future, MacMillan, 1984, pp. 95-101.
- Yaşar Kemal’in Romanlarında Semboller, Zeliha Boztilki, 156, İstanbul; 2021.
- Zijderfeld, Anton. Reality In A Looking-Glass: Rationality Through An Analysis Of Traditional Folly, Aktaran: Koçak, A. , Uğurcan, F. Z. “Gerçekleri Ters Yüz Eden Aykırı Kahramanlar”*Milli Folklor* 17, 2021.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL-1 <https://Www.Ontodergisi.Com/Sayilar/Kuramsal-Perspektiften-Ask-Kavraminin-Incelenmesi> (09.09.2022)

URL-2

https://Www.Researchgate.Net/Publication/341205808_Orgutsel_Iletisim_Ve_Kisilik_Ozelliklerinin_Yasam_Doyumuna_Etkileri_Yayinlanmamis_Doktora_Tezi_Eskisehir_Anadolu_Universitesi (01.10.2022)

URL-3

<https://www.avansas.com> (18.10.2022)